

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

Alena Zatloukalová

VÍNO V DĚJINÁCH HODONÍNSKÉHO PANSTVÍ

Mezi minulostí a současností

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ivo Barteček, CSc.

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen prameny a literaturu v práci uvedené.

V Klopoticích dne.....

OBSAH

1) Úvod.....	s. 3
2) Literatura zabývající se vinohradnictvím.....	s. 8
2.0. Práce na vinici zachycená v literatuře.....	s. 12
2.1. Horenské právo.....	s. 21
2.2. Réva v ikonografii.....	s. 25
3) Hodonínské panství.....	s. 27
3.0. Historie hodonínského panství v 16.-18. století.....	s. 28
4) Počátky vinařství.....	s. 35
4.0. Počátky vinohradnictví na Hodonínsku.....	s. 38
5) Církev a vinohradnictví se zřetelem na Hodonínsko.....	s. 40
6) Specifika vinařství na Hodonínsku.....	s. 45
7) Vesnice na hodonínském panství.....	s. 49
7.0. Čejč.....	s. 50
7.1. Mutěnice.....	s. 58
8) Další vesnice na Hodonínsku s vinařskou tradicí.....	s. 64
8.0. Dolní Bojanovice.....	s. 64
8.1. Dubňany, Ratíškovice.....	s. 65
9) Čejkovice.....	s. 66
10) Vliv vinařství na kulturu a krajinu.....	s. 81
11) Závěr.....	s. 84

1. ÚVOD

Tématem této diplomové práce je hodonínské panství se zaměřením na pěstování vinné révy. Nejedná se jen o pohled na vinařství jako součást hospodaření na panství, ale i o fenomén, který ovlivnil kulturu a dění v těchto oblastech. Práce a slavnosti s vinařstvím spojené probíhají v téměř nepozměněné podobě dodnes.

Můj zájem o Hodonínsko jako vinařskou oblast u mě vyvolala účast na zarážání hory ve vesnici Čejč. Což je slavnost, při které se volí hotař (hlídač vinohradu) a různými scénkami a čtením z horenských knih se připomíná, jak vše probíhalo dříve. Právě zde jsem si uvědomila, s čím se hodonínský region především spojuje a jak hlubokou historickou tradici zde vinařství má. Proto jsem se rozhodla podat obraz toho, jak se vinohradnictví na hodonínském panství vyvíjelo.

Specifika hodonínského panství jsou dána jeho podnebím. Tato lokalita je charakteristická rozvinutým vinařským průmyslem. Počátky vinařství se datují už do 13. století a tato oblast je vinohradnictvím opravdu proslulá. Z možnosti pěstovat vinnou révu se časem stala povinnost pro vlastníky té půdy, která pro to byla vhodná. Ne vždy se každému vinaři dařilo a ne každý rok byl pro víno příznivý. Přesto se tato zemědělská činnost stále více rozvíjela a zdokonalovala.

Místa, kde se víno pěstuje s dlouholetou tradicí, bývají často spojována s církevními rituály, víno se totiž stalo nedílnou součástí jejich každodenního života, proto také vesnice, kde se pěstovalo víno, a kde ho byl dostatek, se často stávaly majetkem klášterů nebo jiných společenství. Někdy docházelo i ke sporům mezi majiteli panství a církvemi. V dobách, kdy církve započala svou snahu o získání dostatku vína a vinohradů pro svou komunitu se pěstovalo víno i v oblastech, kterým bychom toto odvětví hospodaření rozhodně nepřiznali. Vinice se nacházely dokonce až na Šumpersku.

Rozloha vinohradů od 16. století do dnešních dnů na některých místech výrazně poklesla, ale od 18. století je již stabilní. Někdy vinice zanikly, jinde zpustly a na některých místech se naopak vysázely a rozšířily. Hodonínské panství svou rozlohou a plochou, na které se rozprostírají vinice, nemálo přispělo k celkovému rázu krajiny. Vinařství a vinohradnictví bylo s životem v této oblasti natolik spjata, že

téměř v každém dobovém dokumentu se můžeme dočíst nějakou informaci o stavu vinic, či výnosech.

Do dnešních dnů přetrvávají povědomí o jižní Moravě, jako o oblasti vinohradnické, ale tato skutečnost se utvářela několik století. Dodnes existují viničné tratě a hory, kde se víno pěstuje a kde se nachází specifické odrůdy. S vínem je spojená i nesnadná práce, námaha a často i nevděčnost jeho pěstování. S tím se setkáváme i během časté obměny legislativy, která byla s jeho pěstováním spojená.

Cílem mé práce proto je ukázat specifičnost pěstování této rostliny, známé jako *vinitis vinifera*. Žádná jiná komodita se nestala tak žádanou pro církve jako právě víno a žádná jiná komodita nemohla být pro majitele tak rentabilní a zároveň tak ztrátová. Zároveň ovlivnila i každodenní život obyvatel. Ti k aktivitám, které k pracím na vinici patřily, přidali i slavnosti a aktivity, jenž jim práci zpříjemňovali a zároveň povyšovali i ušlechtilost této plodiny mezi dalšími zemědělskými komoditami.

Zpočátku bylo víno nápojem pouze vyšších vrstev a kléru, postupem času se z něj ale stal nápoj i lidových vrstev a možnosti jeho využití se počaly rozrůstat. Začalo se uvažovat o jejím masovém využití i o možnostech nadprodukce vína, to vše vedlo k dalším specifickým požadavkům a snaze na této plodině, co nejvíce vydělat.

Hodonínské panství nebylo sice nejrozšířenější oblastí s možností pěstovat vinnou révu, ale na druhou stranu patřilo k těm nejúrodnějším. Vesnice, které sem náležely, hospodařily na vinohradech již od svého počátku. Navíc vesnice jako Mutěnice, či Zaječí patřily mezi nadprůměrně úrodné a víno se od nich přímo vyžadovalo, což vedlo i k dalším sporům mezi majiteli panství a majiteli vinic.

K vinařství a k vinohradnictví patřil i celý soubor zvyků, na jejichž dodržování vesnice dbaly, a tak se staly nedílnou součástí života každého obyvatele např. vinobraní, zarážání hory či otevírání vinohradu. V některých vesnicích se dodnes volí hotař, či se vyhláší vinobraní. Vše má ale svou dlouholetou tradici.

Už jen samotné pití vína je spojováno s určitou kulturou, vždy zkoumáme chuť, vůni, barvu a nepijme jej pouze na žízeň jako naši předci. Vinařství se věnuje i několik osobností, které jeho zkoumání zasvětily podstatnou část svého života. Svě

poznatky většinou zachytily písemně a snažily se tak své znalosti rozšířit i mezi širší veřejnost.

Práci jsem se rozhodla rozdělit následovně. V první části se budu zabývat literaturou, která pojednávala o pěstování révy. Snažila se vinařům předat rady jak na vinici dobře hospodařit, jak vyrobit a uchovat vína a na co si dát pozor. Hlavním pramenem se mi stala kniha pražského učitele Jana Hada, kterou vydal v 16. století. Kniha byla sepsána v Praze a byla určena především českým vinařům, ti moravští se inspirovali zkušenostmi ze zemí rakouských. Přesto ale knihu určitě znali a postupy, které v 16. a 17. století praktikovali, se zřejmě moc nelišily. Zaměřím se také na ikonografické prameny, jež nám také pomohou nahlédnout do života soudobé společnosti. Je zajímavou skutečností, že ať už se víno pěstovalo na Moravě, v Čechách nebo ve Francii, vždycky k němu patřila určitá kultura, zvyky lidí a společnost kolem vinic toho měla vždy hodně společného i přes různost oblastí, kde se pěstovalo.

Prameny pro poznání vinohradnictví na Hodonínsku se nacházejí hlavně v Moravském zemském archivu v Brně, ve fondu F5 s názvem Velkostatek Hodonín. Zde se nacházejí listiny týkající se směňování, prodeje a kupování vesnic. Také udílením práv místním usedlíkům i privilegia pro židovské obyvatele obce. V některých listinách jsou zaznamenány i údaje týkající se odpouštění některých platů nebo desátků z vinic. Pro platy, které panství získávalo, existovaly přesné záznamy v urbáři z roku 1600, který se dochoval. Vrchnosti měli platit zvláštní poplatky také židé a novokřtění, v některých listinách se ale můžeme dočíst, že například novokřtěncům byly některé platy odpuštěny. Prameny je proto nutné interpretovat s jistým ohledem na to, že ne všechno co bylo písemně zaznamenáno, se tak událo i ve skutečnosti. A všechna psaná pravidla se také zřejmě zcela striktně nedodržovala.

Další prameny jsou kroniky jednotlivých obcí, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Hodoníně. Většina kronik je z 19. a 20. století, ale pečliví kronikáři do nich zaznamenali i události starší, protože se na obcích zachovaly v dílčích zápiscích. V některých případech události zapsali někteří z místních rodáků a předávali je dalším generacím. Tímto způsobem se dochovaly především zápisy, které zachycují válečné události na panství. Jak je obyvatelé vnímali, co pro ně

představovalo největší hrůzy, jak se k nim chovali vojáci a jak se s válečnými strastmi vypořádávali.

Část pramenů k panství se nachází také ve Státním okresním archivu v Mikulově. Hodonínské panství v sobě zahrnovalo vesnice, které dnes spadají do jiného okresu, proto jsou dokumenty týkající se některých vesnic uloženy v oblastech, kam spadají v současnosti. Jedná se většinou o listiny vydané pány z Lipé, v nichž potvrzovali některá privilegia vesnic a zdůrazňovali, že jsou součástí panství hodonínského.

Mnoho z pramenů se nedochovalo, například čejkovický urbář ze 17. století. Podstatná část listin zmizela nebo byla zničena, a to během válek a pohyby vojsk, která přes jižní Moravu přešla.

V další části práce zachytím historický vývoj panství, jak se Hodonín rozrůstal a získával okolní vesnice. Panství se tím postupně stabilizovalo a začalo i prosperovat, což bylo zase následně přerušeno několika válečnými událostmi. Tyto události měly vliv na počet a skladbu obyvatel, plochy úrodné půdy a také rozlohu a úrodnost vinogradů. Význam mělo i to, jak si jednotlivý majitelé vedli ve vztahu k panovníkovi.

Následující kapitola se zabývá počátky vinohradnictví a rozvoji pěstování révy na území zemí Koruny české a posléze na Hodonínsku. Mapuje to, jak se réva dostala do českých zemí. Začala se pěstovat na Velké Moravě a brzy se rozšířila i na území Čech. Brzy se stala nedílnou součástí hospodaření a předmětem obchodu.

Další důležitou kapitolou je již zmiňovaný vztah církve k vínu. A to zabezpečení přísunu červených vín z vinogradů pro liturgické potřeby. I když s pěstováním červených vín na Hodonínsku byl problém, protože se červeným odrudám na jižní Moravě příliš nedařilo. Přesto se postupem času našlo pár odrud, které bylo možné s větším úspěchem vypěstovat.

Ve vztahu k Hodonínu se důležitými hospodářskými subjekty v okolí staly tišnovský klášter a klášter na Velehradě. S nimiž hodonínští páni nejvíce jednali o změně v držbě vesnic nebo odvedech vinných desátku, či vína samotného. Pro Hodonín a jeho prosperitu byla významná i náboženská tolerance. Na hodonínském panství žili a hospodařili luteráni, čeští bratři a samozřejmě katolíci a všechna

společensví měla své zvyklosti. Další důležitou skupinou byli také novokřtěnci, kteří platili mimo jiné za výborné vinaře. A od toho se také odvíjelo to, v čem hospodařili a čím přispívali do majetku vrchnosti. Stejně jako k novokřtěncům byli hodonínští páni tolerantní i k židům. Nechávali je sídlit na panství a i vykonávat některá řemesla, a dokonce i pěstovat révu. Tak jako na jiných místech, tak i zde však měli svou činnost značně limitovanou svými právy a povinnostmi.

Celkově s vinohradnictvím souvisela i legislativa. Takže udělování práva šenku, práva, kterým se vinaři měli řídit a povinnosti, které k vrchnosti měli, to byly další záležitosti, kterými se museli páni panství zaměstnávat. Pro každou vesnici na Hodonínsku pak existovaly odrůdy, které byly pro tu danou obec typické.

Velkou část práce tvoří popis několika vesnic. Vinohradnictví k nim patřilo od nepaměti a významným způsobem ovlivňovalo dění i život v obci. Patřilo k jednomu z největších zdrojů obživy i zisku. Pro srovnání s Hodonínem je dobré zmapovat i historii a vývoj v nedalekých Čejkovicích. Tyto oblasti se vyvíjely v těsné blízkosti a po většinu dějin nezávisle na sobě. Přesto v některých časových obdobích spolu byly spojeny a fungovaly jako jednotné panství, i když se většinou jednalo o krátký dějinný úsek. Je zajímavé porovnat, v čem se jejich vývoj podobal a v čem se naopak diametrálně odlišoval.

Poslední kapitola se bude zabývat vlivem vinohradnictví na kulturu a podobu krajiny. Vinařství zanechalo nerasmazatelné stopy, ať už v podobě staveb, viničních tratí nebo samotných vinogradů, které se nalézají již několik staletí na stejné půdě.

Cílem mé práce proto je ukázat, jak vinařství ovlivňovalo životy obyvatel. Jak se odráželo v jejich zvycích i každodenním životě. I to, jak si vinaři mohli zpříjemnit práci na vinici i mimo ni. Stejně tak zanechalo do dnešních dnů nerasmazatelné stopy v krajině i kulturních zvyklostech obyvatel.

2. LITERATURA ZABÝVAJÍCÍ SE VINOHRADNICTVÍM

Jak již bylo zmíněno, literatura, která se zabývala vinohradnictvím, vznikala již v 16. století. Díky ní se můžeme informovat o tom, jak probíhaly práce na vinici, čím se vinaři zabývali, jak víno uchovávali a jak o něj pečovali. V tom pokračovali i další autoři. Oproti tomu ale začala vznikat i pojednání upozorňující na neblahé účinky vína.

Takové dílo sepsal i Vavřinec Leandr Rvančovský, který v 16. století napsal dílo *Masopust*, v němž se zabýval nešvary lidí. Masopust měl mít dvanáct synů a jeden z nich byl Vožralec. Mimo detailního popisu, jaké hrůzy čekají ty, kdo holdují ve svém životě alkoholu v pekle, dostalo se tomuto synovi i velmi nelichotivému vyobrazení.

V 19. století se vlivy, které může mít nezřízené pití na člověka, zabýval také Čeněk Zíbrt. Ke svým poznatkům využil děl z 16. století. A popsal je takto:

Instrukcí, jak a co zvyklí a věrní pitelé z poručení stavův pekelních jednatí a předkem jak lidi oulisnými a falešnými řečmi k pití ohajbati mají z r.1538 :

OPILEC K TOVARYŠI:

Připijímť příteli, vilkum (na uvítanou) tento,

a přimluvám se za tovaryše toho,

aby se ho též nechybil

a tak, aby mu se také kvas náš zalíbil.

Při tom, aby se s námi seznámil

a ďábel jej též jako nás omámil.

A protožť štrajchovanou dám,

neb tě nevelmi často vídám,

jakž když jsme se ono byli spolu opili.

Pomníš-li, co jsme do sebe mnoho vína vlili?

Ješto když já na to spomenu,

musím se smáti nejméně hodinu.

A jištěn já při takovým kvasu rád bývám,

a protož tuto plnou a vrchovatou na to dávám.¹

Šebastian Frank proti „pivním drábům a vinním rekům“ r. 1537 :

Třetí že mnohý opilý mluví lecos a potom životem platiti musí, i ještě jiné s sebou v starost a nesnáz uvozuje. A kterého někdy přímá otázka a trápení neproradilo, toho víno pronese, že něco proplíští čeho nazejtří lituje. Víno žádné míry neumí, žádného tajemství nezachová. Na uzdě se nedrží, samo se svou řečí o hrdlo připraví, svou zlost samo na se praví, a který přes deset let se tajiti uměl, toho víno najevo pronese. Protož staří lidé říkali: „Dítě blázen, opilec najspíš pravdu poví. Neb co sobě myslí a vidí, vše povědí, a v slovích nedozrálých stébla přes ústa nepřevléknou.“ Toť jest třetí škoda tělesná, kteráž z toho nešlechetného a zlořečeného připíjení pochází, skrze mi to netoliko v rozličné nemoci padají, v blátě se kálejí, hostem masopustní hry strojí, do poctovic napráskají, aneb přes zuby, co jest řáb, jedenáct sedm mecí...Pří, jaká to nečistota!...Tito pak vína kazitelé pijí víc bez žízňě a chuti, než s chutí a žízňí. A tak vína se více nadarmo rozleje, než k užitku přivede. A pak se chceme diviti, kterak víno tak drahé jest, žádný sobě toho nemysli, aby laciné bylo. Dokud knížata a páni to připíjení trpí, již se ho víc po hrncích a stolích rozlívá než vypito bývá. Již se ho nikdá dosti obroditi nemůže, jakť ten vožralý svět nastal, počnouc od dítěte, až do starce, všichni se na to dávají. Cožkoli dobudou, aby vše propito bylo. Protož se žádný žádného lacina nenaděj, než ustavičného a věčného draha. Nechtě se pak obrodí, jak hojně chce, ač nyní mlčím o tom překupování vín, jaká skrze to obtížnost přichází, i kterak se chcem s vínem srovnati v soudný den, kterážto stane, a na nás s jiným stvořením žalovati bude, čehož jsme po hříchu nectili a Boha v něm neposvětili...

Víno žádného studu nemá. Co vopilec smí pomysliti, o to se smí i pokusiti. Tu mnohá paní obličej svůj proti mládenci obrátí a své srdce otevře, kterážto střízlivá jsouc, oči pěkně stydlivě skloní, zardí se a velikém summy peněz nevzala by, aby svobodně na cizího muže pohleděti měla...O by Bůh dal, abychom aspoň dobří pohané byli. Ten nešlechetný hřích (opilství) Virgilius v nenávisti měl, a zvláštní spis proti němu udělal. A Ovidius praví: Noc, víno a milost nic užitečného neradí!

¹ ZÍBRT, Čeněk: Řády a práva starodávných pijanských cechů a družstev kratochvilných v zemích českých, Praha 1910, s. 40.

Summa sumárum: Každý chce žráti a píti. Hned z mládí k tomu dítě vedou, ještě v kolébce do nich víno lejí, snad pečují, že by se potom sami vína píti nenaučili...²

To, že vinařství bylo důležitou součástí každodenního života, dokládá i učebnice Jana Amose Komenského *Orbis pictus*. Ten v tomto díle zdůraznil, že „*lidé se mají učit moudrosti pokud možno ne z knih, nýbrž z nebe, ze země dubů a buků...*“³ V této učebnici je jedna samostatná kapitola věnovaná vinařství a bednářství. O Komenském dokonce víme, že on sám dostával, při svém pobytu v uherském Sárospataku v letech 1650-1654, jako součást platu víno. Sám vlastnil vinici na Slovácku. Na mírných svazích před Blatnicí pod Svatým Antonínkem se dodnes rozkládá trať zvaná Plachty, kde se nachází obnovená Komenského vinice.

Také Bohuslav Balbín ve svém díle *Krásy a bohatství české země* obhájí české a moravské víno. O víně se zmiňuje i ve svém díle *Rozmanitosti z historie Království českého*: „*Víno naše nám zhaněl Aeneáš Silvius (Pius II.), trpkým je nazýváje. Lékaři schvalují jeho zdravost, protože nejméně mezi všemi kámen a odtud pochodící nemoci zplozuje. O kameni nepatrnější důkaz je tento: Vezmi rozličná vína severních druhův, neb vína španělská a italská a ostatní první třídy vína a na rozličných místech stejnou každého vína část na čistý stůl u večer vylej, připiš liboli také jména vín, přes noc, když bylo víno vyschlo, poznáš ráno patrně, poněvadž všechna vína byla po sobě nějakou známku vápna zanechala, že moravské mezi nimi nejvíce, ostatní pak, jichž zde jmenovati netřeba, něco méně, české víno ze všech nejméně kalu, vápna a vinného kamene po sobě zůstavilo a to nejednou od mnohých bylo zkušeno a seznáno. Staří mysleli, že nelze víno české dvě nebo tři léta zachovati, aby nezvětralo. Avšak nyní i osmi- a desetile- té se pije a pokládá se za výtečné a lahodné i od zkušenějších znalců vín.*“⁴

Vinohradnictví zajímalo autory již od raného novověku a jejich zájem přetrvával až do současnosti. Původní zájem byl spojen především s vínem jako nápojem a rostlinou ctěnou církví. Také jako předmětem hospodaření a v neposlední řadě i nápojem vhodným k zábavě. Od 20. století se objevilo více autorů, kteří se zaměřili na dějiny vinařství. Zajímalo je, jak se dříve vinaři starali o vinice, kde je vysazovali,

² Tamtéž, s. 77-78.

³ KRAUS, Vilém: *Víno napříč staletím*, Praha 2012, s. 75.

⁴ citováno dle TICHÁ, Zdena: BALBÍN, Bohuslav: *Krásy a bohatství české země: Rozmanitosti z historie království českého*, Praha 1986, s. 145.

jakým odrůdám se dařilo na jakém území. Zkoumali především mapy a staré rukopisy.

Jedním z takových autorů byl i Hugh Johnson. Ten ve svém díle *Příběh vína* popsal místa, kde se víno poprvé objevilo. Zdůraznil jeho vnímání jako nápoje, který má schopnost zbavovat starostí a zároveň božského moku, který ovlivňoval život židů i křesťanský rituál. Detailně popsal 17. století spojené s nápojovou revolucí, kdy víno muselo ustoupit svým četným konkurentům. Dotkl se i vynálezů, které byly pro vinařství přelomové, což byl přechod od džbánů ke skleněným lahvím a korkové zátce. Své dílo dovedl až k problematikám současného vinařství a nastínil možnosti, jak by se mohlo vinohradnictví v budoucnu vyvíjet.

V českých zemích se vinohradnictvím a vinařstvím zabývalo několik autorů. Nejvýznamnějším z nich však byl Vilém Kraus. Vydal několik monografií zabývajících se dějinami vinařství v Čechách a na Moravě. Kraus byl předním odborníkem v problematice vinařství. Celý svůj život zasvětil vinařskému výzkumu a šlechtění nových odrůd. Zkoumal také historii a vztah církve k vínu. Z jeho výzkumů vzniklo několik publikací a monografií. Redigoval také časopis *Vinařský obzor* a *Vinohradnictví*.

Ve svých dílech popsal prvopočátky vinařství ve starověkém světě. Postupoval šířením révy do zemí Koruny české a rozvoji vinohradnictví. Všiml si, jak se vinařství počalo stávat nedílnou součástí zemědělství a ovlivňovalo stále více každodenní život hospodářů, ale i vrchnosti. Kraus detailně popsal díla a legislativní ustanovení, která se vinařství a vinohradnictví týkala. Zaznamenal i chování a jednání panovníků, kterým nebylo vinaření lhostejné. Upozornil také na neobvyklé lokality, kde se vinice vysazovaly.

Velkou část své práce věnoval popsání rolí vín v církevním životě. Zmapoval, jak se církve zasloužila o rozšiřování vysazování vinné révy, stavění sklepů ale i jeho konzumaci. Velký prostor věnoval řádovým sklepům a činnosti klášterů. Propojil také činnost vesnic na vinicích, i těch na Hodonínsku, souvisejícími s blízkými kláštery.

Popsal i cesty k modernímu vinařství, tzn. jaké inovace se na vinicích začaly využívat, které osobnosti přispěly k poznání a využívání nových postupů na vinicích.

Z hlediska dnešního vinohradnictví, se stal předním odborníkem, který dokáže popsat specifika jednotlivých odrůd, rozdílnost oblastí, kde se víno pěstuje i zhodnotit kvalitu výsledného produktu.

V posledních 20 letech se zájem o vinohradnictví u nás ještě rozšířil a to i přičiněním Viléma Krause. V dubnu v roce 2008 se konala koference v Mělníku, ke které vyšel sborník s názvem „*Trpké býti zdá se? Víno a vinařství v českých zemích ve středověku a raném novověku.*“ I na této konferenci promluvil Vilém Kraus, a to o období rozvoje a úpadku při pěstování révy vinné v Čechách. Mezi dalšími autory, kteří do sborníku přispěli, byl i Tomáš Knoz, Jan Royt nebo Jitka Matuzsková, která se zabývá typy vinohradnických staveb na jižní a jihovýchodní Moravě.

Podobná konference se konala ve Slavkově u Brna už v roce 2004. Konference se zabývala Dějinami vinařství na Moravě a vyšel k ní stejnojmenný sborník. I zde přednesl příspěvek Vilém Kraus. Jeden z příspěvků se týkal i historického vývoje vinohradnictví na Hodonínsku, publikovaný Luborem Nedbalem.

Dalšími autory, kteří se zabývali vinařstvím v českých zemích je Václav Frolec, Alexandr Burda, Karel Hlavinka nebo Zuzana Foffová. Historii a vývoj Mutěnic, Čejkovic a Čejče sepsal Libor Jan s kolektivem autorů. Důležitým a velmi významným dílem se stal soupis pramenů k dějinám vinařství na Moravě a také Bibliografie k dějinám a současnosti moravského vinařství, který vydala ředitelka brněnského archivu Michaela Smutná společně se svými kolegy.

2.0. PRÁCE NA VINICI ZACHYCENÁ V LITERATUŘE

Vinaři měli obvykle své osvědčené metody, jak pracovat na vinici a jak víno posléze zpracovat a postupovat při výrobě. Jisté postupy se musely dodržovat i při uchovávání vína. Proto od 16. začaly vznikat různá pojednávání a dokumenty zabývající se touto problematikou.

V českých zemích vznikla učebnice. Napsal ji pražský učitel Jan Had v Praze, a to v roce 1558. Moravští vinaři se zřejmě inspirovali zkušenostmi vinařů z Rakous, ale pojednání z Hadovy učebnice časem pronikla i do povědomí Moravanů a navíc postupy prací a péče o vinohrad se zřejmě moc nelišily. Takže si díky této publikaci

můžeme názorně představit, jak v 16. století pěstování vinné révy a výroba vína probíhaly.

Dílo Jana Hada zmíněné již výše nese název „*Winize w yakém položení má býti/ a yakým způsobem člověk ma gy vesti/ aby z toho užitek mohl miji: Při tom také yak se wíjno chovati a opatrowati má.*“ Pojednání sepsal roku 1558 a původně mělo sloužit pražským měšťanům jako pomůcka při počínání na vinici. Postupně se dostávalo do povědomí i dalších vinařů v českých zemích a jeho rady se nejspíše dostaly i na Moravu.

Jan Had uvádí, že spis sepsal neboť „*Toto se mi vidělo sepsati s pomocí Boží/ že mnozí lidé veliké náklady činí a k mnohým škodám přicházejí/ jedni spoléhajíce na vinaře/ a druzí neznajíce toho/ kudy a kterak se jim škody na vinicích dělají...*“⁵ Takto Jan Had své pojednání uvedl.

Vinařům také radil, jak mají vybrat příhodné místo pro pěstování révy. „*...aby lidé znajíce kde je příhodné místo/ ježto k tomu nejsou některá místa slušná/ jakožto při poli a hory na půlnoci/ a kde slunce brzo s poledne schází/ na těchto všech místech není dobře vinice rozplozovati/ než kde jsou hory na poledne a k západu/ kam hned ráno slunce nevyskočí/ to málo vadí/ neb ráno bývá slunce chladné/ ale jak vzejde brzy se zahřeje/ a má vopar/ a trvá až do západu slunce/ taková místa jsou příhodná kdyby chtěl vinici rozploditi aneb koupiti/ aby se uměl čím zpravit a k užitku ji také přivésti.*“⁶ Touto radou se snažil Jan Had upozornit na to, že od konce 15. a v 16. století, kdy docházelo k bouřlivému rozmachu zakládání vinic, a protože byl nedostatek vhodných míst, vysazovaly se vinice na všech možných prostranstvích.

Položení vinice ovlivňovalo samozřejmě i kvalitu vína a ceny. Tento problém museli řešit i v Hustopečích, kde obyvatelé kláštera cisterciáků z Brna vynucoval na brněnských měšťanech, kteří vlastnili vinice v Hustopečích, aby jim dávali vysoké desátky. Spor řešil moravský markrabě Jan Jindřich. Ten ustanovil skupinu čtyř rozhodčích, kteří rozdělili vinice podle vhodnosti polohy na tři skupiny. Z nejlépe položených vinic se při reluici desátku na peněžitý obnos platilo za vědro desátku 5

⁵ KRAUS, Vilém: *Vinitorium historicum*, Praha 2009, s. 59. Originál Hadova spisu je uložen v knihovně strahovského kláštera pod signaturou A XII.

⁶ Tamtéž, s. 61.

grošů, z těch v poloze střední vhodnosti 4 groše a z vinic v nejhořejších nebo nejzadnějších partiích viničních hor jen 3 groše. Právě v těchto případech se vrchnosti osvědčil úřad perkmistra, který na vinice dohlížel. Perkmistr se těšil velké vážnosti, a to i na Hodonínsku.⁷ Což dokazuje, že význam polohy vinice a její vliv na kvalitu vína byly pěstitelům zjevné od nejstarších dob.

Dále Jan Had radí, že k výsadbě vinic se mají používat co nejdelší a silné réví v celých prutech. Pruty se vkládají do země do kolen zhloubi a jejich spodní konec se zahnul*“jestliže je rýva dlouhá obehni ji pěkně/ ta spíš silněji půjde než když by byla krátká/ málo majíc vok/ mdle by se ujala...“*. Dává i návod na to jak postupovat při řezbě na vinici. *„Když bude řezba na vinici/ tu jest potřebí znáti/ aby sám tu hospodář býval/ aby se jemu při řezbě škoda na vinici nestala/ skrze nerozumné a nedbánlivé řežce/ tu hned ať se postavuje na pařeze/ na tři a neb na čtyři voka/ pakli vidíš že je silný peň/ tu můž postaviti na pět vok/ a jestli samotný neb jedináček/ ten postav na šest vok/ leč by viděl že by bylo velmi mdlé/ to ať postaví na dvě nebo na tři voka/ bude- liť se pak zdáti že jsi na některém mnoho postavil/ však to podlomem napraviš/ neb když podlom dělá nic to neškodí že vysoce řezbu postaví a jest velmi potřebí/ raději by měl hospodář jedné kopačky nechati/ než by podlom zanechati měl. Ještě mi se vidělo potřebné o řezbě sepsati/ jakož nahoře dost prostraně jest položeno/ proč a z které příčiny má řezba tím vejš postavena býti/ nebo může každý znáti kdo vinice mají/ vobrod' se na vinici nebo nevobrod'/ proto musí na ni třikrát kopati/ neb jako kůň dělej nebo nedělej/ proto mu jísti musíš dáti/ proto vždyť jest lépe pracovati/ ježto vidíš že púžitek nese/ než sic by kopal vokolo křoví ano na něm nic není/ již pak ostatku můž každý sám porozuměti a se dovtípiti.“⁸*

Další postup dle Jana Hada je kopání na vinici. *„Když pak nejprv počneš kopati/ to otevři zemi dobře zhluboka půl lokte/ vokolo každého pařezu ať se vycejnuje kořeníčko svrchní/ neb kdyby ho dlúho nechal zemdlelo by to spodní koření/ a hled' toho s pilností/ aby každý pařez pěkně nahnul k hoře/ a aby to tak pěkně zřízeno bylo pro nerozumné kopáče/ neb kdyby tohle tak nezřídil/ bylo by lecjaks zmotáno/ a přijdou-li nerozumní kopáči/ tu škodu učiní znamenitú na křoví/ mnohé překopávajíce/ a druhé překopávajíce/ a druhé obrážejíce.../ A protož první*

⁷ KRAUS, Vilém a kol.: Víno napříč..., Praha 2012, s. 44.

⁸ KRAUS, Vilém: Vinitorium..., Praha 2009, s. 62.

kopačka zhluboka aby postavená byla/ tehdy jiné kopačky všechny snáze pujdú/ ale že mnozí kopají lecjako a že mnohý pařez nezví o kopačce a v několika letech/ jakž dělají tak také mají.“

Poté vinaře čeká zahuštění vinic tzv. rozvody, těmi se měla zaplnit uvolněná místa po uhynulých keřích. Prut vyvrálé révy se ponořil pod povrch půdy a jeho koncová část se vyvedla na povrch v místě, kde chyběl keř. „*Item. Když máš rozvody klásti/ klad' tím hloub ať jest nejméně kolene zhoubi/ neb mnozí kladou příliš mělko/ a když pak přijde nerozumný kopáč/ kopne i učiní škodu/ a tak špice uvadne/ ale když se hluboko rozvodové kladou/ tehdy se sama špice silně kořením ujme/ by ji pak potom od hlavy uřal/ již se sama živiti bude. By pak byla vinice na místo vosazená hustě/ proto každý rok sluší se rozvody klásti/ aby se země vždy obnovovala jako v strychu/ aby jich položil půl druhého sta vonde i vonde.“*

Když vinař takto učiní dalším postupem je postarat se o to, aby víno mohlo zrát. „*Kdyžby léto pozdní bylo/ a že by rozuměl že kvetením pomeškává/ tu můžeš na podlomu všeho vína tím míň nechati/ chceš-li ať sežrá i víno i les/ neb kdyby je přetížil/ ztěžka by sežrálo i víno i les. Když po svatém Petře kvete/ tehdy ty hrozny odřež pryč/ ať jinému vínu a lesu nepřekáží zrátí/ neb to již nesežrá/ aniž co z něho bude.“*

Po těchto postupech nastává čas vázání. „*Když pak čas vázání bude/ tehdá nejlépe jest když měsíce ubejvá/ a to proto aby každá rýva čistě vycejňovaná byla/ pazuchy tehdy se nerádi votavují ale rýva přece bez překážky bude růsti. A to mohou vazačky snadno jednou prací učiniti/ ale druzí tak váží/ neotrhačíc pazuchův/ zle činí.“*

Když réva poporoste a zesílí, přichází čas druhého kopání. „*A když bude okolo svatého Ducha/ kdy by měla býti kopačka druhá pod zeleno/ tu prvé učiníš podlom/ jest-li co daremného uzříš svrz pryč/ a vidíš-li že jde s púžitky tu nech a budeš-li viděti že příliš mnoho jest, tak že by překázelo púžitku, ježto by snad keř přemdlil/ ujmi pryč i s púžitkem/ po druhé musíš s púžitkem svrcy/ a jalového nechati/ když vidíš že jalová rýva silněji jde a v příhodném místě tu sluší nechati pro druhý rok/ a spúžitkem jestliže by se mdlé pokazilo/ tu musíš svrci pryč. Ještě toto vo podlomu/ jestliže vidíš, že jest bujná země/ tehdy učiň podlom na vetech měsíce/ vidíš-li že silně v les roste/ a pakli není bujná země/ a mdle les roste tehdy učiň podlom na*

nový měsíc tím jemu pomůžeš. Toto věz ještě o podlomu/ když by viděl/ že by z prvního voka neb z druhého s púžitkem šlo/ tehdy votrhej všecko což z hlavy jde/ a pakli nejde z prvního nebo druhého voka s púžitkem/ než na vrchní viděl by, že z hlavy silná rýva jde/ tehdy svrz z těch obou vok/ a té nech která z hlavy jest pro tu výplatu na druhý rok... Když pak vypodložená vinice bude/ kopej podruhé a tu nebude třeba tak zhluboka kopati jako prvé.“

Po těchto úkonech se réva už pomalu rozrůstá, přichází do květu a s kvetením i odkvétáním začíná pro vinaře další práce. Jan Had o této době píše: *„Když pak zakopaná vinice bude podruhé/ nech ať víno při zemi odkvete/ neb při zemi ležící lehčeji vo týden prvé vodkvete než by ji vázal k tyčem před květem neb vždy hořčeji jest při zemi. Když pak bude odkvetlé víno, kaž tyčiti. Nedbej nic na to, že jiní brzo tyčí a váží/ neb když brzo vážeš jedno víno déle neodkvete než druhé/ nic na to nedbej že se rýví splete/ by pak měla jedna baba před vazačkami jíti a rozpravovati/ ač se poobmeškáš/ ale uděláš s koncem dílo.“*

V tomto období se na vinici dostávají opět kopáči a čeká je poslední kopání před sklizní, v pořadí třetí. *„Kdyžkoliv ztyčeno bude a svázáno/ kopej potřetí/ a nech tak potom ve jménu Božím růsti/ než zarosteli velmi travou/ tehdy když víno zamněkne pod hrozny máš po čtvrté kopati. Také aby hroznové na zemi neležely/ než kdyby prvé kopal než víno zaměkne/ bylo by škodou/ neb když mouku s hroznů srazíš/ ten hrozen nemůžeš ani tak pěkně sezráti.“*

A pak už přichází na řadu sbírání. *„Mnozí sobě sami škodu činí při sbírání vína/ a zvlášť když pán Bůh připustí léto nečasné. Tu mnozí čekajíce aby jim všecko sezrálo/ co by mnohý měl tři sudy míti/ tu dosti má činiti aby dva měl/ neb čekaje nezralého/ zralé mouchy vypijí a také ptáci něco vozobí/ a tak vždy ho spíše ubude nežli přibude/ neb čekaje zlého, aby ho mnoho měl/ i přijde o dobré...Neb které hned po svatém Václavě nestrojí se k zaměkání/ tož již s těžkostí zralé bude.“*

Jan Had upozorňuje i na to, že je rozdíl, které víno se bude vyrábět a podle toho je také třeba s révou zacházet. Jedním z druhů je víno kořeněné. *„Když pak sbíreš víno/ chceš-li kořenné víno míti když se již podává nech ho tak poležeti s šešuliny při nejmenším půl dne a noc/ by ho tak nechal déle nic ho tím nezkažíš. A chceš-li aby červené víno dobrú barvu mělo/ toho musíš dlúho ponechati a karbovati je čistě/ aby ho tak dvě neděle nechal/ bude míti barvu tím lepší.“* Dalším druhem je

víno topolové: „*Topol/ to víno vo němž praví že jest tak silné/ kdyby ho bylo drejlink samého / že musíš železné obruče míti. A také když ho ráno pozobe a neb kdyžkoli/ jak se jedné v člověku zahřeje/ hned člověka proskočí/ netřeba jiného pročištění požívati.*“ Bílé víno známé jako běl velká na Hodonínsku, nazývá Jan Had vídeňka, vídeňka je víno bílé dobré/ toť chutně sudy nalévá/ když jest ho mnoho nech ať jiného jest to dvě/ tehdy tohoto tak mnoho bude/ když do sudův se leje/ a má Vídeňka tento způsob do sebe že když hrozen v ruku vezme/ ihned se sám od sebe ulomí netřeba jest nože.“

Další vína se hojně pěstovala i na Hodonínsku, zejména v Dolních Bojanovicích, Mutěnicích, ale také v Čejkovicích. Prvním z nich je němčina, nebo také rulandské šedé. „*Němčina jest víno dobré sladké a vyzrá s předním/ ale že málo dává/ ale ta sama se tříbí jestliže ji přetížíš.*“ Odrůda běl: „*Běl také chutně sudy nalévá/ ale že vždy čerstvo bude.*“ Bronišť také znám jako tramín bílý: „*Bronišť jest víno dobré nevoddá mnoh němčině/ ale že nerado sezá/ ale když sezá/ tehdy výborné bude/ pakli nesezá tehdy tak jako jiné víno bude.*“ Posledním vínem popsaným Janem Hadem je Muškátel, tedy Muškát žlutý. „*Muškatel jest víno dobré vonné/ a když jest dobrého keře tehdy dá hrozen veliký a zrna zrnaté jako bílé višně.*“

Tento popis, který Jan Had podává, je velmi cenný, protože pochází z jeho vlastních praktických poznatků. Obsahuje vlastní názor na správný způsob provádění jednotlivých pracovních postupů. Stejně tak nešetří ani kritikou k pěstitelům, kteří volí nevhodné pracovní postupy. A protože je učitel, má snahu ve svých popisech hledat cestu k nápravě. Vyjmenováním a popisem odrůd končí první část spisu.

Druhá část je Spis o Vínu kterák by opraveno mělo býti jakouž by koli vadu do sebe mělo. V úvodu napsal „*Znamenej/ že vína kteráž se před sezáním dokonalým sbírají/ nebývají trvalá/ ale mdlá/ a tak nemajíc v sobě moci trvati nemohú. Též kteráž se po sezání sbírají porušují se mrazem zimou a horkem.*“

V tomto oddíle navrhuje tři rady jak udržovat sudy. Čistě vodou vymyté sudy se navoněly vývarem z dubové kůry, bobkového listu a zahradního balšánu. Po dvou hodinách se vývar vylil, sudy se nechaly vyschnout a do každého nalili půl pinty dobré vinné pálenky. Sud se uzavřel, prokoulel a nechal uzavřený až do doby použití. Víno se v takto připraveném sudu nekazilo.

Následuje pojednání o kvašení, jeho nápravě a případně zábraně pojednává sedm rad: „Aby kvašení probíhalo čistě, vezmi třísky z jalovcového a hlouhového dřeva a zavěs je do sudu s kvasícím moštem. Víno zůstane při své dobré chuti. Nebo se zavěšují ve lněném pytlíku do kvasícího moštu chmelové šišťice nebo semeno černobýlové nebo dřevo smrkové nebo dřevo aloe. Pak zůstane mošt při kvašení neporušen.“

O porušení vína pojednává 18 rad: „Aby se blýskáním a hřímáním neporušilo, vezmi kvas z těsta režného, obal šátkem lněným a zacpi dobře otvor zátkový. I náhlou změnou větrů se může víno pokazit. Nejvhodnější je, když dveře sklepa jsou obráceny k severu. Zaraz dobře špunt sudu zátkový a svrchu sudu učiň díрку tenkým nebozískem a díрку po něm zaraz čípkem. Chceš-li točit víno, vyjmi čípek, až utočíš, zahraď díрку čípkem a zůstane bez proměny. Když se víno šenkuje, aby se neproměnilo, zavěs ve lněném sáčku suchou žitnou chrpu nebo semeno rúthové a z toho se lidé velmi zpíjejí. Je-li cítit po plesnivém sudu, zavěs na tři dny šalvěj ve lněném pytlíku. Když roste víno na vápenné hoře, je hrubé, chceš-li hrubost odjít, vrz do něho třísek dubových. To mi pověděl jeden Němec frankový té země, kde sú vína velmi dobrá, kdo je rád pije jako i já. Je-li víno tvrdé a kalné a leží na kvasnicích, vezmi písek čistě praný, vrz jej do sudu a pak vrz i hrst soli. Učistí se a bude dobré. chceš-li víno plesnivé vopraviti, přetoč je a pověs do něho pytlíček lněný se sušenou šalvějí a hlávkami chmelovými, někteří přidávají i hlohové třísky. Nech vínu dlouho ležeti a pak je vyšenkuj.“

O vláčkovatění vína pojednává 9 rad: „Je-li podezření na začínající vláčku, ušlehej trochu vína v čistém hrnci. Zmizí-li pěna rychle, je víno dobré. Pakliť pěna trvá, je to znamení vláčky. Když má víno ležící na kvasnicích vláčku, nastrouhej kůry smrkové, svař ji, dej do lněného sáčku, závěs do čistého sudu a stáčejí víno s kvasnic přes trychtýř, do kterého jsi vložil trní z hlohového dřeva. Po stočení přidej dvě hrsti soli a pintu vody. Po třech dnech přidej ještě půl pinty vody a po osmi dnech bude víno dobré. Má-li víno dlouho váčku, vezmi kopist a víno dlouho míchej a ztluč je dobře. Potom vezmi popela z rýví červeného vína, smíchej popel s částí vína a mírně zahřej, vlij do sudu s vínem a promíchej. Víno se zdvihne a bude dobré.“

Dalších 10 rad se pojednává o kalném víně a jeho čištění: „Aby se víno vyčistilo, vezmi škrob, ztluč jej na prach, vezmi kozí mléko a smíchej to spolu. Vlij do

vína a míchej dobře dřevem dřevým. Nechej osm dní v klidu. Provrtej díрку skrze dno. Ta materie se sadí až do dna a víno bude čisté. Nebo vezmi voskové kůry a vlož do kalného vína. Víno přijme dobrou barvu, učištění. Nebo vezmi kozího mléka a zahřej je na ohni, odstav je až se škraloup udělá, ten čistě sejmi. Mléko znova zahřej a horké vlij do každého sudu malou mírku, dokud je víno moštem, ať s tím kyše. Víno zůstane čisté a nezkazí se na kvasnicích za tři léta. Aby se víno zčistilo a silné bylo, vezmi vína páleného, vlij je do vína a druhý den vody a pověš do něho listí šalvějového a benediktu. To učiň, když podzimní časové sú a víno s vodú se smísí. Kdo toho nečiní, to víno zkaziti se může. Chceš-li víno čistiti, vezmi dvě hrstě kopřiv a pověš je do drejlinku, ale ať jsou prvé vařené ve dvou pintách vína. Potom vlij to tak horké do sudu a nech poležeti. Míchej to víno po čtyři nebo pět dní a bude čisté a dobré.“

O zábraně a předcházení vadám na víně pojednává 13 rad: „Chceš-li víno od porušení zachovati, vpusť do něho, dokud je moštem, koření jalovcového nebo ve lněném pytlíčku květ vinný, chmelový a lněný. Chmelem zachovává se voda v pivu, a proto mnohem více se zachová i víno, které svou sílu má. Nebo, aby zůstalo čerstvé a čisté, vezmi číši popela rývového a číši kůry bukové a vprav do vína. Nebo dobře víno zachováš od všelijaké hnilosti, když do bílého vložíš svazek rývy z červeného. Zůstane čisté a jasné. Víno zůstane při své dobrotě po celý rok, vložíš-li do sudu dva kusy kadidla a dva kusy myrhy.“

O rozeznání přídavku vody do vína pojednává 7 rad: „Chceš-li zvědeti, jestli při mstu a neb víně voda, vrz tam hrušku. Zplyněliť, tehdy jest víno bez vody, pakliť potone, jest při vínu voda. Chceš-li víno koštovati, jestli s vodú čili nic, vezmi stéblo a potři je na jendom konci olejem. Olej setři a vpusť stéblo do vína až ke kvasnicím. Tehdy uzříš tři krůpěje vody. Nebo vezmi hrnec nový, vlož jej do vody prvé, než víno vliješ, přistav ho k ohni a ohřej a pověš na slunce dva dni. Jestliže krůpěje na tom hrnci zevnitř visejí, tehdy to víno jest míšené. Jak víno od vody rozdělití máš: Vezmi prostředek toho rákosu velikého co ještě ve vodách stojí. Když stržeň seschne, pověš jej do vína. Voda, kteráž ve víně, táhne se v ten střed svrchu psaný a víno nic. Vytáhna je ze sudu, vyždmi a znovu zavěs. To čiň tak dlouho, až všecknu vodu z vína vytáhneš.“

O nápravě vůně vína pojednává 6 rad: „*Je-li víno smrduté, vezmi chléb ječný z peci a rozlom jej na dvě a jednu polovici vlož horkú na špuntovú díru a druhou nechej v peci ať nestydne. Až chléb na sudu vychladne, vymeň obě půlky. Opakuj tak dlouho, až budeš moci všeliký smrad vínu odjíti. Někteří kladú do vína smrdutého třísky a neb zrna jalovcového dřeva a izop a lýko smrkového dřeva, v němž jest pryskyřice. A pomine veškeren smrad. Kde i po plesnivost smrdí, tam jest potřebí, aby bylo přetočeno. Aby dobré chuti a vůně bylo, vezmi hlínu dobře pálenou, rozmělni ji velmi dobře, zavaž v pytlík a vrz do vína, když již zcela okysalo. Ta hlína čistí a táhne s sebe kvasnice ke dnu. Činí víno dobré chuti. Víno smrdělo by plésní. Udělej sobě lněný pytlík a dej do něho šalvěje a chmele, každého hrst. Přičiň k tomu tři nebo čtyři kdoule a vpust to s tím pytlíkem do vína. Přestane ten smrad a víno bude dobré.*“

Jan Had dává i návod k tomu jak by se mělo víno koštovat. Je dobré, když vane vítr od poledne, neboť tehdy se dobře vína proměňují a ukazují, jakou v sobě mají vadu. Někteří vinaři se prý dokonce snaží maskovat vína lékořicí nebo vlašskými ořechy, takže se hořká vína zdají sladká. A úplně nejlepší je chutnat vína o půlnoci, protože to jsou při své chuti.

Stáčení vína má také svá pravidla: „*Když jdeš mdlé víno spouštěti, to máš učiniti v zimě a silné víno v létě. Tehdy hled' jasného dne, aby ten den nehmřelo ani blýskalo. A to čiň, když měsíc schází, neb když to víno pod zemí leží a vítr věje od půlnoci a neb od východu slunce, neb ten vítr půlnoční rád víno zkaží a činí je mdlé a nemocné. Které víno spouští, když měsíc pln jest, to víno bude po časích červené a neb se obrátí v ocet, to věz jistě. Také jest užitečné, aby východ a západ jiných planet zachovával a tím se kvasnice pohybují.*“

A aby víno sladké zůstalo: „*Vlož do něho nepotřebovaného volova tři nebo čtyry kusy, tehdy to víno zůstane při své sladkosti. Nebo jinak víno sladké dělati. Vezmi třené hořčice dvě lžíce a vlož do vína a nech tiše leží a mest má býti v presu přivezený a tehdy ostane sladké přes celý rok.*“⁹

Takto tedy zaznamenal své zkušenosti na vinici Jan Had a předal je dalším pěstitelům. Některé rady se mohou zdát jako nějaké prapodivné pokusy hraničící s šarlatánstvím, například vliv půlnoci na chuť a vůně. Nepochybně se ale jednalo o

⁹ KRAUS, Vilém: Vinitorium..., Praha 2009, s. 62- 72.

osvědčené způsoby, jak získat z vinice co největší výnos a následně i kvalitní vína. Dílo Jana Hada je také výborným pramenem pro poznání odrůd, které se v českých zemích pěstovaly.

Spis navíc dokládá, kolik práce sebou vinice přinášely. Vinaři se o vinohrad museli starat po celý rok a věnovat mu náležitou péči, aby výsledná vína dosáhla kvality a mohli z nich mít při prodeji také slušné zisky. O to hůře nesli případné povodně nebo bouřky s krupobitím, kvůli nimž přišla veškerá tato práce v niveč.

S péčí o vinice také radil Jan Gerle z Gerlštejna se svým dílem *Vinatorium*. Ke znalostem révy také pomohl italský lékař Pietro Andrea Mattioli vytvořením Herbáře neboli bylináře.¹⁰

2.1. HORENSKÉ PRÁVO

A protože z každé vinice se určité množství vína dostávalo k vrchnosti, na místní faru nebo do některého z okolních klášterů, dohlíželo na péči o vinice i panstvo. Převážně prostřednictvím perkmistra, který se těšil velké vážnosti, kvůli své důležitosti.

V tomto dohledu vrchnosti pomáhalo horenské právo, které se na Moravě inspirovalo právem z Falkenštejnu. Toto právo se vyznačuje přísnými tělesnými tresty za krádež hroznů. Navíc některá opatření měly vést ke zvýšení kvality vína.

Horenské právo se dá shrnout do několika bodů:

- 1) Ten, kdo nechá vinici zpustnout, ten ji ztratí
- 2) Kdo bezdůvodně udělá z vinice pole, musí i nadále odvádět desátek ve víně vrchnosti, nebo zaplatit příslušný obnos v penězích
- 3) Nikdo nesmí bez povolení vrchnosti vysadit vinici na pozemek, který nebyl před 20 lety vinicí
- 4) Všichni z viničních hor se musí každoročně dostavit ke čtení práv a projednání stížností
- 5) Zvolí se perkmistr, který musí být osoba usedlá na Hodonínsku
- 6) Perkmistr si vybere čtyři pomocníky, kteří mají vinohrady v horách, kteří dohromady tvoří horenský úřad. To prohlédnou

¹⁰ KRAUS, Vilém a kol.: Víno napříč..., Praha 2012, s. 71.

- společně vinohrady před sklizní a ohlásí den vinobraní 14 dní předem, dá-li Pán Bůh příznivé počasí, že by se muselo započít se sklizní dříve, musí to ihned ohlásit výběřčímu desátku
- 7) Se souhlasem výběřčího desátku, rady a obce nechá perkmistr vyhlásit den sklizně hroznů
 - 8) Perkmistr a výběřčí desátku, mají-li také vinici v hoře, musí sklízet hrozny jeden den před termínem ohlášené sklizně
 - 9) Ten kdo má v hoře dva vinohrady, musí sklízet jeden vinohrad v sobotu a druhý v pondělí
 - 10) Když se někdo protiví nařízení perkmistra a sklízí jindy, odebral perkmistrovi jeho právo a tím propadá pokutě. Ti, kteří sklízeli s ním, se berou na milost a trestání nebudou.
 - 11) 14 dní před sv. Jiřím prohlédne perkmistr s pomocníky všechny vinice a zjistí jejich stav, těm nájemcům, kteří ji mají v nepořádku, zatluče k vinici kříž.
 - 12) Další pohledka vinic je po vylamování a po okopávce vinice. Kdo pracuje nesvědomitě, tomu se zatluče opět kříž k jeho vinici
 - 13) Třetí prohlídka vinic se koná za stejných podmínek
 - 14) Kdo uteče před svým nepřítelem do polí a schová se ve vinici, zaplatí pokutu vrchnostenskému soudu
 - 15) Když jeden soused odloudí druhému dělníka nebo dělnici, ten propadne pokutou perkmistrovi a pomocníkům
 - 16) Když někdo pracuje v sobotu přes poledne, ten propadne pokutou správě farního kostela
 - 17) V den sv. Jiří musí každý přistavit schůdky ke své vinici. Kdo to neudělá, zaplatí perkmistrovi pokutu
 - 18) Když jde pocestný nebo poutník, muž nebo žena, kolem vinice a má touhu po hroznech (kvůli hladu nebo žízni), pak má zavolat hotaře. Není-li tam hotař, pak si může sám utrhnout, ale jen z meze, jeden nebo dva hrozny a třapiny položit na mez.
 - 19) Ponechá-li někdo po tři roky vinici neobdělávanou, pak se jí má ujmout perkmistr

20) Když pošle v pátek do hory správce hradu nebo purkrabí posla, který má koš na 240 vajec a dva bochníky chleba, má se posel zastavit na cestě a zavolat hotaře. Ten mu natrhá z každé viniční čtvrtě po dvou hroznech, aby byl koš plný, a poslovi dá též dva hrozny. To se dělá proto, že hradní pán je ochráncem hory i ostatních hor

21) Jestliže někdo vezme susedovi plnou motyku půdy z vinice přes hraniční mez, propadne tím pokutě

22) Když někdo posadí své dělníky při svačině do susedova vinohradu, propadne perkmistrovi pokutou

23) Každé pondělí vyhlásí společně dva z rady a dva z obce mzdu za každou práci a podle toho se musí všichni řídit

24) Ten kdo bude platit více, propadne perkmistrovi za každého dělníka pokutou.¹¹

Toto je jen několik článků z celého souboru práva, který aspoň částečně nastiňuje, jakými směrnici se museli vinaři řídit. Horenské právo se lišilo drobnými odchylkami podle oblastí, hlavní ustanovení ale byla zachována. V průběhu času se obvykle měnily jen části, které se časem ukázaly jako přežitě nebo neefektivní. K největším změnám docházelo především v úpravě poměrů mezi náboženskými skupinami. Jako tomu bylo na Hodonínsku převážně v případě židů nebo novokřtěnců. A některá horenská práva se odlišovaly v typech trestů. Židlochovické horenské právo se vyznačovalo krutými tělesnými a hrdelními tresty.¹²

Horenské právo se stalo skvělým pramenem pro poznání toho, jak měla fungovat práce ve vinohradu i co se týkalo pracovní doby, přetahování pracovníků nebo mzdy. Práce se měla vykonávat od východu slunce do jeho západu. Naopak v neděli, svátky a v sobotu odpoledne se pracovat nesmělo. Na tato ustanovení dohlížel v každé vinici hotař. Ten hlídal vinici před zloději, dobyt看em i ptactvem.

¹¹ KRAUS, Vilém: Vinitorium..., Praha 2009, s. 78.

¹² KRAUS, Vilém a kol.: Nová encyklopedie českého a moravského vína, 1. díl, Praha 2005, s. 25.

Nejpřísnější postihy byly za krádež hroznů. K trestu smrti měl být odsouzen nejen zloděj, který byl při krádeži hroznů přistižen, ale i ten, kdo byl přistižen ve vinohradech na cestě nebo na mezi, třebaže nic nevzal, ale měl v úmyslu krást. Sběrání zapomenutých hroznů bylo dovoleno po skončení vinobraní jen ve vlastních vinohradech. Přestoupení tohoto příkazu se trestalo peněžní pokutou.

Ve vinicích byly zakázané i hádky, pokud došlo ke slovní půtce, měly být obě strany potrestány peněžní pokutou. Pokud došlo k napadení, mělo dojít na hrdelní trest. Aby se těmto problémům předcházelo, došlo dokonce k zákazu podávání vína pracovníkům.

Vinohrad také poskytoval právo azylu. Pokud byl člověk bez úhony a uchýlil se tam, nesměl být napaden tělesně ani slovy. Na vinicích platil také zákaz honitby, pasení dobytka, pouštění psů. Vykonavatelem moci nad vinohrady byl horenský soud, jehož hlavním představitelem byl perkmistr, ten byl považován za zástupce gruntovního pána. Proto do této funkce vybírali člověka spravedlivého, rozumného, soudného a dobře rozumějícího vinohradům. Mimo světských povinností dodržoval i ty duchovní. To obnášelo modlení se v době postní růžencem ve vinohradech, před východem a západem slunce, ve svátek vinařských patronů se postit a na Bílou sobotu obejít vinohrady a pokropit je svěcenou vodou.¹³

Z různých typů horenských knih, se dochovala i Horenská kniha těšovská. Jedná se o knihu obce Těšova ležící u Uherského Brodu. Kniha je uložena v Moravském zemském archivu v Brně. Zajímavé je, že pokud chtěl někdo do knihy nahlédnout nebo se na ni odvolávat, musel nejprve zaplatit. Dočteme se zde i o mzdě za práci ve vinohradu nebo pravidlech práce a nařízení vinohradních.¹⁴

Stejně unikátním pramenem pro poznání pravidel ve vinohradech jsou i dokumenty brněnského práva viničního. Postihy a tresty v nich zachycené se v podstatě neliší od těch, obsažených v jiných horenských knihách. Brno bylo důležitým střediskem ve viničních sporech, protože představovalo odvolací instanci pro brněnské obyvatele mající vinici mimo město. Za zmínku ovšem stojí, že právě

¹³ Tamtéž, s. 29.

¹⁴ JANČÁŘ, Radek: Horenská kniha těšovská, IN. Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka, 40, č. 4, Břeclav 2004, s. 8.

v brněnských právech figuruje předpis zakazující osetí vinice obilím bez souhlasu vrchnosti.¹⁵

Horenské právo ve svých různých podobách platilo ve vinohradech až do 18. století. Ke změně došlo za panování Josefa II., kdy roku 1784 vydal *Všeobecné vinohorenské zřízení pro Markrabství moravské*. Dosavadní horenské řády jim byly prohlášeny za neplatné a nahrazeny novými předpisy. Na osoby, které se dopustily přestupku ve vinohradech, se mělo působit domluvou nebo pokutami. Těmito nařízeními se vinaři řídili s menšími úpravami až do 20. století.

2.2. RÉVA V IKONOGRAFII

Réva patří k nejstarším kulturním plodinám lidstva, proto k jejímu vyobrazení docházelo poměrně často. Ve Velislavově bibli je například zachycen svatý Václav se sluhou při práci na vinici nebo Noe při vysazování vinice a následně je opilý přikrýván. Se svatým Václavem se setkáme i v Dalimilově kronice, kde připravuje mešní víno. Také v Emauzském klášteře na Novém Městě Pražském vznikl rozsáhlý soubor nástěnných maleb s biblickými motivy, jako je Kristus na vinici, či Kristus ve vinném lisu.¹⁶

Více či méně stylizované úponky révy vinné s hrozny patří k obvykle dekorativní komponentní výzdobě architektonických článků středověkých staveb. V českých zemích se zdobené úponky révy vinné objevují s gotickým uměním. Stylizované úponky révy s hrozny se poprvé objevují v zemích Koruny české při výzdobě portálu kláštera cisterciáček v Předklášteří u Tišnova. Mělo se zřejmě jednat o poukaz na sklizeň na vinici Páně, tak jak je líčená v knize Zjevení. (14, 18-19): „ *A jiný anděl vyšel od oltáře a ten měl moc nad ohněm. Zavolal mocným hlasem na toho, který měl ostrý srp: Pošli srp a sklid' hrozny na vinici země, neboť víno dozrálo. Tu hodil ten anděl svůj srp na zem a sklidil víno země a uvrhl je do velikého lisu Božího hněvu...*“ Tento výjev souvisí i s vyobrazení na sarkofágu královny Konstancie, která je zde pohřbena a její život je úzce spjatý s klášteřem i

¹⁵ POŠVÁR, Jaroslav: Brněnské právo viničné, IN. Právněhistorické studie, Sv. 9, Praha 1963, s. 276.

¹⁶ KRAUS, Vilém a kol.: Víno..., Praha 2012, s. 48.

celým hodonínským panstvím, výjev má odkazovat na očekávání druhého příchodu Krista.¹⁷

Častým námětem bývá také vyobrazení Krista ve vinném lisu, které je inspirováno proroctvím Izaiášovým. Toto vyobrazení má většinou dva výklady. Kristus, který lisuje hrozny v lisu, či jako o hroznu, který je sám lisován. V českých zemích se toto vyobrazení dochovalo z 15. století z již zmíněného Emauzského kláštera.

Réva byla častým námětem ať už na portálech nebo na obrazech a výtvarných výjevech v kostelích. Lidé si tak mohli uvědomit význam této rostliny a tohoto nápoje. Navíc spojení vinohradnictví s duchovní symbolikou posilovalo ještě více vztah vinařů k modlitbám a větší péli při pěstování.

Víno se objevilo i na obrazech v panských sídlech. Malíři 16. a 17. století často využili zážitků ze slavností, kde se víno konzumovalo. Opojnité účinky vína se dočkaly také vyobrazení, především v Nizozemí v 17. století vznikají obrazy znázorňující společnost s bujarou náladou právě v důsledku nadměrné konzumace vinného moku. V roce 1693 je malován také obraz od Jeana Francois de Troy - Oběd s ústřicemi, na tomto plátně je zachycena letící zátka z láhve šampaňského.

Na Hodonínsku se vinné ratolesti nebo vinný trs objevovaly především na pečetích vesnic. Na některých jsou zachyceny i vinařské nože. To mělo vystihnout charaktery obcí a dávalo okolí jasně na srozuměnou, že vinohradnictví je zde nedílnou součástí místního hospodaření. Vinná réva se stala v 16. století častým tématem heraldické materie.

¹⁷ ROYT, Jan: K ikonografii révy vinné v Čechách, IN. Trpké býti zdá se? Víno a vinařství v českých zemích ve středověku a raném novověku, Mělník 2008, s. 221.

3. HODONÍNSKÉ PANSTVÍ

Hodonín leží na pravém břehu řeky Moravy v Dolnomoravském úvalu. Nejedná se o oblast hojně členitou, ale i přesto má zdejší krajina svůj specifický ráz. Nachází se totiž v teplotně nejexplorativnější oblasti. Roční průměrná teplota se zde pohybuje okolo 9°C.¹⁸

V 16.-18.století mělo město stabilní rozlohu. Již v této době náležely Hodonínu vesnice: Dolní Bojanovice, Bořetice, Brumovice, Čejč, Dubňany, Hovorov (pozdější Hovorany), Krumvíř, Kobylí, Kurdějov, Lužice, Morkůvky, Mutěnice, Horní Němčičky, Pavlovice, Rakvice, Ratíškovice, Šakvice, Těšice, Zaječí a zaniklé vsi Josefov a Terežín.¹⁹ Vždy se jednalo o vsi s určitou vinařskou tradicí.

Celá hodonínska oblast se zabývala výrazně zemědělstvím, pěstovalo se především obilí, ale důležitou plodinou byla i již zmíněná vinná réva. Obyvatelé chovali dobytek a od 15. století se v okolí Hodonína zakládaly hojně i rybníky. Takže se obchodovalo i s rybami. Bohužel rybníkářství mělo i své stinné stránky, neboť časté záplavy v 16. století ničily úrodu na polích. Vesnice se snažily hlavně o uživení sama sebe, ale situace na vesnicích byla vždy podmíněna situací ve městech, a tak se pěstovalo především to, co mělo ve městech svůj odbyt.

O významu hodonínského panství svědčí především dochované listiny, v nichž jsou zachyceny aktivity vrchnosti v Hodoníně a v okolních vesnicích. Hodonín samotný se nejvíce rozvíjel během 14. a 15. století, kdy získával různá městská privilegia a často se v něm zdržovali panovníci při řešení zahraničních záležitostí, především s uherskou stranou. V 15. století se Hodonín stal dočasným sídlem Matyáše Korvína při jeho bojích s českým králem Jiřím z Poděbrad. Toho dokázal využít hodonský pán Jan Kuna z Kunštátu a věnoval se především správě hospodářské a konsolidaci svého panství a právě tak začal budovat rozsáhlý panský velkostatek.²⁰

Slibně rozvíjející se panství bohužel doplatilo na špatné hospodaření Ladislava Kuny z Kunštátu, který panství zadlužil a postupně se ho začal i zbavovat.

¹⁸ PLAČEK, Miroslav a kol.: Hodonín, dějiny města do roku 1948, Hodonín 2008, s. 8.

¹⁹ HOSÁK, Ladislav: Historický místopis země Moravskoslezské, Praha 2004, s. 260.

²⁰ HLAVINKA, Karel: Vlastivěda moravská II.: Místopis Moravy. čís. 45a, Hodonský okres, Brněnský kraj, Brno 1926. s. 80.

Jeho bratr Heral se snažil zadlužené panství ještě zachránit, ale to se mu nepodařilo, a tak jednotlivé obce z hodonínského panství začal od roku 1511 zapisovat do zemských desek jako majetek Jindřicha z Lipé, kterého zastupoval jeho poručník Vilém z Pernštejna.²¹ Vilém panství na Jindřicha přepsal v roce 1512 „*se zámkem, všemi městečky, vesnicemi, dědinami, lidmi, loukami, lesy, rybníky*“.²² Od tohoto roku přestal být Hodonín městem královským.

3.0. HISTORIE HODONÍNSKÉHO PANSTVÍ V 16.-18. STOLETÍ

V období raného novověku Hodonín přináležel k jednomu z center východní Moravy, z města královského se stal v 16. stol. městem poddanským. První majitelé v 16. století byli páni z Lipé, konkrétně Jan a následně jeho synové Čeněk a Pertold, ti se snažili o udržení Hodonínska jako stabilního panství ležícího na hranici s uherským královstvím. Zároveň Hodonín představoval velmi důležitou dopravní tepnu spojující se na severu s regionálním centrem, královským městem Uherským Hradištěm, ale i s Olomoucí, jež byla další důležitou metropolí, především díky významnému sídlu biskupa a centrem diecéze. Na západ potom leželo ditrichštejnské panství Mikulov, na jihu, kde tvořila přirozenou hranici řeka Morava, se Hodonín propojoval se sousedním břeclavským panstvím a celým jihomoravským Podyjím. Pěstovalo se zde několik odrůd vinné révy s několika specifiky. Dařilo se zde hlavně bílým odrůdám, ale církve potřebovala především vína červená. Ta se pěstovala převážně v oblasti Zaječí a Mutěnic, v ostatních lokalitách vynikala vína bíla, například ryzlink v Dolních Bojanovicích.

Potřeba vína byla natolik markantní, že pokud někdo vlastnil půdu vhodnou k pěstování vína, tak byl povinný na tomto území révu vysadit, a pokud takto neučinil, musel toto území pronajmout někomu, kdo byl sám ochotný zde tuto plodinu pěstovat.

Majitelé se především snažili, aby vinohradnictví proniklo i mimo tradiční oblasti. Tak se mezi vlastníky půdy rozšířila snaha o pěstování vína, i ne na příliš

²¹ PLAČEK, Miroslav a kol.: Hodonín, dějiny..., Hodonín 2008, s. 123.

²² MZA BRNO, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kart. 2, inv. č. 26.

vhodných územích. Majitelé půdy ji raději pronajímali při možnostech většího zisku, než aby z ní sami měli užitek.

Jindřich z Lipé zemřel už v roce 1514, ale před smrtí ještě stihl u krále Vladislava II vymoci plnoletost pro svého syna Jana. Za Jana z Lipé byl v Hodoníně založen sbor českobratrský. Jan mimo jiné ustanovil jednotnou roční robotu (4 dny).²³ Jan z Lipé se za svého života postaral ještě o ekonomické zajištění hodonínského panství především rozvojem rybníkářství a také rozšířil některé svobody poddaných. Dalším držitelem panství se stal roku 1537 jeho syn Pertold z Lipé. Ten se zpočátku o panství dělil se svými sourozenci. A tak se po smrti bratra Viléma, jež neměl potomky, dělil o panství roku 1558 s druhým bratrem Čeňkem. Ten začal Hodonské panství spravovat od roku 1559.²⁴

Pertold se zapsal významně do dějin hodonínského panství díky svému prohabsburskému postoji během šmalkadské války. Byl členem komise, která po bitvě u Mühlberka posuzovala vinu příslušníků české šlechty, která se odboje zúčastnila.²⁵ Roku 1557 došlo pak k významné směně na Hodonínsku. Klášter tišnovský směňuje s Pertoldem a Čeňkem z Lipého na Hodoníně pusté městečko Čejč a pustou ves Kapanice za Vémyslice s mlýnem a mýtem za vinný desátek z Mikulčic- *„abatyše s konventem jejím, kláštera Tišnovské strany její panu maršálkovi panu Čeňkovi, bratru pana Pertolda ves pustou Kapanice s jejich vším příslušenstvím dědičně jsou pustili a za desátek vinný z vsi Mikulčic, z těch hor, jež ho nyní i na časy budoucí dědičně klášteru tisovskému...“*²⁶ Pertold z Lipé byl v letech 1561 až 1566 moravským zemským hejtmanem, což mu ještě zvýšilo společenskou prestiž. S Pertoldovou érou na Hodoníně je navíc spojen i příchod novokřtěnců na jižní a jihovýchodní Moravu.²⁷ O jejich významu na zdejších panstvích se ještě zmíním.

Od 60. let 16. století spravoval hodonínského panství především zemský maršálek a královský číšník Čeněk z Lipé. Ten dál panství pozitivně rozvíjel, především založil další rybník a rozšířil i některé svobody poddaných například co se

²³ HLAVINKA, Karel: Vlastivěda moravská II..., Brno 1926, s. 87.

²⁴ PLAČEK, Miroslav a kol.: Hodonín, dějiny..., Hodonín 2008, s. 144.

²⁵ VÁLKA, Josef: Dějiny Moravy II., Brno 1996, s. 245.

²⁶ MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kart. č. 3, inv. č. 37.

²⁷ PLAČEK, Miroslav a kol.: Hodonín, dějiny..., Hodonín 2008, s. 145.

týkalo svobodného nálevu a šenkování vína.²⁸ Protože byl horlivým českým bratrem, podporoval i místní sbor, což ještě posílil pobyt bratrského seniora Jana Blahoslava v Ivančicích. Čeněk díky jeho podpoře postavil ve městě 22. ledna 1564 nový sbor v místech dnešního zámku. Bohužel mimo kladný rozvoj panství došlo i k několika nepříznivým událostem. Roku 1560 Hodonín vyhořel, což mělo neblahé důsledky na ekonomický vývoj, ale problémy vyvrcholily až za Čenčkova nástupce Jana. O hodonínské statky se Čeněk staral až do své smrti roku 1590. Právě jeho syn a nástupce Jan z Lipé se rozhodl panství prodat, a to Juliovi hraběti ze Salmu a Neuburku za 310 000 zlatých roku 1594.²⁹

Za Salmů náleželo k hodonínskému panství zámek a město Hodonín, Dolní Bojanovice, Brumovice, Dubňany, Hovorov, Kobylí, Krumvíř, Kurdějov, Lužice, Morkůvky, Mutěnice, Němčičky, Pavlovice, Plumlůvky, Rakvice, Ratíškovice, Šakvice, Těšice, Zaječí, pusté městečko Čejč a pusté vsi Divice, Harasy, Kapanice, Kloboučky, Kuničky, Mokraňovice a pustá tvrz Jarohněvice s mýtem šardickým.³⁰ Salmové ale panství nespravovali příliš dlouho, Juliov syn Weikard sice hospodařil velmi schopně, panství na konci 16. století vykazovalo roční užitek okolo 50 000 moravských zlatých,³¹ přesto jej roku 1600 prodal Štěpánu Illésházy.³²

Novými majiteli Hodonína a přináležejících vesnic se tedy díky Weikartově výměně stal uherský rod Illesházyů, konkrétně Štěpán Illesházy. Neméně důležitou osobou pro dějiny hodonínského panství se stala i Štěpánova žena Kateřina Pálffyová z Erdödu. Právě v době vlády Illesházyů se hodonínské panství zařadilo do trendu, kdy se na územích východní Moravy usídlovaly uherské magnátské rodiny. Dokonce se na panství přistěhovalo i několik příbuzných Kateřiny Pálffyové, např. její sestra Barbora či Tomáš Pálffy z Erdödu.³³ Hodonín také značně zasáhlo povstání Štěpána Bočkaje, který Hodonín roku 1605 vypálil. Mír s Bočkajem byl zajištěn až prostřednictvím krále Matyáše Habsburského. O situaci na panství za Illesházyho existují jen stručné záznamy. Informace nám však poskytuje i kupní smlouva mezi

²⁸ Tamtéž, s. 146.

²⁹ MZA Brno, Fond F 5 Velkostatek Hodonín, kart. 4, inv. č. 43- Jan z Lipé na Moravském Krumlově prodává Juliu hraběti Salmovi za 310 000 zlatých panství Hodonín se vším příslušenstvím

³⁰ HOŠÁK Ladislav: Historický místopis..., Praha 2004, s. 260.

³¹ PLAČEK, Miroslav a kol.: Hodonín, dějiny..., Hodonín 2008, s. 155.

³² Tamtéž s. 156.

³³ Tamtéž s. 147.

Štěpánem a Weikardem ze Salmu, z níž vyplývá, že stabilní byl i nadále výnos z vinohradů, který přináležel výhradně hodonínskému pánu.

Po smrti Štěpána Illesházyho roku 1609 se dařilo jeho ženě Kateřině Pálffyové na panství udržovat poměry. Snažila se hodonínské panství upevnit i ve vztahu ke stavovské zemské vládě a stejně tak se pokusila o vyjasnění vztahů mezi hodonínskou vrchností a některými příslušníky drobné moravské šlechty, kteří na jejím dominiu drželi domy či dvory (Václav Vít ze Rzavého atd.). I přes zdání její úspěšné vlády na Hodonínsku, se rozhodla roku 1614 panství prodat se vším příslušenstvím svému švagrovi Zdeňku Žampachovi z Podštejna za 350 000 moravských zlatých. Ale i přes to si vymínila, aby panství zůstalo zázemím pro některé vybrané členy rodiny. Její kontakty s Hodonínkem jsou doloženy ještě roku 1615, z této doby se dochovaly listiny o sporu mezi ní a Karlem z Lichtenštejna o vinohrady u Zaječí.³⁴ Vše bylo uzavřeno dohodou, ale možná právě kvůli těmto sporům se Kateřina panství vzdala.

V době působení Zdeňka Žampacha z Potštejna se Hodonín stal opět rezidenčním městem, snažil se, aby jeho držba hodonínského dominia měla co nejvíce kompletní charakter. Zdeněk Žampach si nevytvořil moc příznivé podmínky pro své působení na Hodonínsku. Během stavovského povstání se odmítl podrobit rozkazům moravského stavovského direktoria, a dokonce se proti stavovským vzbouřencům i postavil. Žampachovi neustále chodily dopisy upozorňující jej na postihy, které mohou přijít vzhledem k jeho chování k direktoriu. V jednom z nich se objevila i výhrůžka, že může přijít i o hodonínské panství. Na Hodonín byla uvalena nucená správa, což omezovalo Žampacha v disponování se svým majetkem. Nesměl prodávat ani vína z vrchnostenských vinohradů.³⁵ Situace se začínala vyhorcovat a schylovalo se ke vzájemné konfrontaci. K té došlo roku 1619 u Dolních Věstonic. Nakonec došlo ke konfiskaci hodonínského dominia, držitelem se stal Jindřich Matyáš z Thurnu. Pro Žampachy se přestávala vyvíjet situace příznivě, navíc se schylovalo i ke střetu mezi Ferdinandem II. a Gabrielem Bethlenem, což nebylo dobré ani pro strategicky výhodně polohovaný Hodonín. 25. října 1621 byl Hodonín

³⁴ MZA Brno, Fond F 5 Velkostatek Hodonín, kart. 5, inv. č. 57.

³⁵ PLAČEK, Miroslav a kol.: Hodonín, dějiny..., Hodonín 2008, s. 184.

dobyt a vypálen. Hodonín tak strádal nejen hospodářsky, ale časté bylo i hladovění a další nepříjemnosti. Ferdinand II. se proto snažil urychlit mírová jednání.

Problémy ale nekončily, další katastrofu na hodonínském území představovali Turci. To vše mělo za následek, že velký počet obyvatel opustil své domovy a odešel do klidnějších lokalit. Pro Zdeňka Žampacha z Potštejna se situace vyvíjela příznivě, začalo se jednat o restituci celého panství do jeho rukou. Žampachova pozice ale nebyla ani poté příznivá. Panovník mu vyčítal jeho nedostatečnou aktivitu při rekatolizaci a navíc, roku 1627, se začínala naplno projevovat hluboká finanční krize, která se na panství vytvořila. Částečnou pomoc obdržel od panovníka. Zdeňkovým nástupcem se stal Jindřich Burian Žampach z Potštejna. Ten před svou smrtí nestihl sepsat poslední vůli, takže Hodonína se ujal jeho příbuzný Jan Burian Žampach z Potštejna. Jan Burian zemřel na konci 40. let 17. století a jeho žena Anna Helena Kateřina Jakartovská ze Sudic si roku 1650 vzala za manžela hraběte Fridricha z Oppersdorfu.³⁶

Fridrich z Oppersdorfu převzal hodonínské dominium ve špatném stavu. Po útrapách třicetileté války se zde přehnalo ještě několik vojsk. Hrabě Oppersdorf zrušil roku 1651 privilegia od pánů z Lipé, ale okamžitě daroval nová. K nim patřila i úprava nálevu vína v prospěch obce od svatého Václava do svatého Martina a cizím obchodníkům prodeje zakázal.³⁷ Bohužel po třicetileté válce nebyla ve městě obsazena třetina domů. Vše se podařilo urovnat písaři zesnulé hraběnky Kateřiny Žampachové a posléze i hraběte Oppersdorfa, Janu Nádherovi Vysokomýtskému. Ten byl velmi schopný v oblasti právní i hospodářské, a tak dokázal stabilizovat i hodonínské panství.

60. léta 17. století jsou opět poznamenána vpády Turků na Moravu, které byly ukončeny až podepsáním míru, ale menší vpády se vyskytovaly i po podepsání příměří. Po válečných událostech došlo 1655 k rozhodnutí o zavedení nového systému pozemkové daně. Ten měl zpoplatnit zjištěnou výměru polí a vinic a k tomu měla být připočtena daň domovní, z pivního a vinného šenku a také z usedlých židů.³⁸

³⁶ Tamtéž, s. 196.

³⁷ SOKA Hodonín, Fond Archiv Města Hodonína, inv. č. 17, L. 70, 1651.

³⁸ PLAČEK, Miroslav a kol.: Hodonín, dějiny..., Hodonín 2008, s. 209.

V 17. století se, mimo řádění vojsk na hodonínském území, objevilo i několik sporů o úrodné vinařské vesnice. Velké Pavlovice se staly předmětem sporů mezi právníkem Eliášem Wiesnerem a Janem z Rottalu, a to právě díky bohatství plynoucích z tamějších vinogradů. Vše se vyřešilo, a to tak, že Eliáš Wiesner ves Pavlovice prodal Janovi z Rottalu.³⁹ Nakonec se však Velké Pavlovice podařilo opět připojit k hodonínskému panství a Fridrich z Oppersdorfu roku 1676 osvobodil obyvatele od veškerých platů za vinograd „Nad zahrádkami.“⁴⁰ Za hraběte z Oppersdorfu došlo ke stabilizaci hodonínského dominia, bylo připojeno mnoho vesnic, upravena privilegia a zlepšilo se i postavení židů. Ti si vytvořili vlastní správu, ve sporu o nálev vína za ně jednal pouze starší, pečtili svou vlastní pečetí a postavili si obecní dům.⁴¹ Fridrich z Oppersdorfu se rozhodl šest let před svou smrtí k prodeji hodonínského panství, a to Janu Adamovi Ondřejovi z Lichtenštejna.⁴²

Kníže Jan Adam z Lichtenštejna potvrdil v roce 1695 oppersdorfská privilegia z let 1651, 1670, 1679, udělující konšelům úlevy v robotě a zejména upravující nálev vína mezi křesťanskou a židovskou obcí v Hodoníně. Židé od svatého Václava do svatého Valentýna směli kupovat jen panská vína, zbývající čas mohli šenkovat měšťané stejně jako Židé, v době kdy šenkovali s křesťany, nesměli mít nálevem víc než oni a byl jim zakázán prodej hodonínským poddaným a zámeckým. Toto potvrdili a ještě roku 1736 hraběnka Marie Antonie, 1751 hrabě Josef Czobor a v letech 1787 a 1792 i císařská vrchnost.⁴³ Jan Adam neměl mužského potomka a tak panství po jeho smrti přešlo na jeho dcery, ale Marie Antonie hraběnka z Czoboru odkoupila od sestry její polovinu panství a stala se tak jedinou majitelkou. Hraběnka byla velmi zbožná. A z tohoto období se dochovalo množství uměleckých památek, před vchod do farního kostela byla postavena socha sv. Šebestiána. Stejně tak morový sloup se sochou Panny Marie, navíc došlo k přestavbě farního kostela sv. Vavřince. Roku 1746 došlo k velkému požáru, který zasáhl do obrazu města, v rámci

³⁹ HOSÁK, Ladislav: Historický místopis..., Praha 2004, s. 265.

⁴⁰ MZA Brno, Fond F 5 Velkostatek Hodonín, kart. 6, inv. č. 67.

⁴¹ PLAČEK, Miroslav a kol.: Hodonín, dějiny..., Hodonín 2008, s. 220.

⁴² MZA Brno, Fond F 5 Velkostatek Hodonín, kniha 5.

⁴³ PLAČEK, Miroslav a kol.: Hodonín, dějiny..., Hodonín 2008, s. 231.

obnovy byly zasypány městské příkopy, takže město splynulo se severním předměstím.⁴⁴

Syn Marie Antonie hrabě Josef Czobor získal panství v roce 1749. Ten však, kvůli svému nezřízenému životu plného dluhů, panství prodal Františkovi Štěpánovi Lotrinskému. Hodonínské panství stále patřilo, především díky ziskům z pěstování vína, rybníků a pastvin, k jednomu z nejcenějších. František Štěpán Lotrinský za něj zaplatil 1 005 500 rýnských zlatých.⁴⁵ A podle informací z roku 1749 bylo na panství 6989 měřic a 4 a $\frac{3}{4}$ achtlů vinohradů.⁴⁶ Podle údajů komise z roku 1768 patřil mezi nejvýznamnější vinohrady Kurdějov, následně Němčičky a Mutěnice. Hodonínští občané měli své vinice ve vedlejších obcích, a to i židé, nejčastěji to byly Dolní Bojanovice. Vrchnost vlastnila pouze 86 měřic vinohradů.⁴⁷ Roku 1750 byla vyzvána k přiznání vrchnostenské půdy, z něž vyplývá, že vlastnila 101 měřic a 7 achtlů vinohradů II. třídy, 17 měřic a $\frac{1}{8}$ vinic III. třídy a 102 měřic a 7 achtlů vinic IV. třídy.⁴⁸

Hodonín zůstal v majetku císařské rodiny. Vinařství a vinohradnictví nadále představovalo důležitou roli v oblasti hospodářství. Dochovalo se tvrzení, že během napoleonských válek v Hodoníně ruská vojska vypila všechno pivo a víno, vystřídala je pak vojska rakouská.⁴⁹ A co vše museli Francouzům poskytovat se také zachovalo v zápise jednoho místního kronikáře: *„Toto nepřátelské vojsko musela obec s jídlem a vínem zaopatřit a krom toho ještě se muselo do magacínu do Podolí, do Brna, do Ivanovic, do Nikolsburka, do Podivína, do Hodonína múku, hrách, čočku, fazou, víno a dobitka, co žádali, každý tejdén dávat a do těch štací zavést a zahrnat. A tak zde stáli až do 4. Novembra, kdy se pokoj udělal, vymaširovali přeč, však ale v tom čase ten francúzský císař Napoleon Bonaparte sobě našu císařskou princesku Marii*

⁴⁴ Tamtéž, s. 243.

⁴⁵ HOSÁK, Ladislav: Historický místopis..., Praha 2004, s. 53.

⁴⁶ PLAČEK, Miroslav a kol.: Hodonín, dějiny..., Hodonín 2008, s. 250.

⁴⁷ Tamtéž, s. 252.

⁴⁸ Tamtéž, s. 255.

⁴⁹ Tamtéž, s. 279.

*Ludoviku za svú paní vzal. Obili bilo v tomto roce chvala Bohu u zrna, vyna ale skoro nic a malo jenom.*⁵⁰

4. POČÁTKY VINAŘSTVÍ

Víno provází dějiny lidstva od starověku. Tento nápoj byl součástí každodenního života stejně jako chléb. Vinná réva patřila mezi běžné plodiny, které našly své místo v zemědělské produkci již před tisíci lety.⁵¹ Jeho konzumenti si uvědomovali jeho účinky, někdy jej dokonce považovali za nápoj, jenž má schopnost zbavovat starostí. Nicméně jeho milovníci se řadili především do řad privilegovaných.⁵²

S prvními pěstiteli vína se tak můžeme setkat ve starověkém Egyptě nebo Mezopotámii. Již v těchto dobách měla každá kultura svého boha nebo bohyni zaručující jim ochranu vinohradů, úrodu, zdařilou výrobu a také výhodný prodej. V Mezopotámii to byla bohyně Siduri (réva jako keř bohyně Siduri). Dochovalo se i výčepní právo zaznamenané v zákoníku babylonského vládce Hammurabiho.⁵³ Stejně tak používali víno ke svým chrámovým účelům Egypťané, dokonce sloužilo i jako posmrtná výbava faraonů. Jejich bohem zemědělství byl Osiris a jeho žena Isis porodila právě z hroznů boha jménem Horus.

Pro budování Evropy byly zásadní Řecko a Řím. V Řecku se objevují první vinaři v pověstech stejně jako první zmínky o následcích přemíry pití tohoto nápoje. To vedlo ke vzniku několika spisů upozorňujících na toto úskalí a také postupné přistupování k ředění vína vodou. Navíc víno a olej byly pro Řeky významné obchodní artikly. Kromě opojného účinku tohoto moku objevili ale i jeho další vlastnosti. Otec medicíny Hippokrates zaznamenal použití vína téměř v každém ze svých léčebných postupů.⁵⁴

⁵⁰ SOKA Hodonín, Fond Obecní úřad-Mutěnice, Kronika mutěnského souseda Františka Vrby od r.1757 do 1847.

⁵¹ KRAUS, Vilém: Vinitorium..., Praha 2009, s. 5.

⁵² JOHNSON, Hugh, Příběh vína, Bratislava 2008, s. 11.

⁵³ KRAUS, Vilém a kol.: Víno napříč..., Praha 2012, s. 13.

⁵⁴ JOHNSON, Hugh, Příběh..., Bratislava 2008, s. 27.

Neméně významným producentem vína byl Řím. Římané původně víno dováželi, ale záhy se z nich stali největší vývozci i širitelé tohoto nápoje.⁵⁵ Začaly vznikat první spisy radící při pěstování vinné révy. Mezi nejvýznamnější autory patřili Marcus Porcius Cato, Plinius starší nebo Lucius Collumela. Zabývali se pěstováním révy od jejího vysazení, až po samotnou sklizeň, neopomíjeli ani otázky hygieny, či výběr polohy, půdy nebo klimatu. Římané používali ke sklizni révy vinařský nůž. Šíření vína a vinařství bylo umožněno díky vývoji římské říše. Na další území se tak dostalo díky obchodní činnosti, nebo jej přinesli římsští vojáci. Mimo Římány se do Evropy dostalo ještě prostřednictvím Hunů víno hunské. To však platilo za víno slabší, které se pilo neředěné. Ve 12. století se představená benediktinek v Eibingenu sv. Hildegarda zajímala o různé léčivé účinky rostlin a zaznamenala: „*Francké víno je silné a způsobuje ihned vzdušnou krev. Kdo je chce pít, měl by je ředit vodou. Hunské víno netřeba míchat s vodou, neboť je již od přírody vodnaté!*“⁵⁶

Na území střední Evropy se objevuje víno již za Keltů, ti byli ale především spíše jeho konzumenti než pěstitelé.⁵⁷ Další podnět k šíření vína přichází s křesťanstvím a postupovalo z Velké Moravy. Odtud se pak rozšířilo do Čech. Kníže Bořivoj měl být obdarován u příležitosti narození syna vínem od Spytihněva.⁵⁸ Důležitým počinem se stalo založení vinice pod Mělníkem kněžnou Ludmilou. Ve 14. století (1325) ustanovuje Jan Lucemburský znalce vína (měli chránit místní trh před dovozem). Před branami města stáli ochutnávači, a pokud víno nebylo dobré, či snad nebylo moravského původu, mělo jasnou cestu zpět. Skutečným průkopníkem v pěstování révy se však stal Karel IV. Do Mělníka dovezl odrůdu z Burgundska a v roce 1358 nařídil zakládat vinice u královských měst a stanovil viničný strych, z kterého se platila zemská daň (asi 30 litrů).⁵⁹

S rozvojem vinařství se etabluje i právní řád, a tak se začalo využívat tzv. Falkenštejnské horenské právo, jež bylo později vzorem i pro ostatní vinařské obce.

⁵⁵ KRAUS, Viléma kol.: Víno napříč..., Praha 2012, s. 18.

⁵⁶ KRAUS, Vilém: Vinitorium... Praha 2009, s. 57.

⁵⁷ BURDA, Alexandr: O víně, Opava 2013, s. 15.

⁵⁸ KRAUS, Vilém a kol.: Víno napříč..., Praha 2012, s. 27.

⁵⁹ BURDA, Alexandr: O víně, Opava 2013, s. 16.

Společně s právem vznikl i úřad perkmistra, který měl dohled nad jeho dodržováním a nad vinaři vůbec. Kontroloval i placení dávek.⁶⁰

Obtížné časy pro vinaře nastaly během husitských válek, kdy byly vinice pustošeny, na druhou stranu se ale víno, díky přijímání pod obojí, dostalo i k chudším vrstvám. V následujících století se však stále hojně pěstovalo a kontrolovala se jeho kvalita. Alkohol se dokonce začal používat jako dezinfekce, čímž byla znovu obnovena dávná myšlenka vína jako léčiva.

17. století se stalo stoletím velkých změn i pro tento nápoj. Vínu klesla jeho obliba, protože na dvoře Rudolfa II. vzrostla spíše popularita piva. Avšak existovala stále nařízení, která zajišťovala vínu stabilní pozici mezi nápoji. Například pokud měl majitel pozemek vhodný k pěstování vinné révy a nechtěl ji tam vysadit, musel tuto půdu pronajmout někomu, kdo révu pěstovat chtěl a poté z výnosu odvádět desátek ve víně nebo hroznech.⁶¹ Největší rána pro pěstitele přišla s třicetiletou válkou, některé vinice zanikly a již nedošlo k jejich obnově, nebo majitelé se odstěhovali z válečné zóny a přestali se o vinice starat, čímž došlo k jejich zpusťování a zániku. A důležitá byla i současná proměna klimatických podmínek. 17. století sebou přináší ještě jednu významnou změnu a to tzv. „nápojovou revoluci“. Vínu, které se dříve pilo na žízeň, vystalo najednou několik výrazných konkurentů. Jednalo se o již zmiňované pivo, kávu, kterou přivezli Turci, ale také o čokoládu a především o pitnou vodu. Technickým přínosem byl také vynález zátky a láhve, pro uchování vína.⁶² Za vlády Marie Terezie a Josefa II. dochází ještě k úpravám v legislativě a celková plocha vinic nepatrně klesá. Postupně se stabilizuje a již nedochází k výraznějším změnám.

Tolik tedy k obecnému vývoji vinařství. Záměrně jsem však ponechala stranou jednoho významného činitele v pěstování a také spotřebě vína, a to církev. Ta totiž tento nápoj považovala vskutku za božský a při svých obřadech by se bez něj obešla jen stěží. Žebravé řády ve svých klášterech pěstovaly hojně vinou révu a mimo to dostávaly desátky z okolních vinic. Často také panovník udělil vesnici pěstující révu nějakému klášteru. Nejstarší zmínka o vinici na Moravě je právě

⁶⁰ KRAUS, Vilém: Vinitorium..., Praha 2009, s. 76.

⁶¹ BURDA, Alexandr: O víně, Opava 2013, s. 17.

⁶² JOHNSON, Hugh: Příběh..., Bratislava 2008, s. 98.

v zakládací listině benediktinů v Třebíči z roku 1101.⁶³ V Čechách máme tuto zmínku ještě o něco dříve. Jedná se o zakládací listinu kapituly svatého Štěpána v Litoměřicích s vročením 1057.⁶⁴

4.0. POČÁTKY VINOHRADNICTVÍ NA HODONÍNSKU

První písemné zmínky o zakládání vinohradů na Hodonínsku pocházejí už ze 13. století, kdy královna Konstancie, druhá manželka Přemysla Otakara I., zakládala vinice v Bzenci a v Hodoníně.⁶⁵ Hodonín, stejně jako další místa s vinařskou tradicí, museli právě od 13. století soupeřit ze zahraniční konkurencí. Protože se vinařství hodně šířilo, vydal markrabě Jan Jindřich roku 1355 vzorový viniční řád pro Moravu a vinice měšťanů se musely zapisovat do berních knih.⁶⁶

Do legislativy zasáhl i Karel IV., ten vydal královský mandát roku 1358, kde nařídil zakládání vinic na vhodných místech a zřídil úřad perkmistra.⁶⁷ Hlídal se především dovoz vína ze zahraničí, pro Moravu představovala největší nebezpečí vína z Rakous.⁶⁸

Ve 14. století probíhal rozvoj celkem příznivě, ale to bylo narušeno husitskými válkami. K dalšímu rozkvětu došlo až za panování Jiřího z Poděbrad. Obecně rozloha vinic na Moravě a v Čechách kulminovala v průběhu 16. století. V tomto období se o vinice zajímala především církev. Na Hodonínsko měl největší vliv klášter tišnovský, dokonce vlastnil některé osady v okolí Hodonína.⁶⁹

To, že se na hodonínském panství dařilo vinné révě, dokládá i Komenského mapa Moravy z roku 1627. Největší vinice byly převážně v oblasti Dolních Bojanovic a Mutěnic. Tím se Hodonín zařadil k relativně bohatým regionům, takže pro majitele představoval slibnou hospodářskou základnu a také společenské zázemí.⁷⁰

⁶³ KRAUS, Vilém a kol.: Nová encyklopedie..., 1. díl. Praha 2005, s. 27.

⁶⁴ KRAUS, Vilém a kol.: Víno napříč..., Praha 2012, s. 34.

⁶⁵ NEDBAL, Lubor: Poznámky k historickému vývoji vinohradnictví na Hodonínsku, IN. Dějiny vinařství na Moravě, Brno 2005, s. 65.

⁶⁶ KRAUS, Vilém a kol.: Nová encyklopedie..., 1. díl, Praha 2005, s. 17.

⁶⁷ Tamtéž s. 17.

⁶⁸ KRAUS, Vilém a kol.: Víno napříč..., Praha 2012, s. 44.

⁶⁹ PLAČEK, Miroslav a kol.: Hodonín, dějiny..., Hodonín 2008, s. 119.

⁷⁰ Tamtéž, s. 133.

Ke změně došlo v 17. století, a to hlavně z důvodu válečných událostí. Výrazně ubylo obyvatel a půda ležela ladem. Často odcházely celé rodiny, které byly vlastníky vinohradů a na jejich místě se pak začaly pěstovat jiné plodiny, především obilí nebo byly zakládány ovocné sady.⁷¹ Samotné 17. století se už velmi nepříjemně uvedlo, roku 1601 na vinohrady na Hodonínsku „...*ruda jakási červená padla a všecko spálila, tak že až při spodku réví vyschlo a vyhynulo. Tenkrát bečka vína starého 100 zl. platila...*“⁷² Navíc roku 1602 na sv. Filipa a Jakuba (1. května) udeřily prudké mrazy, které trvaly až do sv. Trojice (2. června) a bohužel jejich obětí se stala řada vinic.⁷³

Další ranou 17. století pro Hodonínsko bylo povstání Štěpána Bočkaje, které značně zasáhlo i oblast jižní Moravy. Kromě velkých ztrát na životech a majetku došlo i k pustošení vinic. Největší pohromou se stala především třicetiletá válka. Poškození a ničení vinic bylo natolik markantní, že se podařilo je obnovit až po delší době a značném úsilí. Celou pohromu 17. století završilo roku 1663 povstání Františka Rákocziho.⁷⁴ V Mutěnicích v tomto období většina vinic téměř zanikla, situace se výrazně zlepšila až v polovině 18. století, kdy ve vesnici obdělávali 717 měřic a 3achtle vinohradů.

Další konflikty a klimatické proměny 18. století už naštěstí nepřinesly vinicím takovou zkázu. Přesto předešlé století mělo za následek, že někteří měšťané ztratili zájem o obnovu vinic a věnovali se více obchodu a řemeslům. Vinice se více znovu zakládaly spíše na venkově, než ve městech.⁷⁵ 18. století navíc přineslo další změny v zákonech a soudnictví týkajícího se vinařství. Josef II. roku 1783 zrušil všechny viniční řády a působnost místních horenských soudů na Moravě a navíc vydal nový viniční řád pro Moravu. Císařský patent Josefa II z roku 1784 povolil každému šenkovat víno, které si sám vyrobí.

Mírný pokles zaznamenaly vinice ještě na počátku 19. století a hlavně po zrušení roboty roku 1848, kdy se navíc obyvatelé Hodonínska začali zajímat více

⁷¹ KRAUS, Vilém a kol.: Nová encyklopedie..., 1.díl, Praha 2005, s. 19.

⁷² NEDBAL, Lubor: Poznámky..., Brno 2005, s. 66.

⁷³ SLAVÍK, František: Moravské Slovensko od XVII. století, Hodonín 1903, s. 9.

⁷⁴ NEDBAL, Lubor: Poznámky..., Brno 2005, s. 67.

⁷⁵ KRAUS Vilém a kol.: Nová encyklopedie..., 1.díl, Praha 2005, s. 20.

o průmysl, který se stále více rozvíjel. Rozloha vinic z tohoto období přetrvala s menšími obměnami až do současnosti.

5. CÍRKEV A VINOHRADNICTVÍ SE ZŘETELEM NA HODONÍNSKO

Víno symbolizuje v křesťanské mytologii krev Páně, tedy Kristovu krev. S vínem a vinařstvím se neustále setkáváme i v Bibli. V Genesis se můžeme dočíst, že rolník Noe se dal do vysazování vinice, a že sám poznal jeho opojné účinky, neboť se napil vína a poté se ve stanu obnažil. Neméně slavný je zázrak, jež učinil Ježíš, při svatbě v Káni galilejské. Právě zde proměnil Ježíš Kristus vodu ve víno, když na svatbě došlo, a dokonce bylo ohodnoceno lépe, než víno, které hosté pili před tím.

Při křesťanských obřadech symbolizuje chléb a víno tělo a krev Kristovu. Sám Matouš ve svém evangeliu praví (Mat 26,26-28): *„I když oni večeřeli, vzal Ježíš chléb, a dobrořečil, i lámal, a dával učedníkům svým a řekl: Vezměte, a jezte: toto jest tělo mé. I vzav kalich, díky činil a dal jim, řka: Píte z toho všickni: neb toť jest krev má nového Zákona, kteráž za mnohé vylita bude na odpuštění hříchů.“* Tímto byl jasně dán, jak má probíhat křesťanský obřad. Je užíváno mešní víno připravené podle liturgických předpisů, nedoslazované, čisté v chuti a bez cizích přísad.⁷⁶

Zakladatel nejstaršího mnišského řádu, tedy benediktinů, svatý Benedikt z Nursie dával přednost životu bez vína, ale musel pozměnit řádová pravidla a povolit určité množství vína denně pro občerstvení. V klášteře na Břevnově vlastnili benediktini i přilehlé vinice. Zde pěstovali víno zřejmě již od založení v roce 993. Na Moravě měli benediktinští mniši nejstarší klášter v Rajhradě, který založil v 11. století kníže Břetislav. Další významným duchovním a hospodářským střediskem s vinicemi na Moravě byl, již zmiňovaný, Třebíč. V Čechách se staly centrem vinařství Litoměřice a Praha. V Litoměřicích právě roku 1057 věnoval kníže Spytihněv II. vinice i s vinaři kapitulnímu kostelu svatého Štěpána. V litoměřickém katastru se rozkládala na 400 hektarů vinic, především v labském údolí.⁷⁷ Benediktini hospodařili i na Vyšehradské kapitule už od 11. století. Z okolních staveb měly na Hodonínsko vliv především dva klášterní celky. Jednalo se o klášter v Tišnově a na Velehradě.

⁷⁶ KRAUS, Vilém a kol.: Réva a víno v Čechách a na Moravě: Tradice a současnost, Praha 1999, s. 264.

⁷⁷ KRAUS, Vilém a kol.: Víno napříč..., Praha 2012, s. 35.

Dalším řádem, který začíná působit v zemích Koruny české po benediktinech, jsou cisterciáci přivedeni olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem. Prvním klášteřem, kde je známo vysazování vinic cisterciáky, je Velehrad. Sem přišli mniši v roce 1205. Vinice vysazovali u později zaniklé osady Skoršice blízko Velkých Němčic. Vlastnili i další vesnice s vinicemi. V roce 1220 jim patřily Přitluky s vinicemi a 1227 vinice v Kobylí. Cisterciáci měli své působiště i v Čechách, obec Velké Žernoseky na Litoměřicku prodal Smil z Lichtenburku roku 1251 cisterciáckému klášteři Altzella u Míšně. Cisterciáci zde vystavěli dřevěnou tvrz a do skály vytesali sklepení pro uchování vína z rozlehlých vinic. Ty byly založeny na pravém břehu Labe, vyrobené víno pak vyváželi po Labi na sever do říše německé. S řádem cisterciáků je také spojen rozvoj vinařství na Mostecku. Mostečtí platili desátek z vína cisterciáckému klášteři v Oseku, ten u Mostu vlastnil čtyři hektary vinice, dle zápisu z roku 1209.⁷⁸ Podíl na vzrůstu produkce vína měly i cisterciačky. 1234 byl založen klášter cisterciaček Porta Coeli v Předklášteři u Tišnova. To výrazně ovlivnilo budování vinic kolem Tišnova a v přilehlých částech Českomoravské vysočiny. Zdejší vinice v nadmořské výšce téměř 600 metrů nad mořem, nedaleko Bystřice pod Pernštejnem, patří k nejvýše položeným vinicím na Moravě.⁷⁹ Tišovský klášter založila královna Konstancie. I když svou konečnou podobu získal zřejmě až ve 13. století. Cisterciačky si pěstovaly samy vinnou révu, ale jak již bylo zmíněno, jednalo se o vysoko položené vinice, takže ne příliš úrodné. Přesto ale vlastnily vesnice, které se pak rozhodly vyměnit s Hodonínem.

Roku 1598 směnil klášter s Čeňkem a Pertoldem z Lipé pusté městečko Čejč a pustou ves Kapanice za Vémyslice s mlýnem a mýtem za vinný desátek z Mikulčic.⁸⁰ Vesnice v majetku klášteři odváděly především vinný desátek v několika litrech vína, které pak cisterciačky využívaly při eucharistii.

Druhý klášter, který významně zasahoval do dění na Hodonínsku byl Velehrad. Založený asi ve 13. století. Opět se jednalo o klášter cisterciácký. Zájem Velehradu se zaměřoval především na Rakvice a další malé vesničky. I když místní komenda občas i odpustila placení desátků, či odvod vína. Roku 1598 klášter

⁷⁸ KRAUS, Vilém a kol.: Nová encyklopedie českého a moravského vína. 2. díl. Praha 2008, s. 28.

⁷⁹ KRAUS, Vilém a kol.: Víno napříč..., Praha 2012, s. 39.

⁸⁰ MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kart. 3, inv. č. 37.

velehradský osvobozuje Václavu Vítovi ze Rzávého na svobodném dvoře v Rakvicích 16 čtvrtí vinic při Sluckých horách od desátku.⁸¹ Cisterciácký klášter ve Velehradě později skončil v rukou jezuitů.

Jindřich Zdík přivedl do českých zemí ještě jeden významný řád, a to premonstráty. První premonstrátský klášter byl založen knížetem Vladislavem II. na Strahově. Strahov a Petřín byly již od počátku českého státu osázeny vinou révou. Z dobových dokumentů se dovídáme o darování vinice Vladislavem I. nově založenému klášteru maltézských rytířů v pražském podhradí u kostela Panny Marie pod řetězem. Dochovalo se také několik zpráv z vlády Lucemburků s informacemi o rozsáhlém pěstování révy v okolí Pražského hradu (Pohořelec, Střešovice atd.), ale nejen premonstráty. Zde měli své vinice i měšťané.⁸² Na Moravě vlastnili premonstráti klášter v Louce. Klášter založil roku 1190 kníže Konrád II. Ota se svou matkou Marií. Zdejší premonstráti měli mimořádný vliv na zakládání vinic v okolí Znojma v ucelených viničních tratích, které dodnes krásí okolní kopce.⁸³ Vztah louckého kláštera ke Strahovu spočíval také v povinnosti Louky dovážet na Strahov víno. Hovoří o tom zpráva s vročením 1515. Loucký klášter byl zrušen na základě reforem Josefa II. v roce 1784 a došlo k jeho přeměně na vojenský objekt.⁸⁴ Stejně jako cisterciačky nezůstávaly stranou ani premonstrátky, dochovaly se pozůstatky kláštera Rosa Coeli s kostelem Panny Marie a klášterním hradem ve vinařské obci Dolní Kounice. Klášter založil roku 1181 moravský velmož Vilém. Premonstrátky si dokonce mohly dovolit koupit vinařských obcí Pouzdřany a Popice roku 1291.⁸⁵ Klášter nakonec v 18. století vyhořel.

Své místo ve vinařské kultuře mají nepochybně i templáři neboli Chudí rytíři Kristovi a chrámu Šalamounova. Do Čech přišli v době vlády Václava I, kolem roku 1232. Usadili se na Starém Městě Pražském, kde nechali vystavět gotický kostel svaté Anny. Na Moravě jsou templáři zmiňováni v listině rakouského vévody Fridricha II. 23. ledna 1242. 1248 je připomínána asi nejvýznamnější komenda řádu templářů v Čejkovicích, odtud templářský zemský komtur spravoval svou provincii

⁸¹ MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kart. 3, inv. č. 45.

⁸² KRAUS, Vilém a kol.: Nová encyklopedie..., 2.díl, Praha 2008, s. 32.

⁸³ KRAUS, Vilém a kol.: Víno napříč..., Praha 2012, s. 37.

⁸⁴ KRAUS, Vilém a kol.: Nová encyklopedie..., 2.díl, Praha 2008, s. 32.

⁸⁵ KRAUS, Vilém a kol.: Víno napříč..., Praha 2012, s. 36.

na území Čech, Moravy a Rakous. Poslední zmínka o templářích je z roku 1308. Pozůstatkem tohoto řádu jsou mohutné sklepy, kde rytíři zřejmě vyráběli a skladovali víno.⁸⁶ Čejkovice přešly v 17. století do držení jezuitů.

Jezuité, kteří přišli do českých zemí v padesátých letech 16. století. Vlastnili mimo jiné kostel svatého Ignáce na Novém Městě Pražském, Hostýn a Velehrad. Nejzajímavější památkou na jejich působení je obrovský Křížový sklep v Příměticích u Znojma. Přímětice jsou zmiňovány roku 1220, kdy se staly majetkem louckého kláštera. Sklep nechala na návsi vybudovat znojemská jezuitská kolej v letech 1740-1756 na půdoryse ve tvaru kříže. Sklep představuje světovou raritu díky svým rozměrům, hlavní chodba je 100 metrů dlouhá a skoro 10 metrů široká, rameno kříže měří 56 metrů. Klenby jsou vysoké šest a půl metru a v kopuli ještě o jeden a půl metru vyšší. Sklepu dominují obrovské dřevěné sudy.⁸⁷

Poslední výraznou skupinou zasahující do vinařství byli „habáni“ zvaní též novokřtělci. V Mikulově jsou připomínáni už v roce 1526 a roku 1550 v Dambořicích na Hodonínsku. Jejich usazení na Hodoníně umožnili již páni z Lipé.⁸⁸ Během druhé poloviny 16. století se usadili i v okolních městech a vesnicích, v Šakvicích, Mutěnicích, Kurdějově a Kobylí. Habáni, jak se novokřtělci říkali, byli především zemědělci a také výborní vinaři. Dochovala se nám i jména některých novokřtělci na Hodonínsku, sklepník Wilhelm, krejčí Hartman, Georg Steinstromer, ti všichni působili v Mutěnicích.⁸⁹ Pro novokřtělce se staly zlomovými události spojené s bitvou na Bílé hoře, neboť jejich sídla často vyplenila císařská vojska, v roce 1621 je doložený četný pohyb habánů ze západu na východ, především do Veselí a Hodonína. V roce 1622 zemřel v Hodoníně představený celé obce novokřtělci Rudolf Hitzel, ale samotné sídlo ještě nebylo úplně zničeno. Nicméně rok 1622 znamenal postupně konec éry habánů na Hodonínsku.

Mnoho habánů pracovalo na vinicích a někteří se nechali najímat jako vinaři. Pracovali při zakládání vinic, hloubení sklepů a zaváděli i nové způsoby pěstování révy i výroby vína. Původně pracovali pouze jako pomocná síla na vinici, ale brzy doložili, že mají výborné schopnosti pro pěstování révy, a tak se z nich záhy stali i

⁸⁶ KRAUS, Vilém a kol.: Nová encyklopedie..., 2.díl, Praha 2008, s. 29.

⁸⁷ Tamtéž s. 34.

⁸⁸ PLAČEK, Miroslav a kol.: Hodonín, dějiny..., Hodonín 2008, s. 164.

⁸⁹ Tamtéž s. 166.

velmi významní pěstitelé. Jejich centrem se později stal Mikulov, odkud šířili své znalosti. Prosluli především jako vinaři, ale také lékárníci a lékaři. Mezi významné dochované stavby patří Habánský sklep z roku 1614 ve Velkých Bílovicích. Habáni museli se všemi, kteří nechtěli přestoupit na katolickou víru roku 1628 zemi opustit. Vinařská kultura v Mikulově ale neupadla a naopak nadále vzkvétala. Roku 1643 nechal synovec kardinála Ditrichsteina, Maxmilián, vyrobit obrovský vinný sud na desátkové víno. Dodnes zdobí sklepení mikulovského zámku. Je to druhý největší sud ve střední Evropě a pojme kolem 1014 hektolitrů vína.⁹⁰

Víno ale nevyužívali ke svým obřadům jen křesťané, ale také židé. Pravidla k užívání vína stanovuje talmud. Ten povoluje používat pouze víno, které je košer, tedy vhodné, správné nebo přípustné. Víno používané k náboženským obřadům jinověrců, nebo víno, kterého se dotkli nežidé, i když bylo vyráběno pro potřeby židovských obřadů, je zcela zakázáno konzumovat. Motiv vinného hroznu se velmi často objevuje na židovských náhrobcích. V obecnějším pojetí je hrozen symbolem samostatnosti Izraele: „Protože vinice Hospodina zástupů dům Izraelský jest. „ (Izaiáš 5,7).⁹¹ Víno má u židů nezastupitelné místo. Každý sabat začíná požehnáním zvaným kiduš (požehnání svátečního dne) nad pohárem vína, který si mezi sebou rozdělí celá rodina. O svátku pascha nebo pesach se vypily čtyři poháry vína, o svatbě dva a při obřizce jeden. Nicméně jeho nadměrné požívání v židovských komunitách je velmi vzácné.⁹²

Byť se v českých zemích židé také hojně pouštěli do pěstování révy, ale stejně jako v ostatních činnostech, tak i ve vinařství se jich týkala značná omezení.

Za doby pánů z Lipé nemáme moc zpráv o židech na Hodoníně, první zmínka je až z roku 1579.⁹³ Koncem 16. století nebyla židovská komunita zanedbatelná, protože drželi 18 domů, z kterých platili Hodonínu. Židé se živili především půjčováním peněz na úrok, obchodem a někteří řemeslnou výrobou. Měli pronajatou panskou půdu a z ní odváděli vrchnosti, pěstovali pšenici, žito a také vinnou révu. Stejně jako ve všem i v šenkování a prodeji vína měli hodně omezení. K jejich povinnostem náležel odběr jedné bečky panského vína v ceně 30

⁹⁰ KRAUS, Vilém a kol.: Víno napříč..., Praha 2012, s. 79.

⁹¹ KRAUS, Vilém a kol.: Réva a víno..., Praha 1999, s. 264.

⁹² JOHNSON, Hugh: Příběh..., Bratislava 2008, s. 44.

⁹³ Tamtéž, s. 167.

moravských zlatých. V roce 1600 „Židé hodonští berou stále ze zámku vína ze sklepu panského na šenk každého roku 1 bečku buď víno laciný nebo drahý oni toliko vždy každý rok za bečku vína stále dávají. Pokládá se oužitku toho.“⁹⁴

Roku 1695 potvrdil Jan Adam z Lichtenštejna oppersdorfská privilegia, zároveň ale upravil práva a povinnosti židovských vinařů. Určil, že Židé smějí nalévat ve stejné době jako křesťané, ale jen mezi sebou a cizím příchozím. V čase, kdy se šenkovalo panské víno, mohli prodávat jen mezi sebou, a to víno vlastní. Cizí směli kupovat jen od hodonínských poddaných, a to za slušnou cenu, kterou hlídal horný. Poté jim bylo zakázáno mít více nálevem než křesťané, prodávat letošní víno dříve než křesťané a nesměli prodávat levněji. Zároveň se jim zakazovalo prodávat hodonínským poddaným i lidem zámeckým.⁹⁵ Takže i hospodaření v oblasti vinařství pro ně nebylo bezproblémové.

6. SPECIFIKA VINAŘSTVÍ NA HODONÍNSKU:

Vinná réva patřila na Hodoníně k tradičně pěstovaným plodinám. Nejvyhlášenějšími lokalitami byly Mutěnice, Čejč, Dolní Bojanovice, ale i Čejkovice, které ležely v sousedství Hodonína.

Samotné Čejkovice byly součástí hodonínského panství pouze část 16. století a posléze i ve století 18. Vinařská tradice zde však byla srovnatelná s Hodonínem. Čejkovice byly především spojeny s templáři a ti zde vytvářeli a obhospodařovali největší plochu vinohradů. A to posléze převzali i další majitele čejkovických statků.

Hodonínští páni si velmi dobře uvědomovali, že s vinicemi k nim poplynou značné zisky. A to hlavně díky tomu, že vinná réva byla na jižní Moravě velmi výnosným artiklem. Pěstitelé vinné révy často nevlastnili jinou půdu. Réva byla významnou plodinou jak pro majitele vinic, tak pro vrchnost.⁹⁶

V 17. století patřil Hodonín k místům, kde došlo ke zpustnutí nejvíce vinic na jižní Moravě, a to až 25%. Úbytek byl daný především odchodem množství

⁹⁴ HAVLÍK, Miroslav (ed.): Urbář panství Hodonín z roku 1600 I, Strážnice 2012, s. 24.

⁹⁵ PLAČEK, Miroslav a kol.: Hodonín, dějiny. Hodonín 2008, s. 231.

⁹⁶ KORDIOVSKÝ, Emil: Vinice na Břeclavsku v 17. století, IN. Trpké býti zdá se..., Mělník 2008, s. 148.

poddaných. Hodonín byl v první polovině 17. století hodně závislý na speciální zászobovací komisi.⁹⁷

To na co měla válka třicetiletá bezprostřední vliv, byla i konzumace vína. Majitelé vinných sklepů většinou vozili své víno do bezpečí městských hradeb, což byl v případě Hodonínska, hodonínský hrad. Před chystaným převozem však musel vinař požádat městskou radu a musel přislíbit, že hned po zklidnění poměrů si vše odveze.⁹⁸

Zajímavé je sledovat postup vojsk a jejich nakládání s vínem. Když v roce 1623 táhli císařští vojáci přes Hodonín, zčásti vypili a vytočili většinu obecního vína. Dokonce během obléhání Švédy v roce 1645 bylo na Hodonínsku tolik vína, že se někteří vojáci měli upít k smrti.⁹⁹

Víno také představovalo strategickou surovinu snadno směnitelnou za potřebné finance, ať už se jednalo o vlastnictví většího množství vína, nebo z hlediska nepřímého zisku v podobě nápojové daně. V červnu 1619 moravské direktorium zakázalo Zdeňkovi Žampachovi v Hodoníně prodat jeho vlastní víno, protože se dověděli, že 200 beček bez jejich vědomí již prodal. Se zbytkem vína ale až do dalšího nařízení nesměl hýbat.¹⁰⁰

Kromě úbytku obyvatel a celkového zpusťošení půdy měla třicetiletá válka vliv i na jiné záležitosti. Šlo o jisté úlevy, či svobody související s vínem. Dne 28. září 1651 udělil Bedřich z Oppersdorfu městu Hodonín mimo další výsady právo šenku domácího i cizího vína náhradou za zpusťošení a zkázu města v uplynulých letech.¹⁰¹ Výsady se vztahovaly především k vínu, jako prostředku pro nápravu škod zaviněných válkou. Mnohem hůře na tom ale byli přímo vinaři v jednotlivých obcích a městech. Po skončení třicetileté války se ale žádné náhrady nevyplácely, tato praxe se objevuje až za napoleonských válek.¹⁰²

Víno patřilo k velmi žádaným obchodním komoditám. A stejně tak zasahovalo i do sociální disciplinace. Musely být zřizeny speciální úřady, také

⁹⁷ PLAČEK, Miroslav a kol.: Hodonín, dějiny..., Hodonín 2008, s. 182.

⁹⁸ SVOBODA, Miroslav: Víno a válka, IN. Trpké býti zdá se..., Mělník 2008, s. 160.

⁹⁹ ENGLUND, Peter: Nepokojná léta. Historie třicetileté války, Praha 2000, s. 398.

¹⁰⁰ URBÁNKOVÁ, Libuše (ed.): Povstání na Moravě v roce 1619. Z korespondence moravských direktorů, Praha 1979, s. 122.

¹⁰¹ SOKA Hodonín, Fond Archiv města Hodonín, inv. č. 17.

¹⁰² SVOBODA, Miroslav: Víno a válka, IN. Trpké býti zdá se..., Mělník 2008, s. 164.

v těchto oblastech se volil dříve perkmistr, později horný, který dohlížel na práci ve vinohradech, řešil případné spory. Navíc práce ve vinohradech částečně spadala do roboty. Konflikty spojené s vinicemi byly časté a běžně překračovali i hranice panství.

Víno se pojilo i s dvorskou kulturou, což nejvíce proslavil Petr Vok z Rožmberka svými slavnostmi na Bechyni. Zde se pořádaly slavnosti spojené s velkou konzumací vína, a to již při příjezdu hostů.¹⁰³ Tyto slavnosti zřejmě probíhaly i jinde, ale bohužel k nim nemáme takové prameny jako k Bechyni. Hodonínské panství patřilo k předním pěstitelům i konzumentům vína. K podobným slavnostem však nemáme průkazný materiál. Co se však týkalo určitě i Hodonínska, byl fakt, že lidé si začali uvědomovat i neblahé účinky vína a začínali kritizovat nadměrné konzumenty.¹⁰⁴

Přesto ale moravská společnost raného novověku byla výrazně provázána s pěstováním révy i konzumací vína. Byl na tom závislý hospodářský systém moravských velkostatků, a to zdaleka ne pouze na těch panstvích, která by mohla být označena za vinorodá a kde pěstování révy vinné tvořilo významný podíl vrchnostenského nebo poddanského hospodaření. Pěstování révy na Hodonínsku patřilo ke každodennosti. Nic na tom nezměnily ani války v 17. století, ani stále se rozrůstající konkurence v podobě vín z Rakous nebo Itálie.

Přítomnost vinic na dominiu ovlivňovala i jeho sociální strukturu, předurčovala podobu zaměstnání jeho obyvatel i struktury vrchnostenského úředního aparátu. Víno a vinice modulovaly vztahy mezi poddanými a vrchností, vztahy poddaných mezi sebou i různých šlechtických vrchností. A samozřejmě konzumace vína dávala podobu i dvorské kultuře.

To, že vinohradnictví a vinařství společnost hojně zaměstnávalo, nám dokládá i četná literatura, které se touto problematikou zabývala. V roce 1558 vydal pražský učitel Jan Had první psaný odborný spis o pěstování révy a výrobě vína pod názvem *Vinice v jakém položení má býti a jakým způsobem člověk má ji dělati*,

¹⁰³ Muži i ženy měli stanovené množství vína, které museli při příjezdu vypít a po konzumaci psali různé vzkazy do knihy k tomu určené, díky čemuž se dochovalo, kdo patřil k hostům a v jakém stavu myslí se zrovna nacházel.

¹⁰⁴ KNOZ, Tomáš: Víno v prostředí raně novověké Moravy, IN. Trpké býti zdá se..., Mělník 2008, s. 179.

aby toho hojný užitek mohl míti: Přitom také jak se víno chovati a opatrovati má“. Tento spis napsal na základě vlastních zkušeností, aniž by opisoval římské autory. Dalším významným autorem byl Jiří Gerle z Gerlštejna, který sepsal knihu „*Vinatorium*“, kde popsal zakládání vinic, pěstování révy a výrobu vína.¹⁰⁵ Oba autoři však pocházeli z Prahy a jejich spisy se zřejmě řídili spíše v Čechách, na Moravě se nejvíce řídili svými zkušenostmi a inspirovali se hodně i v sousedních rakouských zemích, ale postupy a úkony se zřejmě moc nelišili od popisu, který uvedl Jan Had ve svém díle.

Literatura byla dobrým základem pro poučení a rady k pěstování. S čím ale nedokázala pomoci ani literatura a učené rady byla nepřízeň počasí. Pokud bylo příliš sucho, nebo naopak přišlo krupobití, či jiné živelné pohromy, byla úroda ohrožená. Což se událo například i v Mutěnicích v roce 1602, kdy je zaznamenáno, že 1. května udeřily mrazy, které trvaly až do 2. června a révu zničily. Další pohromou bylo i vypalování vinic během Bočkajova povstání.¹⁰⁶ V takových případech nezbývalo pěstitelům nic jiného než se modlit, a to k patronům vinohradů a vína. Mezi ty nejuctívanější patřil svatý Václav, svatý Urban a také svatý Martin z Tours. Se svatým Martinem bylo spojováno především ochutnávání mladého vína.

Vinná réva se řadí k rostlinám, které mají několik odrůd, ty mají své charakterové vlastnosti, ať už se jedná o barvu nebo chuť. Zpočátku se víno dělilo pouze na bílé, červené, staré, mladé, sladké, trpké a dle dalších přívlastkových vlastností.

Názvy odrůd vinné révy se dovídáme především z díla Jana Hada. Jednalo se o heunisch weiss, nebo také běl velká, také tramín bílý a frankovku, tyto odrůdy se v 17. století rozšířily ještě o hedvábné zelené a portugalské šedé.¹⁰⁷ Některé vesnice a města měly vyhlášenou určitou odrůdu, která často dostávala toto místo do svého názvu. To platilo například pro bílou odrůdu známou jako bojanovský ryzlink.¹⁰⁸

Většinou se na Moravě pěstovala vína bílá, ale pro církve bylo nutné mít přísun vína červeného. Proto existovaly vinice, které byly určeny pro pěstování vína

¹⁰⁵ KRAUS, Vilém a kol.: *Víno napříč...*, Praha 2012, s. 70.

¹⁰⁶ SOKA Hodonín, Fond Obecní úřad Mutěnice, inv. č. 121.

¹⁰⁷ SOTOLÁŘ, Radek: *Historické odrůdy révy na českém území*, IN. *Trpké býti zdá se...*, Mělník 2008, s.19.

¹⁰⁸ KRAUS, Vilém: *Vinatorium...*, Praha 2009.

červeného. Takové vinice byly například v okolí Zaječí, Němčic a Těšic. Červené víno platilo obecně za trpčí a vzhledem ke skutečnosti, že až do 17. století se víno hojně konzumovalo na žízeň, tak bylo u obyvatel panství oblíbenější víno bílé, které platilo za jemnější a sladší.

S identifikací odrůd bývají často potíže. Nesporně se na Hodonínsku pěstoval brynš (tramín bílý), muškatel (muškát bílý). Zároveň byly pokusy o pěstování odrůd, kterým se ale moc nedařilo.

7. VESNICE NA HODONÍNSKÉM PANSTVÍ:

Vesnice na hodonínském panství se vyznačovaly určitými specifiky. Byly známé hlavně díky své úrodnosti na vinicích a některé i víny, které vyprodukovaly a posléze je prodávaly pod názvem obce. Vynikaly především Čejč, Mutěnice, Zaječí a Kobylí. Zdejší tratě měly nejvyšší úrodnost. Vinnou révu však pěstovaly ve větší či menší míře všechny vesnice patřící k panství. Dokonce i osady, které v průběhu 17. a 18. století zanikly, jako byly Jarohněvice nebo Kapanice, oplývaly vinohrady na svém území.

Pěstování révy ovlivňovalo samozřejmě především hospodářství, ale mělo vliv i na kulturu a veřejný život v obcích. Mimo majitelů, kteří na vinicích pracovali, museli na vinohradech pracovat i hotaři, kteří dohlíželi, aby nikdo nezczizil hrozny, nebo na nich nepáchal škody. V období vinobraní se veškerá pracovní činnost v obcích točila právě kolem vinic, sklepů, kde se víno vyrábělo a v neposlední řadě i kolem ochutnávání.

Všechny osady, které se posléze staly součástí hodonínského velkostatku, měly svou historii a vystřídalo se u nich několik majitelů, než se k Hodonínsku připojily a propojily tak s ním své dějiny.

7.0. ČEJČ:

Čejč leží 18 km severozápadně od Hodonína a asi 40 km jihovýchodně od Brna. Čejčská oblast je hojně ovlivněná čejčským jezerem, které se zde nacházelo. Nadmořská výška nepřesahuje 300 metrů a podnebí i půda je shodná v rámci celého hodonínského panství.

První zmínky o středověkém městečku se dochovaly v souvislosti s tišnovským klášteřem. Tento klášter založila Konstancie Uherská jako klášter ženské větve cisterciáckého řádu. Volba místa byla ovlivněná tím, že královna držela jako vdovské věno Břeclavsko s Kunovicemi, Hodonín a Bzenec.¹⁰⁹ Královnu v tomto úmyslu založit klášter podporovali oba synové a především mladší Přemysl, moravský markrabě povolil stavbu kláštera a věnoval potřebný pozemek. K tomu ještě na závěr daroval klášteru ves Lukov, Kapanice, Čejč a Knínice.¹¹⁰

Čejč je potvrzena jako majetek kláštera i roku 1235, kdy ji vzal pod svou ochranu papež Řehoř IX, společně s Čejčí jsou zmiňovány i Kapanice, které posléze zanikly. Obdarování kláštera Čejčí a Kapanicemi s velkou pravděpodobností vyjadřují královninu snahu zajistit klášteru přísun vína z kvalitní vinorodé oblasti. Snahu obstarat si majetek na jižní Moravě, z důvodu opatřit si pravidelný přísun vína ukazují i snahy dalších klášterů, například žďarského kláštera.

O majetku čejčského kostela se můžeme dočíst v listině z roku 1257, kterou vydal olomoucký biskup Bruno ze Schauenburku. Kostel v té době měl svobodný lán, třetinu vinného desátku, desátku z jehňat a plodů v Čejči a Kapánicích. Tento majetek se v budoucnu stal častým předmětem střetů mezi klášteřem a čejčskými faráři.

Máme ale doloženo i to, že tišnovské cisterciáčky byly velmi sběhlé v padělatelském snažení, čímž si pojišťovaly majetek pro klášter. To se stalo i v roce 1293, kdy olomoucký biskup Děťřich musel rozhodnout spor mezi abatýší Jitkou a čejčským farářem Petrem, který odmítal klášteru odvádět uvedenou část desátku. Abatýše však předložila listinu, kde byl Petr uveden jako kaplan abatýše a kláštera. Petr se tedy posléze podvolil, protože klášter také předložil falzum biskupa Bruna z roku 1272. Petr tedy přislíbil, že bude v budoucnu klášteru odvádět všechny

¹⁰⁹ HLADÍK, Dušan: Dějiny kláštera Porta coeli I., Tišnov 1994, s. 68-72.

¹¹⁰ JAN, Libor a kol.: Čejč, dějiny slovácké obce, Čejč 2006, s. 67.

uvedené desátky a klášter na oplátku blahoskloně přislíbil, že nebude chtít dluh zpětně vyplatit.¹¹¹

Význam Čejče neklesl ani ve 14. století. V roce 1333 mladý markrabě Karel osvobodil tišnovský klášter od povinnosti hostit a opatřovat potřebami šlechtice a lovčí. A naopak poskytovat péči poutníkům a nemocným lidem. Také ustanovil, aby obyvatelé městečka Čejč a usedlíci ze vsí Vémyslíce a Knínice mohli svobodně vařit a prodávat pivo, na Čejči se pak měl konat pravidelně týdenní trh.¹¹² Důležité je, že někdy v tomto období se z Čejče stalo městečko s týdenním trhem. Navíc výsada vařit v městečku pivo a prodávat je domácím nebo projíždějícím byla ekonomicky velmi výhodná a to si klášter velmi dobře uvědomoval. Čejč totiž ležela na cestě spojující Brno s Hodonínem, poblíž se nacházely Čejkovice, které roku 1335 drželi páni z Lipé a v nedalekých Mutěnicích měli svou komendu Johanité. Velkou výhodou pro klášter byla také skutečnost, že v blízkém okolí se nenacházela žádná oblast s vyšším statutem.¹¹³

Ve 14. století, konkrétně v letech 1344 a 1345, řešil klášter další spor s farářem Onešem o desátky. Nakonec došlo ke snížení dávky desátku odváděnému klášteru, aby zůstatek vystačil faráři k obživě. Někteří čejčtí faráři byli zdatní obchodníci a to především s obilím, proto také potřebovali jeho větší zisk k obchodování.

Druhá polovina 14. století a celé období husitských válek je na prameny týkající se Čejče velmi chudá. Na počátku husitských bojů Zikmund Lucemburský tišnovský klášter společně s dalšími moravskými statky zastavil. V srpnu roku 1422 však zástavy zrušil. V tomto období zřejmě městečko Čejč společně s Kapanicemi nepatřil k přímé držbě kláštera. Čejč nejspíše ovládal nějaký zástavní pán, protože klášter byl husity vypleněn už v polovině 20. let 15. století, zřejmě roku 1425 nebo 1428. Této vrchnosti museli čejčtí obyvatelé odvádět dávky. Během vojenských pochodů a operací docházelo také k násilnému zabavování zásob a dobytka, takže 15. století nepatřilo v dějinách Čejče k těm nejšťastnějším.¹¹⁴

¹¹¹ Tamtéž s. 74.

¹¹² RITTER, Peter a kol. (ed.): Codex Diplomaticus et Epistolaris Moraviae VII., č. 78, Brno 1858, s. 58-59.

¹¹³ JAN, Libor a kol.: Čejč, dějiny..., Čejč 2006, s. 77.

¹¹⁴ Tamtéž s. 81.

Návrat Čejče ke klášteru náleží až času Jiřího z Poděbrad, ten roku 1459 potvrdil klášteru klášterní statky a to městečko Tišnov s právem vinného šenku, také Čejč se svými úrodnými vinicemi, dále ves Vémyslice, Knínice s právem vaření piva, také Lukov, Kapánice a další. Čejč bývá zpravidla uváděna na druhém místě, což svědčí o jejím významu v rámci kláštera.

Roku 1459 totiž vydala abatyše Eliška společně s celým konventem listinu: „*znamenajíce opuštění a skažení Čejče a Kapanic, zboží kláštera našeho, kteréž to skrz časy nepokojné a války rozličné opuštěno a dokonce skaženo bylo, že po ta všecka léta jsúce také samy tak dobře spálením kláštera našeho, jakožto i na jiném zboží našem zahubení nemohli sme pro rozličné nedostatky své samy sobě radu a pomoc dáti, abychom to zboží Čejče a Kapanice zase napraviti, lidmi osaditi a ku požitkóm prvním kláštera našeho navrátiti mohli*“¹¹⁵ Se souhlasem velehradského opata Štěpána tak došlo k přepsání Čejče a Kapanic nejvyššímu maršálkovi království českého Jindřichovi z Lipé a jeho synu Pertoldovi, a to tzv. k opravě, po jejich smrti se měly zase navrátit do majetku kláštera.

O nedobré situaci na Čejči hovoří i to, že dříve velmi frekventována cesta přes Čejč přestávala být využívána. Abatyše tišnovského kláštera nepřestávaly uvažovat jak zrušené osady využít a tak abatyše Johanka povolila roku 1492 nejvyššímu komorníkovi brněnské cúdy Vratislavovi z Pernštejna, aby použil pusté polnosti v okolí Čejče a pole u Kapanic k zatopení a zřízení rybníka.¹¹⁶

V tomto období se stávala Čejč častým předmětem smluv a dohod mezi tišnovským klášterem a pány z Pernštejna a posléze s pány z Lipé. Tak v roce 1557 dochází ke směně mezi tišnovským klášterem a Čeňkem a Pertoldem z Lipé a Čejč společně s Kapanicemi se stávají součástí hodonínského panství. Jejich další dějinné události jsou spojeny s tímto panstvím. Mělo dojít k osazení a zlepšení situací na panstvích.¹¹⁷

Situace na Čejči se bohužel ale ani za pánů z Lipé nezměnila. Stále je připomínána jako pusté městečko, a to i v roce 1594, kdy došlo k prodeji panství hraběti Salm Neuburgovi. Co je ale při přepisu neustále zmiňováno, jsou četné

¹¹⁵ MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, inv. č. 8.

¹¹⁶ MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kart. 2, inv. č. 16.

¹¹⁷ HLAVINKA, Karel: Vlastivěda moravská II..., Brno 1926, s. 141.

vinohrady a vinohradní hory v jednotlivých obcích. Hrabě Weikard byl dokonce požádán brněnskými radními, Janem Brunem Sieseneggerem, Kryštofem Hikšem a Kryštofem Gehardem, aby jim udělil deset čtvrtí vinohradů v Nové hoře za dvorem čejčským, vedle vinohradu, který drželi novokřtěnci z Kobylí, a to ve dvou kusech. Vinohrady měly ležet mezi novokřtěneckým a panským vinohradem a měly být nově vysázeny. Tito jmenovaní držitelé vinohradů byli po dobu sedmi let, tedy od roku 1595 do roku 1603, osvobozeni od jakýchkoli platů z desátků a poté měli z každé čtvrti ročně platit jeden zlatý. Mohli také na hodonínském panství prodávat vína i z koupených hroznů a směli si poblíž čejčského dvora postavit sklep. Navíc se jim udělila dědičná držba řečených vinohradů a právo je prodat, darovat či odkázat vrchnosti.¹¹⁸

Po Salmech držel panství Štěpán Illyésházy a po jeho smrti jeho manželka Kateřina Pálffyová. V době jejich vládnutí na Hodoníně je Čejč zmiňována jako pustá Čejč s jedním dvorem a vinohradem nově vysázeným. Ale ani Kateřina nedržela panství dlouho a roku 1614 panství prodala manželovi své příbuzné Zdeňkovi Žampachovi z Potštejna.

Od konce 16. století se o Čejči mluví především v souvislosti s pozemky a vinicemi. Například roku 1593 daroval Jan z Lipé Jiřímu Čechočovskému půl oulehle k vysazování 4 čtvrtí vinohradů v gruntech městečku pustému Čejči náležející. O tomto dvoře se píše i v novokřtěneckých kronikách, protože o dvůr byly rozsáhlé spory. Před rokem 1594 zde byl vysazen rozsáhlejší vinohrad. Proto se také dvůr, jakožto nejvýznamnější režijní jednotka hodonínského panství, uvádí v urbáři z roku 1600, až na dalších místech byly dvory v Jarohněvicích a v Mutěnicích.¹¹⁹

Na pozemcích příslušejících k Čejči se nacházely vinohrady, z nichž byla většina založena před rokem 1600 a z počátku se z nich nic neplatilo. Ze starších vinohradů se odevzdával desátek také na sv. Martina tzv. zemní plat, který činil jeden zlatý z vinohradní čtvrti. Mezi plátcí byli opět i novokřtěnci, kteří byli usazeni i v celé řadě sousedních vesnic. V roce 1605 vycházel z čejčských vinohradů roční plat 71 zlatých.¹²⁰

¹¹⁸ JAN, Libor a kol.: Čejč, dějiny..., Čejč 2006, s. 87.

¹¹⁹ MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kart. 1, inv. č. 83.

¹²⁰ HAVLÍK, Miroslav (ed.): Urbář panství..., Strážnice 2012.

Na počátku 17. století se Čejče také dotklo povstání Štěpána Bočkaje, na což se nám dochovaly i dobové nářky: „*kde jaké stavení po nepřátelích zůstalo, to tito dopálili, ustavičně v noci i ve dne vpády, kdekoli o lidech věděli, činili. Násilí činili ženskému pohlaví, tak že některé usmrcovali počínajíce sobě jako koňové a mezkové chlípni a nestydatí zrádci, tak sobě roztahující ženy a dívky a mnoho s jednou činiti majíce. Obilíčko a víno, které sobě shromáždili potřební lidé, to jim pobrali a zle toho užívají, nebo ovsy pod koně stlali, pšenice a žita i jiné obilí pobrali, co pobrati nemohli, zapálili.*“¹²¹ S tím se obyvatelé potýkali i během třicetileté války. Až do jejího počátku patřilo hodonínské panství k mimořádně výnosným.

Po Žampachových z Potštejna se o panství starala manželka Jana Buriana Žampacha, Anna Helena Kateřina Jakartovská ze Sudic. Ta se koncem roku 1649 opět provdala za Fridricha z Oppersdorfu. Ten začal hodonínské panství navracet do období rozkvětu a stability. To se mu i dařilo, ale roku 1663 vpadly na Moravu oddíly rabujících Turků a vypálili hodonínské předměstí. Stejně tak trpělo Hodonínsko i během obléhání Vídně Turky nebo vpády kuruců v roce 1705.¹²²

Podle urbáře z roku 1691 stál na Čejči jen panský dvůr se 760 m polí.¹²³ V protokolu druhé lánové vizitace je městečko Čejč uvedeno jako první mezi pustými lokalitami. Roku 1692 prodal Fridrich z Oppersdorfu hodonínské panství hraběti Janu Adamovi z Lichtenštejna, s Hodonínem nadále sdílela osud i Čejč. V této době byly čejčské vinice pusté.¹²⁴

V roce 1749, kdy probíhaly práce na tereziánském katastru, měla Hodonínsko na starost dcera Jana Adama, Marie Antonie Czoborová, v tomto období bylo na panství 4 a ¾ achtle vinogradů. Kněžna si také uvědomovala léčivé vlivy pramenů, které se na Čejči nacházely a nechala tu zbudovat lázně a vystavět kapli svatého Vendelína. Začala doba, kdy se pusté městečko Čejč opět zalidňovalo, například syn Marie Antonie, hrabě Josef Czobor si Čejč velmi oblíbil.¹²⁵

K celkovému rozvoji a znovuosídlení Čejče došlo však zásluhou Marie Terezie. Roku 1769 nařídila zorání obecních pastvin u Čejče a zde pak byly zakládány

¹²¹ Lamentáci, žalostivý pláč a toužební naříkání země Moravské na mnohé ohavnosti a rozličné těžkosti a trápení její, Vyškov 1937, s. 41.

¹²² JAN, Libor a kol.: Čejč, dějiny..., Čejč 2006, s. 100.

¹²³ HLAVINKA, Karel: Vlastivěda Moravská II..., Brno 1926, s. 141.

¹²⁴ JAN, Libor a kol.: Čejč, dějiny..., Čejč 2006, s. 101.

¹²⁵ JAN, Libor a kol.: Čejč, dějiny..., Čejč 2006, s. 106.

nové osady. Noví obyvatelé byli povoláni z Lotrinska a Franche Comté, ti se vydali kolonizovat uherské statky a 17 rodin zůstalo na Čejči.¹²⁶ Zbylé usedlosti na Čejči obsadili sedláci z Hovorán a dalších okolních vesnic. Snahou bylo zabezpečit větší prosperitu a výdělečnost statku. Nejlepší možností pro pusté pozemky se ukázala možnost nově je kolonizovat a rozdělit na poplatné grunty.¹²⁷

Francouzští kolonisté si dali několik podmínek, za jakých se měli usadit na Čejči. Vrchnost je měla zásobovat potřebami nutnými ke stavbě domů a obhospodařování půdy. Také požadovali vyplacení zálohy k pokrytí životních nákladů do doby, než začnou sami vydělávat. Samozřejmostí měla být i dědičnost statků. Stavba domů a vůbec celý proces osídlení trval poměrně dlouho a nebyl úplně snadný, dokonce někteří kolonisté osídlování vzdali a nakonec z původně plánované francouzské osady, se stala osada smíšená, kde došlo k asimilaci francouzských kolonistů.¹²⁸

Osídlování neprobíhalo úplně bezproblémově. Docházelo především ke střetům s obyvateli z okolních vesnic, kteří se někdy snažili Francouze vytlačit. Situace se trochu uklidnila roku 1778. V této době bylo na Čejči 35 ½ měřic orné půdy, ½ měřice zahrady, 3 měřice luk a 2 ½ měřic vinohradu. To že se situace začala pozvolna uklidňovat, dokládají zápisy v matrikách, kde dětem francouzských usedlíků chodili za kmotry místní usedlíci.

Celá osada se začala postupně stabilizovat. Obyvatelé se spolu více sžívali a zlepšily se vztahy s okolními vesnicemi. V roce 1788 došlo k výměře a zápisu ploch čejčského katastru. Na výměru se začaly používat nové měrné jednotky, a to jitro a sáh.¹²⁹ Na Čejči v roce 1788 bylo 1 192 ha a 2 068 m² obdělávaných ploch. Z této rozlohy představovaly pole 856 jiter a 227 čtverečných sáhů, louky 352 jiter a 1350 sáhů, zahrady zaujímaly 4 jitra a 1581 sáhů, pastviny 801 jiter a 204 sáhů a konečně vinohrady 35 jiter a 238 sáhů.¹³⁰ Roku 1789 žilo na Čejči podle údajů hovoranského

¹²⁶ HLAVINKA, Karel: Vlastivěda Moravská II..., Brno 1926, s. 142.

¹²⁷ JAN, Libor a kol.: Čejč, dějiny..., Čejč 2006, s. 109.

¹²⁸ Tamtéž, s. 13.

¹²⁹ jedno jitro obsahovalo 1600 čtverečných sáhů, tzn., že jeden čtverečný sáh tvoří 3,5967 metrů čtverečných a jitro 5 754,6 metrů čtverečných, jeden hektar tedy má 1,74 jiter, nebo 5,2 měřic.

¹³⁰ JAN, Libor a kol.: Čejč, dějiny..., Čejč 2006, s. 128.

faráře 227 osob, což zhruba odpovídá původním 30 čejčským koloniím.¹³¹ Městečko se začalo pomalu rozrůstat.

Nadějný rozvoj byl ale opět zbrzděn, a to válečnými událostmi spojenými s napoleonskými válkami. Navíc v letech 1802-1804 postihla Hodonínsko velká neúroda, takže utrpení lidu bylo o to větší. Nejtěživější byl pro Čejč a okolí rok 1805 a s ním spojené putování vojsk ke Slavkovu. Čejč byla určena ruským vojvůdcem Michailem Kutuzovem za shromaždiště zbytků obou spojeneckých armád, ale především pro ruská vojska. Putoval sem i car Alexandr, ale kvůli špatnému počasí a stavu silnic dojel pouze do nedalekých Žarošic. Na Čejč odorazil car až další den a odtud ho část jeho gardy doprovodila do uherského Holíče.¹³²

Na Čejč se však ještě vrátil císař František a hostil zde vyslance císaře Napoleona, generála Savaryho. To ovšem opět pocítili čejčští obyvatelé, což máme doloženo v zápisech zdejšího rodáka Františka Rylky „*ruští vojáci dokonce i kvas (nevykvašené víno) všecek vypili, a to se úroda vína příliš nevyvedla, bylo totiž velmi kyselé, takže ani k pití nebylo a snad by ani na ocet být nemohlo.*“¹³³ Touto příhodou ovšem pochod vojsk přes Čejč ještě neustal a v následujících letech se přes Čejč ještě několik oddílů vojsk rakouských, ale třeba i francouzských přehnal. A místní obyvatelé je samozřejmě museli jídlem a vínem zaopatřit. To pak mělo nemalý vliv na strádání obyvatel po válce a růst cen potravin a vína, který s tímto nedostatkem souvisel.

V důsledku těchto skutečností došlo i k tomu, že francouzští kolonisté začali pozbývat svých gruntů. Hlavní příčinou měla být jejich nelibost v rolnické práci. S tou sice zkušenost měli, ale spíše jim nevyhovovalo si zvykat na odlišné kulturní a klimatické podmínky. Své grunty tedy prodávali a stěhovali se do chalup nebo nájmu v okolí. Ti, kteří toto období přečkali a zůstali na Čejči, tak postupně asimilovali, vliv na to měla i skutečnost, že děti neměly možnost školní docházky v rodném jazyce a

¹³¹ SOKA Hodonín, Fond Obecní úřad Čejč, Pamětní kniha městečka Čejče, s. 148.

¹³² JAN, Libor a kol.: Čejč, dějiny..., Čejč 2006, s. 133.

¹³³ SOKA Hodonín, Fond Obecní úřad Čejč, Obecní kronika, inv. č. 2, jedná se o přepis osobních zápisů místního sedláka Františky Rylky, který zemřel v roce 1852, do obecní kroniky ji přepsal kronikář Jaroslav Dračka.

kázání při mši a církevní zaopatření se ve francouzštině také neposkytovalo, takže roku 1834 mluvili na Čejči francouzsky už jen 4 rodiny.¹³⁴

Postupně se tak Čejč začala po válkách stabilizovat a uklidňovat. K rozvoji přispěla nová hospoda, která fungovala v blízkosti lázní, navíc od roku 1784 zde sídlil i poštovní úřad. Zlepšil se také stav silnic. Počet obyvatel ve 30. letech 19. století byl 363 a stále rostl, i když se obyvatelé potýkali s cholerou, která ohrožovala osadníky v tomto období na Čejči.

V roce 1840 Čejč disponovala 2 324 jitry a 1379 čtverečnými sáhy půdy. Plocha se tak od konce 18. století o něco zvětšila, šlo ale především o pole, louky, zahrady a vinohrady se moc neproměnily a jejich rozloha už byla v podstatě od tohoto období stabilní. Charakter obce byl v tomto období pořád veskrze rolnický. Ale pomalu se zde začal projevovat i průmysl. Vše hodně ovlivnila stavba silnice vedoucí až do Vídně a vybudování nové železnice. Od roku 1841 došlo i k zahájení těžby uhlí v okolí Čejče, celá oblast se začala rozrůstat a postupně se Čejč stala významným hospodářským centrem Hodonínska.

¹³⁴ JAN, LIBOR a kol.: Čejč, dějiny..., Čejč 2006, s. 154.

7.1. MUTĚNICE

Mutěnice leží 8 km severozápadně od Hodonína. Celá oblast byla hojně zemědělsky využívána, což dokládá i charakter krajiny. Mutěnice vždy patřily k oblastem s hustým osídlením.¹³⁵ Nadmořská výška zde byla srovnatelná s Čejčem.

Dle pramenů patřila ves již od počátku 13. století johanitům: „ *Mutěnice byly ve 14. stol. majetkem řádu johanitského, jehož velmistr měl své sídlo v Strakonících v Čechách, řád pro velkou vzdálenost nespravoval svoje zboží přímo, ale míval v Mutěnicích svoje many nebo zastavoval ves domácím zemanům*“¹³⁶

V roce 1461 vydali Mikuláš a Jan Bystřicové z Ojnic v Kroměříži listinu, v níž slibují zachovávat všechny podmínky, za kterých jim mistr johanitského řádu v Čechách, na Moravě, v Polsku a Rakousích a vratislavský biskup Jošt z Rožmberka se strakonickým převorem Řehořem a tamním konventem prodal za 1300 zlatých uherských Mutěnice s tvrzí, dvorem, rybníky, mlýny a vším příslušenstvím. Johanité si ale vyhradili právo na zpětnou koupi po smrti Bystřiců.¹³⁷

Johanité začali zefektivňovat mutěnické hospodářství. Přivedli německé kolonisty a nejspíš v tomto období začali Mutěnice nazývat německy Kreuz. Mutěnice osídlovali jen slovansky hovořící obyvatelé. Po asimilaci německých obyvatel německý název Kreuz z pramenů vymizel, ale v 16. století jej opět začali používat novokřtění, kteří se v okolí Mutěnic usídlili. První doložená písemná zmínka o Mutěnicích je až z roku 1349, ale vesnice už hodnou dobu existovala.

13.-14. století je na prameny týkající se Mutěnic poměrně chudé. Navíc spousta dokumentů se ocitla díky johanitům na Maltě. Víme ale, že na katastru obce se nacházelo několik lánů, vinohrady i rybníky. Stejně tak Mutěnice prožívaly i dějinné události dotýkající se jižní Moravy.

Během husitských válek patřily Mutěnice s dalšími městy a vesničkami k přívržencům husitské strany. To ale vydrželo jen do doby, než Zikmund Lucemburský pověřil správou Moravy Albrechta Rakouského. Ten s husity aktivně válčil. Nakonec došlo k uzavření příměří v Břeclavi. Střety ale stále pokračovaly.

¹³⁵ HLAVINKA, Karel: *Vlastivěda Moravská II....*, Brno 1926, s. 211.

¹³⁶ Tamtéž s. 218.

¹³⁷ JAN, Libor a kol.: *Mutěnice, dějiny vinařské obce*, Mutěnice 2002, s. 51.

Mutěnice tím strádaly, protože přes jejich území táhla vojska, střídaly se zde katolíci s husity. Především pokud do nich vtrhli husité se spížovacími vozy, brali nemilosrdně vše, na co narazili. Docházelo k vyhlídňování některých sídel, pole pustla, rybníky se zanášely bahnem a zbytky révy na vinicích ozobávali ptáci.¹³⁸

Postupně se ale situace začínala zlepšovat, Mutěnice měl roku 1437 v zástavě Čeněk z Mošnova i s dvory, vinicemi a vinnými desátky. O tuto držbu se ale musel starat, neboť se často stávala předmětem sporů s pány okolních držav. Nakonec se během 15. století dostaly pod správu Jana Kuny z Kunštátu. Asi v roce 1470 se stali součástí hodonínského statku, ale pouze fakticky. Po právní stránce se stále jednalo o zástavu od johanitského řádu.¹³⁹

Mutěnic se dotklo i začínající rybníkářství, protože o ryby byl na tehdejších panských stolech velký zájem. Kvůli založení rybníku museli majitelé jednat i s tišnovským klášterem, který jim poskytl některé oblasti u Čejče a Kapanic, které vlastnil. Podle listiny Vratislav z Pernštejna „*rybník udělal a dělá pod Jarohněvicemi, kterýmžto rybníkem dědin rolí lidí vsi Mutienicz něco jest zatopil, kterážto ves přísluší a jest dědičná k zakonu křižovníčímu do Strakonic a té vsi nyní jest v drženie urozený pan Jan Kuna z Kunstatu a z Hodonína, kterýžto Wratislavs povoleniem svrchupsaného Jana Cuny ta pole lidí z Mutienicz tím rybníkem jest zatopila za to zatopení týmž lidem mutěnickým na poli capanském, má náležet náhrada, přičemž toto oddání na obě strany kopci jest osazeno a zamezeno.*“¹⁴⁰

Mutěnice sdílely osud s hodonínským panstvím, takže jejich novým majitelem se na konci 15. století stal Jindřich z Lipé, stále se jednalo o johanitskou zástavu. To se rozhodl řešit až Jan z Lipé, ten se v lednu 1537 v Pardubicích setkal s převorem řádu pro Čechy, Moravu, Polsko a Rakousy Janem z Vartenberka na Strakoncích a knězem Mikulášem, převorem johanitského konventu u Panny Marie na Malé straně. Jan z Lipé poskytl johanitům sumu, za kterou si měli pořídit jiný statek v Čechách a Mutěnice se tak staly plně součástí hodonínského velkostatku. S tím souhlasil i král Ferdinand a vše mělo být uloženo do zemských desk brněnských.¹⁴¹ Janovi následovníci museli tuto úmluvu několikrát připomenout,

¹³⁸ Tamtéž s. 65.

¹³⁹ JAN, Libor a kol.: Mutěnice, dějiny..., Mutěnice 2002, s. 73.

¹⁴⁰ MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kart. 2, inv. č. 16.

¹⁴¹ JAN, Libor a kol.: Mutěnice, dějiny..., Mutěnice 2002, s. 78.

když se asi po 30 letech ozvali johanité se svými nároky na Mutěnice. Pánům z Lipé se je ale podařilo uhájit. Za Čeňka z Lipé se v Mutěnicích také objevili novokřtění, kteří také oživilí staré německé jméno obce: Kreuz.

Jižní Morava se stala pro novokřtence zemí zaslíbenou. To se týkalo i Mutěnic, kde měli několik usedlostí, a protože je páni z Lipé tolerovali, neměli důvod se přemísťovat. Pracovali většinou jako řemeslníci nebo zemědělci a jejich zručnost byla oceňována především na vinicích. Pohromou se pro novokřtence stalo povstání Štěpána Bočkaje. K přímému střetu bočkajovců s mutěnickými obyvateli došlo 2. června 1605. Čtyři novokřtění byli zabití, dva odvezeni do zajetí. Vše ještě završil požár, který vypukl 12. června a zničil novokřtěnský dům. Bratři, kteří vpád přežili, pravděpodobně odešli do nejbližších novokřtěnských domů, např. v Hodoníně.¹⁴²

Z počátku 17. století pochází první dochovaná pečeť Mutěnic, konkrétně z roku 1613 je na ní vinný keř se čtyřmi hrozny, dvěma vlevo a dvěma vpravo a nápis VES MVTIENICZE.¹⁴³ To dokládá, že vinařství bylo velmi důležitou součástí života mutěnických usedlíků a to nejen v raném novověku.

Ještě v roce 1610 musela tehdejší majitelka Kateřina Palfyová z Erdödu řešit majetkové záležitosti, ve kterých se zmiňovali i novokřtění. Kateřina „*dává Václavu Podrazilovi Bránskému z Brané a jeho potomkům osvobození na dvůr v Mutěnicích, na kterémž nyní bytem a v držení jest, takž, jakž prvotně novokřtění téhož dvoru jsou v držení a užívání byli, ode všech platů, robot, desátků obilních, vinných, jarních, ozimních a sutých za to, že jejímu zemřelému manželovi na výpravách válečných pomocen byl.*“¹⁴⁴ Což nám opět připomíná, že odpouštění různých platů, bylo také dáváno jako forma odměny a vinné desátky se k nim hojně řadily.

Mutěnice byly na Hodonínsku vesnicí s jednou z nejstarších vinařských tradic. Vinice obklopovaly celou obec, a pokud se úroda vydařila bylo výsledné víno bráno za vyhlášené. Je ale zajímavé, že i když pěstování vína zde mělo dlouholetou tradici, platy z vinic odcházely povětšinou vrchnosti. Ani tišnovský, ani velehradský

¹⁴² Tamtéž s.83.

¹⁴³ SOKA Hodonín, Fond Kronika obce Mutěnice, inv. č. 121, s. 317.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 9.

klášter se nesnažily mít z Mutěnic svůj zisk. Obě komunity zaujímaly spíše menší okolní vesnice, jako byl Čejč, Kapánice nebo Zaječí.

Mutěnice patřily před třicetiletou válkou k třetí největší vsi na hodonínském panství. Ve vesnici žilo asi 500 obyvatel.¹⁴⁵ Ti se živili především zemědělskou činností. Mimo pole, náležely k usedlostem také louky a vinohrady. Celkový rozsah vinic byl 174 čtvrti vinic, a to především v hoře Višička, Mutěnské hoře a v nově založených vinohradech. Navíc u vesnice existovaly ještě i panské vinohrady zvané Novosad o rozloze asi 10 čtvrtí. Část vrchnostenských vinohradů byla obdělávána námezdní prací a zbytek robotou, kopáčům se platilo 3 groše (4,5 litru vína), smětačkám a vazačkám 2 groše (asi 3 litry vína).¹⁴⁶ I když obyvatelstvo nevykonávalo robotou veškerou potřebnou práci na vinohradu.

Jisté je, že vinná réva se pěstovala před třicetiletou válkou více než potom. Po válce zbyla jen čtvrtina vinic, ostatních 5053 mír bylo pustých. Stále platilo přísné právo horenské. Přestupky se měly trestat většinou smrtí, utětím ruky, nohy, vyloupenutím oka a málo jen pokutou nebo vězením.¹⁴⁷ I když k těmto přísným trestům se zřejmě moc často nepřistupovalo. Navíc přišli na území hodonínského panství uherští vojáci pod vedením Gábora Bethlena, takže obyvatelé včetně těch mutěnských museli živit nepřítele, kterému byli nuceni poskytnout cokoli, o co projevil zájem. Stejně tak se ale museli starat i o vojsko, které bylo vysláno na jejich obranu, což panství velmi vyčerpávalo. Soudobý majitel panství, hrabě Žampach, se snažil s praporem dobrovolníků, se svými husary a mušketýry, bránit už tak zpustošené panství. Klid však přineslo až uzavření míru s Bethlenem.¹⁴⁸

To jak obyvatelstvo hodonínského panství trpělo, dokládá i hrabě Žampach ve svém dopise z roku 1627 císaři: „... *Dále když nepřítel Moravu a statky mé opanoval, nenabyté škody na statcích mých do pětkrát sto tisíc vzíti sem musil. K tomu častokráte všelijaké profianty počtu nemalého statku mého každoročně sem dodával k potřebám armády, zvláště pak všecka armáda s panem generálem Monte Negro při zámku v Hodoníně se reterýrovala, obklopena jsouce od nepřítele, v šancích zůstávala, několik set měř mouky, obilí, vína, dobytků dáti a škodovati sem*

¹⁴⁵ JAN, Libor a kol.: Mutěnice, dějiny, Mutěnice 2002, s. 92.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 94.

¹⁴⁷ SOKA Hodonín, Fond Kronika obce Mutěnice, inv. č. 121, s. 51.

¹⁴⁸ JAN, Libor a kol.: Mutěnice, dějiny..., Mutěnice 2002, s. 101.

*musí, že podle svědectví všeho světa, kdybych já v ten čas armádu statkem svým nezachoval, velký hlad trpěti by musila...*¹⁴⁹

O tom jak v tomto období strádaly Mutěnice, vypovídá i počet obyvatel. V roce 1618 bylo v Mutěnicích 640 obyvatel v 94 domech, v roce 1648 bylo usedlíků pouze 150 ve 24 domech.¹⁵⁰ V tomto období se majitelem panství stal Bedřich z Oppersdorfu. Ten zavedl nový systém pozemkové daně, která zpoplatnila přesně zachycenou výměru polí a vinic. Základní jednotkou byl berní lán. Ke stanovení k prozkoumání a ověření příznávacích protokolů podávané majitelům statků, existovaly dvě vizitační komise. Taková komise navštívila i roku 1657 Mutěnice.¹⁵¹ Vznikly první lánové rejstříky, ale nebyly úplně přesné. Navíc hodonínské panství, tedy i Mutěnice zasáhl ještě vpád Kuruců v 60. letech 17. století. V letech 1673-1674 proběhla další vizitace, která už byla spolehlivější.

V tomto období měla obec povinnost v roce vyšenkovat dvě bečky desetivěderní, tedy 20 věder po 56 litrech panského vína. Obec navíc byla povinna brát pivo a kořalku z hodonínského pivovaru.¹⁵² Dochoval se nám soupis vinogradů z konce vlády hraběte Oppersdorfa. V roce 1590 byly v Mutěnicích tyto vinogradní hory: hora Novosady, obsahující 18 čtvrtí a 1 ahtel, hora Přední s 16 čtrti, z nich byly vysázeny jen některé, hora Prostřední, která má 5 čtvrtí a 1 ahtel, hora Studená má 21 čtvrtí a 1 ahtel, všechny obdělané, hora Okruhlice má 7 čtrti a 1 ahtel, hora nad Čeperkem s 22 čtvrtími, z nichž jsou 2 čtvrti vysázené k ruce panské a obdělávají je mutěňští robotou, zbytek je ujato poddanými, Stará hora drží 16 čtvrtí a 1 ahtel, Zadní hora obsahující 11 čtvrtí a 1 ahtel, hora Vyšická má 5 čtvrtí a 1 ahtel, která je z milosti pána k vysazování a rozdělení pouštěna jest. V gruntech ještě jest vinograd panský veliký Novosad řečený, kde bývalo po 50 bečkách vína.¹⁵³

Roku 1692 prodal Oppersdorf panství hraběti Adamu z Lichtenštejna. Za jeho panování vypuklo nové uherské povstání a bohužel pro Mutěnice zasáhlo i je. Kuruci sem dorazili v roce 1705. Za tři roky se situace uklidnila, ale ještě několik let po

¹⁴⁹ HRUBÝ, František: Moravská korespondence II., Brno 1934, s. 47-48.

¹⁵⁰ JAN, Libor a kol.: Mutěnice, dějiny..., Mutěnice 2002, s. 111.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 114.

¹⁵² SOKA HODONÍN, Fond Kronika obce Mutěnice, inv. č. 121, s. 55

¹⁵³ Tamtéž, s. 51-52.

ukončení sporů trpěly Mutěnice napadáním loupeživých tlup, které se potulovaly okolím. Bohužel ani tyto útrapy nebyly konečné.

Za Marie Terezie došlo k válečnému konfliktu s pruským králem Fridrichem Velikým. Hodonínské panství tedy tentokrát napadli Prusové. Ti vypsali pro jednotlivé vesnice výpalné. Mutěnice, které platily za bohatou vesnici, měly platit 400 zlatých.¹⁵⁴ Zanedlouho musely vesnice dodávat vojákům i jiné komodity, potraviny, dobytek, obilí i víno. Mutěňští se však snažili schovat zásoby i dobytek, kde mohli. Odchod Prusů k Olomouci ale nepřinesl klid, hned za nimi dorazili na panství uherští husaři. Ti dopili zbytek vína a nechali napéct chleba z mouky, kterou tu Prusové zanechali. Teprve s jejich odchodem zavládl na Hodonínsku klid.

Po smrti Adama z Lichtenštejna roku 1712 převzali panství Czoborové. Hodonínské panství patřilo v této době podle hospodářských odborníků k nejcennějším moravským panstvím, a to nejen pro svou rozlohu a bonitu půdy, ale také pro další příjmy plynoucích nejen ze zemědělství, ale také z pěstování vína, rybníků a pastvin. Czobor ale svou rozmařilostí panství zcela zadlužil. Panství se tak roku 1762 dostalo do rukou nejvážnějšímu zájemci, kterým byl sám František Štěpán Lotrinský. S panstvím získal František Štěpánek Lotrinský i Mutěnice, ke kterým patřily i rozsáhlé vinohrady. V Mutěnicích sídlilo i několik úředníků a zaměstnanců panství, a to hlídači, hospodářští drábové, šafář, porybný s rybníčními hlídači a revírník s myslivcem.¹⁵⁵

Marie Terezie provedla další měření a vizitace a stanovila nový lánový rejstřík. V Mutěnicích bylo 2245 měřic a 4 achtle půdy, z toho vinohrady zahrnovaly 578 měřic a k tomu ještě 145 měřic pustých vinohradů.¹⁵⁶ Rozlohy vinohradů byly celkem stabilní, i když v Mutěnicích se rozrostla plocha vinohradů na 717 měřic a 3 achtle. Více než desetina vinic hodonínského panství ležela v Mutěnicích.¹⁵⁷ Vrchnost vlastnila jen 86 měřic vinohradů, přespólní vlastnili 1247 měřic vinohradů.¹⁵⁸ Malý chalupník vlastnil i 2,5 měřic vinic. Podle josefínského katastru se z ploch vinic v Mutěnicích dalo ročně vyprodukovat 1600 hl vína.

¹⁵⁴ JAN, Libor a kol.: Mutěnice, dějiny..., Mutěnice 2002, s. 125.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 131.

¹⁵⁶ RADIMSKÝ, Jiří, TRANTÍREK, Miroslav: Tereziánský katastr moravský, Praha 1962, s. 146.

¹⁵⁷ JAN, Libor a kol.: Mutěnice, dějiny..., Mutěnice 2002, s. 137.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 140.

Po Mutěnicích se začali opět pohybovat vojáci během napoleonských válek. Vystřídaly se tu různé oddíly, nejvíc času v Mutěnicích ale strávili Rusové. Ti samozřejmě rabovali a brali, co se jim hodilo a navíc se tu vydatně opíjeli vínem.¹⁵⁹ Roku 1809 bylo sice hodně dobrého obilí, ale vína jenom málo. Úrodu a stav vinohradů také výrazně ovlivňovalo počasí. Roku 1828 přišlo veliké krupobití a následující rok byl velmi mokrý, v Přední hoře se nadělaly břehy.

I přes pochodování vojsk a nepřízní počasí se rozloha vinic v Mutěnicích již nějak výrazně neměnila. Péčí o vinohrad se zabývaly celé rodiny a vinice se často i dědily. Práce byla poměrně náročná, ale k vinohradnictví patřily i další záležitosti, ať už šlo o zarážání hory, zahájení vinobraní nebo degustace vín. Vína jednotlivých vinařů fungovala jako osobní podpis konkrétního vinaře a každý vinař na své dílo byl dostatečně pyšný.

8. DALŠÍ VESNICE NA HODONÍNSKU S VINAŘSKOU TRADICÍ

8.0. DOLNÍ BOJANOVICE

Leží 7 km na západ od Hodonína. Původně patřily zřejmě hradištskému klášteru u Olomouce. Ale ve 14. století byly prodány panu Vilémovi z Kunštátu. Od této doby byly Bojanovice dědičným zbožím pánů z Kunštátu, které mají dvě větve poleradickou a jevišovickou. V 16. století přechází celé v majetek Kunštátů na Hodoníně. Ti Hodonín prodali roku 1511 Jindřichovi z Lipé a dochází tak ke spojení s velkostatkem Hodonín.

Dle urbáře z 16. století měli Bojanovští tři újezdy, několik obdělávaných polí, rybníky i vinohrady. Vinohrady v Bojanovicích mělo v 17. století 53 ½ míry domácích, hodonínští 107 měřic a cizí 65 měřic a několik pustých. Celkem bylo v Bojanovicích 503 měřic vinohradů. Vinohrady se nacházely v 11 horách.¹⁶⁰ Víno se zde stalo nejen vítaným zdrojem obživy, ale také součástí lidové kultury. Dolní Bojanovice patřily k obcím, které vlastnily jedny z největších ploch vinic na hodonínském panství. V 18. století byly vysázeny další nové vinice a víno si postupně

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 148.

¹⁶⁰ HLAVINKA, Karel: Vlastivěda Moraská II..., Brno 1926, s. 131.

získávalo široký okruh příznivců. Kvalitu místních vín si velmi dobře uvědomovali i místní vinaři, a proto si v roce 1738 stěžovali na to, že se jim děje velká škoda, když do bojanovských sklepů dovážejí vína z cizích hor a prodávají je jako vína bojanovská, což jim kazí dobrou pověst. Vína se v této době prodávala především pod názvem obce a ne odrůdy. V Bojanovicích byli velmi hrdí na svůj ryzlink, jednalo se o odrůdu Ryzlink rýnský, kterou bojanovští vysázeli ve většině hor. Vypěstované a vyrobené víno se pak prodávalo pod názvem „Bojanovský ryzlink“.¹⁶¹ Občas tuto odrůdu doplnili ještě sylvánským zeleným.

8.1. DUBŇANY, RATÍŠKOVICE

Dubňany leží 10 km severně od Hodonína. Vesnice se poprvé připomíná v roce 1349, kdy patřily pánům z Lipé. Čeněk z Lipé je v tomto roce prodal Smilovi z Letovic. Během 15. století se vesnice stala předmětem dědictví Smilových potomků. Roku 1460 Dubňany odkoupili páni z Landštejna. Díky několika úmluvám majitelů se Dubňany dostaly do rukou Jindřicha z Lipé a jeho syna Pertolda. Ten ustanovil před svou smrtí roku 1482 poručníkem svých dětí a statků Viléma z Pernštejna. Vilém si vymohl na králi Matyášovi propuštění z léna pro statek dubňanský. V prosinci 1496 je prodal Jindřichovi z Lipé, který je trvale spojil s Hodonínem.¹⁶²

Dubňany měly od třicetileté války 60 gruntů. Tyto grunty postupně osazovaly a rozšiřovaly se i vinice. V 17. století jich bylo v obci 158 měř, i když po válce byla většina pustá. K obnově docházelo postupně až od 2. poloviny 17. století. Vesnice měla masný krám i vinný šenk, který vynaléval 2 bečky panského vína. Situace se zlepšila ještě během 18. století, kdy došlo k zušlechtění posledních zpustlých ploch.

Z 18. století se dochovala i pečeť obce. Ta má v průměru 29 mm, v poli je štít s dubovou ratolestí, na níž je pět žaludů bez listů. Opis je oddělen linkou na vnější straně ohraničen linkou a věncem. Na opisu je napsáno DVBNIAN.¹⁶³

¹⁶¹ KRAUS, Vilém: Vinitorium..., Praha 2009, s. 178.

¹⁶² HLAVINKA, Karel: Vlastivěda Moravská II..., Brno 1926, s. 186.

¹⁶³ DŘÍMAL, Jaroslav a kol.: Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeček, Brno 1979, s. 193.

Mezi další vesnicí s dlouho vinařskou tradicí jsou Ratíškovice, ležící 9 km severně od Hodonína. Ty původně patřily k moravskému markrabství až do 16. století, kdy byly připojeny k hodonínskému panství. Místní vinice nepatřily k nejrozlehlejším, ale úroda z nich byla stabilní. Jejich rozloha byla téměř 19 měřic. Místní hospoda pak musela vynalévat bečku panského vína.

Všechny vesnice na panství měly vinohrady, některé rozsáhlejší, jiné méně. Pro Hodonín vesnice představovaly přísun stálých platů, vína, obilí a dalších komodit, které panství potřebovalo pro celkový rozvoj. Velmi významným statkem v blízkosti Hodonína byly také Čejkovice. Ty se během své historie s Hodonínem několikrát spojily. I přesto se vyvíjely jako samostatný statek, který měl své majitele a vrchnost. Je zajímavé srovnat, jak se tyto lokality souběžně vyvíjely.

9. ČEJKOVICE

Čejkovice leží 40 km jihovýchodně od Brna a 15 km severozápadně od Hodonína. Rozloha obce je 2 506 ha. Nevelká nadmořská výška obce (201 m.n.m.) a teplá klimatická oblast, dopomáhaly dobrým výnosům v oblastem zemědělské činnosti.

Počátky čejkovické tvrže jsou spjaty s řádem templářů, jehož komenda v Čejkovicích sídlila. První zpráva o komendě, stávala v místech nynějšího zámku, je z roku 1248. Ale již od roku 1312 byly v rukou pánů z Lipé, takže dlouho v templářských rukou nezůstaly.¹⁶⁴ Přesto templáři získali rozsáhlé pozemkové vlastnictví s četnými dvory, vinicemi, mlýny, vesnicemi, městečky, městy a hrady. Ve 13. století byly Čejkovice ves, v níž probíhal kolonizační ruch. Čejkovice přešli pod templářskou správu určitě před rokem 1241, nejspíše v roce 1237.¹⁶⁵ V této době také probíhaly nejzásadnější změny, které na dlouhá staletí změnily charakter Čejkovic a vtiskly jim podobu, kterou si v hlavních rysech udržely dodnes.

V 13. století probíhaly ještě tzv. desátkové spory. Šlo o spory o desátky z obcí Zaječí, Kobylí a Velkých Pavlovic. Takovéto spory pak probíhaly ještě v dalších letech, dokonce se táhly až do 16. století. Ve 13. století kostelu v Čejkovicích, jehož

¹⁶⁴ HOSÁK, Ladislav a kol.: Hrady, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 1. sv., Praha 1981, s. 80.

¹⁶⁵ JAN, Libor a kol.: Čejkovice 1248-1998, Čejkovice 1998, s. 39.

patronátní právo patří templářům, má náležet farní právo vsi Vrbice a desátek odtamtud, kostelu v Kobylí má však připadnout desátek z šesti vrbických lánů prostřední kvality. Toto platilo i v roce 1515, kdy farář z Kobylí Jan pohnal čejkovického Heralta Kunu z Kunštátu, že desátek zadržuje na místní faře.¹⁶⁶

Čejkovice se podobně jako Hodonín potýkaly s různými vojenskými útrapami. Už v roce 1257 do nich vpadli spojenci Uhrů, Kumáni. Olomoucký biskup Bruno po této události musel např. znovu vysvětit kostel v Čejči. Po těchto útrapách většinou kolísal počet obyvatel. Do Čejkovic přibyli osadníci z Bavor. S jejich příchodem došlo také zřejmě ke kultivaci orné půdy. Která byla nově rozdělena na lány, jež byly chápány jako určitá organizační jednotka. To pro Čejkovice znamenalo ročně z jednoho lánu plat asi 144 grošů¹⁶⁷, což je částka podstatně převyšující běžný průměr. Vysvětlením je zřejmě charakter čejkovického hospodaření, jehož důležitou součástí bylo vinohradnictví. Pokud ke každému lánu náležela také patřičná výměra vinice, lze pochopit, proč byl lánový plat tak vysoký. Hodnota lokalit, které měly na svém katastru vinohrady, totiž zásadně vzrostla.

Roku 1312 byly tedy Čejkovice v rukou pánů z Lipé, konkrétně Jindřicha. Posléze je pak převzali jeho synové a vnukové. Ti získali po templářích lokalitu s pevným řádem, na kterém staví dodnes. Jindřich měl několik synů a dcer, kteří si veškerá panství dělili mezi sebou. Když Jindřich zemřel v roce 1346, dva z jeho synů už nežili. Zůstali tedy dva přeživší synové a dva vnuci, jmenovitě šlo o Bertholda I., Čeňka III. a vnuci Jindřich III. a Jindřich IV. Statky si rozdělili tak, že Berthold jako nejstarší získal Moravský Krumlov, hrady Kolštejn a Levnov, Čejkovice, Hoštěradice, Velkou Bíteš a Nové město. Zbylí tři dědicové obdrželi menší staky. Všichni čtyři se však měli dělit rovným dílem o víno z kurdějovských vinohradů. Ty měly být spravovány jednotně a nerozdílně.

Majetkové poměry pánů z Lipé byly celkem průhledné. Svůj podíl na tom nese především zjetí Čeňka z Lipé v Polsku. Ten se se svými lidmi zúčastnil roku 1345 tažení krále Jana a jeho synů proti polskému králi Kazimírovi. Krakov se českému vojsku dobýt nepodařilo, Čeňek se však rozhodl odškodnit a oblehl Bytom.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 41.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 45.

Když město padlo, začali Češi bezstarostně slavit. Zmožené alkoholem je v noci v jejich táboře vcelku snadno přemohla polská posádka a odvedla do zajetí.

Nadále však docházelo k majetkovým přesunům mezi pány z Lipé. V únoru roku 1346 si Čeněk a Bertold vyměnili své díly s tím, že Čeněk si z původního majetku nechal Jaroslavice a Berthold Kolštejn. Tak se Čejkovice staly majetkem Čenka z Lipé, ten se zároveň zřekl všech nároků na statky pana Bertholda a synovce Jindřicha.¹⁶⁸ Přesto v závěti Bertholda z Lipé stojí, že Čejkovice s vinohrady a vším příslušenstvím mají připadnout jeho manželce Anežce jako věno. Vysvětlení ale podává další listina, kterou oba bratři a jejich synovec podepsali v roce 1347. Berthold s Jindřichem totiž drželi Čejkovice a Hostěradice jako zástavu, dokud nebude vyplacen hrad Střítěž s panstvím. V závěti Bertholda se poprvé hovoří o čejkovických vinohradech, jejich rozsah a výnos určitě nebyl zanedbatelný, když stály za zmínku v listině, kde nebyly hlavním předmětem řešení.

Páni z Lipé na tom ale bohužel nebyli moc dobře finančně a tak byl Čeněk z Lipé nucen prodat i Čejkovice. K tomu došlo v roce 1353, kdy městečko a tvrz Čejkovice a ves Šénštras se všemi polnostmi, vinicemi, dvory, pastvinami, lesy a rybolovy, a dále vinohrady v Němčičkách získali Albert a Vilém ze Šternberka z moravské větve rodu.¹⁶⁹

Roku 1389 se Vilém připomíná naposledy, a tak o dva roky později vzala Skonka ze Šternberka na spolek na polovinu svého věna v Čejkovicích Vilémova syna Albrechta a na druhou půlku se spolčila se svým bratrancem Ješkem Lukovským ze Šternberka. Tentokrát jsou Čejkovice v zemských deskách nazývané vsí. Takto se stal pánem Čejkovic Vilémův syn Albrecht, který se ze svého dědictví ale dlouho netěšil. Už v roce 1392, kdy se nacházel ve vojenském ležení na břehu Dunaje v Chorvatsku, sepsal testament, v němž odkázal některé statky Štěpánovi ze Šternberka ze zábřežské větve a sestře Elišce pak měl Štěpán vyplatit věno 500 hřiven. Zlín a Čejkovice pravděpodobně připadly jako odúmrtí moravskému markraběti Joštovi.¹⁷⁰

Jošt se rozhodl, roku 1397, tvrz Zlín s městečkem a příslušnými vesnicemi i ves Čejkovice s tvrzí, vinicemi, desátky, svobodnými dvory, lesy a rybníky, ves

¹⁶⁸ RITTER, Peter a kol. (ed.): CDM VII, č. 637, Brno 1858, s. 465-466.

¹⁶⁹ HOSÁK, Ladislav a kol.: Hrad, zámky..., Praha 1981, s. 80.

¹⁷⁰ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 66.

Šenštrás s patronátním právem tamního kostela čejkovického, majetek v Lovčicích a vinohrady v Němčičkách, prodat Zdeňkovi Lukovskému ze Šternberka a nechal to zapsat do zemských desek. Ten se Čejkovic ujal a tím rozšířil už tak velmi slušnou majetkovou základnu. Zemřel v roce 1405, jeho syn Albrecht po něm zdědil kromě Zlína a Čejkovic polovinu lukovského hradu i panství, polovinu količinského panství, půl holešovského panství jako biskupské léno, díl Březolup a Špilberk.¹⁷¹ Hned následujícího roku prodal Ješek ze Šternberka Albrechtovi své právo na 400 hřivnách věna ve Šternberku, které mu dříve zapsala Skonka ze Šternberka.

Po smrti Albrechta v roce 1412, byli jeho synové Jiří a Lacek ještě příliš malí, aby mohli zděděné statky spravovat. Jejich poručníkem se stal dědeček z matčiny strany, Lacek z Kravař, významný moravský pán přelomu 14. a 15. století, ale roku 1416 zemřel. Až o tři roky později, po dosažení plnoletosti převzal rodový majetek Jiří ze Šternberka. Ten je držel po zbytek života nedílně se svým bratrem. Statky ale rychle ztrácely, a tak došlo i na Čejkovice, prodali je s pustým tvrzištěm, panským dvorem a patronátním právem, se všemi lidmi poplatnými i nepoplatnými, polnostmi, robotami, vinohrady, vinným i obilnými desátky, rybníky, lukami, lesy, křovisky, vodami a místy, kde stávaly mlýny, dvěma a půl lány, pěti podsedky a polovinou lesa v Lovčičkách a dvěma a půl lány, jednou čtvrtí a jedním podsedkem v Přestavlkách Smilovi ze Zástřizl a Nemoťic a Protivcovi z Pavlovic.¹⁷²

Zápisy dokládají následky předchozích let husitských válek. V Čejkovicích zcela zpustla tvrz, která již dříve ztratila rezidenční charakter. O tom svědčí i pozdější zápisy, v nichž se hovoří o pustém hradě, pustém poplužním dvoře, zpustlých rybnících, mlýništi i pustých vinohradech. Čejkovic se zřejmě přímo dotkla některá z válečných operací, během níž došlo k dobytí a zničení tvrze i k dalším škodám na majetku a životech.¹⁷³ Během válečných operací, které na Moravě v 15. století probíhaly, se spížovací oddíly objevovaly i v Čejkovicích. Zikmundovy nezdary, kterých měl ve 20. letech 15. století požehnaně, přispěly k tomu, že předal Moravu svému věrnému spojenci Albrechtovi Rakouskému. Moravští husitští páni jej ale za pána země nepřijali. Postavili se proti němu i ti členové šlechtické obce, kteří

¹⁷¹ POKLUDA, Zdeňek: Moravští Šternberkové: panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům, Praha 2012, s. 137.

¹⁷² HOSÁK, Ladislav a kol.: Hrad, zámek..., Praha 1981, s. 80.

¹⁷³ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 69.

předtím dodržovali křehké landfrýdy uzavřené se Zikmundem. A teprve proběhla skutečná válka o Moravu.¹⁷⁴

Boje, které probíhaly v rámci „očistovacích“ v závěru roku 1426 měly za následek vyvrácení čejkovické tvrze. Na sklonku 20. let probíhaly na Moravě neustále střety mezi husity a katolíky. V roce 1431 vrhl na Moravu se svým vojskem Albrecht a dobyl Kyjov. V této době byly zřejmě popleněny i Čejkovice.

Protivec svou polovinu už někdy před rokem 1437 přepsal na svého syna Heřmana. Tomu se postupně dostalo do rukou celé panství. Druhá zmíněná polovina Čekovic, byla Heřmanova vzdáleného příbuzného Smila Nemetického ze Zástřizl. Po Smilově smrti dědil polovinu (čtvrtinu z celých Čekovic) jeho syn Jan a druhou polovinu dcera Eliška s manželem Jaroslavem z Mrdic. Po Eliščině smrti vlastnil čtvrtinu Jaroslav, a když zemřel i on, jeho ručitelé prodali čtvrtinu Heřmanovi ze Zástřizl. To učinil i Jan Nemetický. Tyto přesuny se uskutečnily roku 1466. V této době se v Čekovicích připomínají lidé poplatní i nepoplatní, pustý hrad, pustý dvůr, zpustlé rybníky i vinice, kostelní patronát, místo, kde stával mlýn, vinné desátky a horenské právo, lesy, vody a další náležitosti.¹⁷⁵

Po Heřmanovi se stal čejkovickým pánem jeho syn Protivec mladší, který zapsal roku 1481 své manželce Kateřině z Tršetic věno 20 kop grošů na městečku svém Čekovicích. Příjemcem věna, tedy správcem jeho převodu, byl Protivcům bratr Mikuláš. Čekovice se opět po několika desetiletích nazývají opět městečkem, což ukazuje na uklidnění poměrů i zlepšení ekonomické situace. V roce 1499 uspěl Protivec ve sporu s dcerou nebožtíka strýce Jana, Eliškou ze Zástřizl o vinohradní horu Nusperk u Němčiček a hned poté pohnal Jana ze Zástřizl na Ždánicích o 1000 zlatých. Důležitá odvětví, která urození statkáři provozovali ve vlastní režii a střežili svá práva, byla pivovarnictví, vinařství a rybníkařství.

Do čejkovického katastru byly včleněny vinařské trati Šatrapky na jihozápad od obce. V 16. století se u Čekovic připomínají také Potvorovice, osada, která se rozkládala v místech dnešního Nového Podvorova. Důležitým obdobím pro Moravu byla 70. a 80. léta 16. století, kdy zde vládl uherský Matyáš Korvín, kdy se situace na čejkovicku začala vylepšovat. S nástupem Vladislava a Ludvíka Jagellonského

¹⁷⁴ VÁLKA, Josef: Morava a husitská revoluce, IN. Moravský historický sborník, Brno 1986, s. 103.

¹⁷⁵ JAN, Libor a kol.: Čekovice..., Čekovice 1998, s. 74.

k uklidnění a hospodářskému pozvednutí. Mění se i šlechta stávají se z nich hospodářští podnikatelé, budovatelé velkostatků a schopní obchodníci. To přejali i Heřman ze Zástřizl a jeho syn Protivec. V roce 1503 vydal Protivec na čejkovické tvrzi listinu pro boleradickou obec, jíž povoloval Boleradickým svobodně zakládat vinohrady na hoře Světlá.¹⁷⁶

Protivcovým dědicem se stal jeho syn Heřman, ten trpěl ale finančními nedostatky a roku 1512 prodal svému tchánovi Heraltu Kunovi z Kunštátu „*tvrz Čejkovice a městečko týmž jménem jmenované městečko a hrad Bolehradice, ves Vrbici a pustú ves Šetrapy a les u Lovčic, jež slove Heřmanov a dvory s příslušenstvím.*“ Nedlouho po roce 1524 Heralt Kuna zemřel a Čejkovice s Boleradicemi a dalším majetkem zdědila jeho vdova Magdalena z Lomnice. V roce 1536 zapsali zemští úředníci vnukům Heralta Kuny a Magrdaleny, bratřím Vilémovi z Víckova na Cimburku a Albrechtovi z Víckova na Čejkovicích „*na hradě pustém a městečku Bohlehradicích, rybníce Bojanovském Dolním a na vsi Vrbici, na tvrzi a městečku Čejkovicích, na lese v Brumově, nad Lovčici ležícím, na vsi pustém Všetrapích, na vsi pustej Prusích, na dvořích a kostelních podacích i na tom, což k těm zbožím jmenovaným příslušelo a přísluší.*“ Na Čejkovicích sídlil mladší z bratrů Albrecht z Víckova.¹⁷⁷

Postupně bratři dali Čejkovicím právo vinného šenku a obdařili Boleradice privilegiem na vinný desátek a odúmrtí. Navíc získali hájek Šnéholc mezi boleradickými vinohrady. Několik let drželi bratři Čejkovice a Boleradice se vším příslušenstvím společně. Když byly vyřešeny všechny náležitosti s poručníky statku po Magdaleně z Lomnice a jejímu manželovi Heraltu Kunovi, rozhodli se bratři z Víckova statek rozdělit. V roce 1540 nechali zapsat do zemských desek v Brně své ujednání. Vilém se ujal pustého hradu v Boleradicích s městečkem, s vinohrady, rybníky, mlýny, lesy, kostelním patronátem a Bojanovickým rybníkem, kdežto Albrecht „*přijal za svooj díl tvrz Čejkovice a městečko Čejkovice, dvůr Čejkovský a ves Vrbici a pusté vsi Šetrapy se dvěma dvory a dvě tvrziště pusté v tejš vsi, ves Potvorovice s pustým tvrzištěm, s kostelením podacím, s vinohrady a desátky*

¹⁷⁶ MZA Brno, Fond E 25 Jezuité Brno, kart. 38, inv. č. 226, f. 72 b

¹⁷⁷ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 81.

*vinnými, s rybníky, lesy, lukami, pastvinami, s jejich vším příslušenstvím, jakž toho nebožtík pan Heralt Kuna v držení byl.*¹⁷⁸

Významná pro Čejkovice byla i listina, kterou vydal markrabě Ferdinand I. v roce 1540, kde měl „*čejkovicím znovu milost učinil, trhy a jarmarky témuž městečku zase vyzdvihnouti ráčili, kteréžto městečko svobody někdy v časech válečných na nadané od králův českých a markrabí moravských majíc, potratily, aby zase trh týhodní v pondělí a jarmarkův dvakrát v roce mívati mohli, totiž jeden v pondělí po sv. Kunhutě a druhý v ten pondělí po sv. Marku Evangelistu, toho abychom jmenovanému městečku listem naším královským potvrditi, upevniti a znovu vysaditi ráčili.*“¹⁷⁹ Čejkovice tato privilegia získaly již dříve, ale listiny zmizely při některém z vojenských vpádů. Navíc díky této listině se ukotvilo označení městečko.

Roku 1541 sepsal Albrecht z Víckova v Prostějově svou poslední vůli. Poručníky nad svými nedospělými syny Janem a Arklebem jmenoval své bratry, rytíře Viléma z Víckova na Cimburku a Znatu z Víckova na Orlovicích, jeho manželka Alena ze Mstěnic měla zůstat na Čejkovicích. Pokud by se znovu provdala, mělo jí být zajištěno řádné věno a získal do doživotního užívání vinohrad Vonný v hoře v Kunstátích, který nechal sám vysadit. Navíc jeho bratr Znata měl doživotně dostávat ročně tři desetivěderní sudy vína z hory Kunstát.¹⁸⁰ Synové Albrechta z Víckova disponovali čejkovským statkem v roce 1559.

V 16. století se začalo na jižní Moravě vedle již tradičního katolictví prosazovat z německé říše luterství a kalvinismus. Navíc stejně jako na hodonínském panství, tak i v Čejkovicích se usídlili novokřtění. Žili v uzavřených komunitách, prosazují se ve výrobě fajánse, v nožířství, kočárnictví, hodinářství, jsou také výborní stavitelé, lékaři a lazebníky, zdokonalovali vinařství a zahradnictví. Roku 1545 zakoupili novokřtění dům v Čejkovicích, o rok později přikoupili novokřtění v Čejkovicích podsedeck, kde zbudovali dům další.¹⁸¹ Novokřtění to neměli se svým pobytem snadné, dlouho byli tolerováni, ale někdy v 60. letech Jan a Arkleb zemřeli a pánem Čejkovic se stal jejich bratranec boleslavský pán Závaš. Ten měl

¹⁷⁸ KALINA, Tomáš: Moravské zemské desky. II. sv., řady brněnské 1480-1566, Brno 1950, s. 284-285.

¹⁷⁹ MZA Brno, Fond E 25 Jezuité Brno, kart. 38, inv. č. 226, f. 28.

¹⁸⁰ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 86.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 90.

k novokřtěncům komplikovaný vztah a roku 1563 jim odebral povolení k pobytu a vypověděl je.

Záviš se ale koncem 60. let necítil zcela zdrav a proto sepsal poslední vůli. Poručníky svých statků a dcery Elišky ustanovil svého bratrance, olomouckého biskupa, Viléma Prusinovského, Oldřicha z Kounic, Přemka z Víckova a Jana Gbelského. Skutečným dědicem se nakonec stal Přemek z Víckova. Toho se navíc týkalo i ustanovení, že pokud by neměl mužských dědiců, měl čejkovský statek připadnout nejstaršímu mužskému potomku rodu z Víckova. Důležité bylo i ustanovení, že Přemek měl použít na vyplacení zástav to, co zbylo po vyplacení pohledávek, to se ukázalo jako nad jeho síly, a tak se Přemek tohoto majetku vzdal. Fideikomis se tak omezil pouze na Čejkovice, Boleradice, Vrbici a Prušánky. Přemek zemřel roku 1584 bezdětný a novým majitelem statků se stal nejstarší člen rodu, jeho bratranec Jan Přemek. Ten se stal majitelem panství se 708 poddanými i poplatnými židy a zařadil se tak mezi nejzámožnější rytíře na Moravě. Navíc v 2. polovině 16. století byla tvrz v Čejkovicích rozšířena a opatřena arkádami, takže získala charakter zámku.¹⁸²

Jan Přemek však zemřel velmi brzy, roku 1590. Čejkovice převzal jeho bratr Arkleb a ten se také stal poručníkem Janova syna Jana Adama. Je zajímavé, jak byli páni z Víckova různorodí v náboženském vyznání. Na svých panstvích oplývali vysokou mírou tolerance. Přemek byl katolík, Jan Vilém, otec Jana Přemka a Arkleba, podporoval české bratry. Arkleb byl evangelík. Ten roku 1607 vydal privilegia i v zastoupení mladičkého Jana Adama na náboženskou svobodu na svých statcích. 1593 se v Čejkovicích připomíná luteránský kněz Šimon Žďárský. Obyvatelstvo tedy vyznávalo mimo katolictví i luteránské evangelictví, česko-bratrství. A tolerantní byli i k novokřtěncům.¹⁸³

Pro Čejkovice nastaly už počátkem 17. století těžké časy. Od dubna do července se v Podivíně, Boleradicích, Velkých Bílovicích a Čejkovicích usídlilo na 400 jezdců, kteří táhli proti Turkům. To se pro tyto lokality stalo pohromou. Roku 1601 byly navíc poškozeny vinohrady a v dalším roce je spálil květnový mráz. Strasti ale bohužel pokračovaly. Povstání Štěpána Bočkaje se nevyhnulo Hodonínu a bohužel

¹⁸² HOSÁK, Ladislav a kol.: Hrad, zámek..., Praha 1981, s. 80.

¹⁸³ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 95.

ani Čejkovicím. Oddíly uherských bojovníků vpadly do země v květnu. Na počátku června plenily především v Hodoníně, Čejči, Mutěnicích a Krumvíři. V červenci pak došlo i na Čejkovice a Prušánky, v Čejkovicích tento útok stál život dva toufary. Ukázaly se ještě v srpnu, ale to už proti nim postupovala císařská vojska. Mír byl uzavřen v červnu 1606.¹⁸⁴

Arkleb se v tomto období stal vdovcem, ale brzy se znovu oženil. Jeho druhou manželkou se stala bohatá dědička vsetínského panství Lukrécie Nekšovna z Landeka. Po Lukrécii měl dědit její statky manžel Arkleb, pokud by skonal, tak nejstarší člen víckovského rodu. Arkleb z Víckova se spřátelil s Karlem starším z Žerotína, který jej ovlivnil svým umírněným názorem na chod věcí veřejných. Karel ze Žerotína také zaznamenal koncem roku 1608 že „*při čase vinobraní zemřel Arkleb z Víckova, když padalo žlutnouc listí a hrozny putovaly na vozy do dřevěných kádí, tehdy usnul jest v Pánu.*“¹⁸⁵ V té době se svých statků ujal Jan Adam. Zároveň vystavil novokřtěncům nový domovský list, na jehož základě mohla komunita v městečku zůstat a plně navázat na svoji předchozí činnost.¹⁸⁶

Jan Adam měl komplikovaný vztah s vdovou po Arklebovi, Lukrécie. Ta se znovu vdala za Albrechta Václava Eusebia z Valdštejna a na Heřmanicích. Lukrécie se s Janem Adamem i soudila o odškodné za některé statky a dávala mu najevo své nynější postavení. Jan Adam byl zproštěn povinnosti platit odškodné, ale do majetkového souboje s Valdštejnem se raději nepouštěl. Po smrti Lukrécie roku 1614 tak zůstalo lukovské panství ve Valdštejnových rukou.¹⁸⁷

V letech 1612-1617 byl vyhotoven nový urbář čejkovického panství. V tomto období se mělo získávat z Čejkovic 38 zlatých, 11 grošů a 4 denáry platu na sv. Jíří a stejně na sv. Martina. Další příjmy byly ještě o Vánocích. Celkem činil roční příjem z úroků 149 zlatých, 11 grošů a 2 denáry. V městečku navíc sídlilo pět židů, kteří navíc odváděli v každém z termínů po deseti zlatých. V urbáři ale není uvedena další důležitá položka příjmů čejkovické vrchnosti, totiž nájem z vinogradů, který většinou

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 97.

¹⁸⁵ HOUDEK, Vítězslav: Náhrobky Prusinovských z Víckova, Holešov 1914, s. 21.

Na náhrobku je uvedeno: *Léta Páně 1608, v outerý den S. Šimona a Judy v noci mezi 11. a 12. hodinú na půl orloji usnul jest v Pánu urozený a statečný rytíř pan Arkleb z Víckova na Prusinovicích, Vsetín, hradu Lukově, Rymicích a Čejkovicích, věku svého 47 let, jehož duši že Bůh milostiv jest, věříme.*

¹⁸⁶ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 99.

¹⁸⁷ FIALOVÁ, Vlasta: Jan Adam z Víckova, moravský emigrant a vůdce Valachů 1620-1628, Brno 1935, s. 22.

pružněji reagoval na cenu vína na trhu, a dále není zachycen výnos z režijního hospodaření.¹⁸⁸

Jan Adam patřil k předním evangelickým pánům v Markrabství moravském. Byl horlivým účastníkem stavovského povstání v letech 1618-1620.¹⁸⁹ Společně s majiteli dalších panství bojovali proti vojsku císařského generála Dampiera. V roce 1619 se jim podařilo porazit několik Dampierových žoldnéřů, po tomto vítězství se postupovalo ještě tvrději proti katolíkům. Dampier ale posílil, a tak se mu podařilo dobýt a vydrancovat Velenovu Břeclav a následně na konci září také Čejkovice a Prušánky.¹⁹⁰ Protože byla čejkovská tvrz velmi poškozena a Jan Adam musel odejít, usídlil se s dalšími pány ve slezské Nise. Zde se postavil roku 1621 do čela protihabsburského povstání.¹⁹¹ „*Když pak ti Mansfeldovi vojáci vyšli z Holešova, tedy zasej pan Adam Čejkovský osadil zámek Valachy a svými mušketýři.*“ Roku 1629 se ale o Adamovi mluví jako o zemřelém, zřejmě následkem nějakého zranění z bitvy.¹⁹²

Ve 20. letech přijela do Čejkovic odhadní komise, protože Jan Adam musel opustit zemi a nevrátil se ani po vyzvání, aby se dostavil k soudu. V roce 1622 se tedy panství skládalo z tvrze, městečka Čejkovic, příslušného dvora a dále dvou vsí, Prušánek a Vrbice, dvorů v Prušánkách a Hodoníně. Odhadovala se i výše zisků na panství. Ze zelinářské zahrady a nové vinice byl výnos 600 zlatých a vinné desátky z celého panství stejně tak. Samotná čejkovická tvrz, která byla z kamene a cihel, ale po minulých událostech měla rozbité dveře a okna, byla odhadnuta 1000 zlatých. Osud Čejkovic byl po bojích jasný. Měla připadnout jezuitskému řádu, a to nejstarší koleji na Moravě, olomoucké.¹⁹³

Jezuité získali čejkovické panství částečně jako náhradu za utrpěné škody za stavovského povstání. Komise odhadla panství na 70 342 zlatých moravských.¹⁹⁴ Mimo Prušánek, Vrbic, Potvorova a pusté vsi Roztrhansko patřily k Čejkovicím ještě tři svobodné dvory: haugvicovský neboli klimentovský, mengersreiterovský a

¹⁸⁸ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 107.

¹⁸⁹ HOSÁK, Ladislav a kol.: Hrad, zámky..., Praha 1981, s. 80.

¹⁹⁰ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 110.

¹⁹¹ HOSÁK, Ladislav a kol.: Hrad, zámky..., Praha 1981, s. 80.

¹⁹² FIALOVÁ, Vlasta: Jan Adam z Víckova..., Brno 1935, s. 57.

¹⁹³ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 116.

¹⁹⁴ HOSÁK, Ladislav a kol.: Hrad, zámky..., Praha 1981, s. 81.

balášovský. Ke dvoru klimentovskému patřily louky, ale žádné vinohrady, na mengersreiterovském byly dvě malé louky a vinohrady a na třetím dvoře se nacházely dvě louky a pět ačtlů pustých vinogradů.¹⁹⁵ Jezuité požadovali, aby sedláci obdělávali nejen vlastní pole, ale i role opuštěné i zpustlé vinice, včetně těch novokřtěneckých. Jezuité se jako dobří ekonomové snažili držet několika základních tezí. *„Na poddané nesmí se uvalovati více robot, než měli dříve, sic utekou a pole zpustnou k nenahraditelné škode koleje. Vinohrady jsou obdělány špatně a ničeho neponesou. Poddaným je třeba pomáhati a jim přilepšovati, třeba náklad na obdělání bude o 100 nebo 200 zlatých vyšší, vynahradí se vyšším výnosem.“*¹⁹⁶

Jezuité si zřídili v Čejkovicích rezidenci a ustanovili si jednoho patera superiora s několika řeholníky, kteří měli na starost hospodaření i duchovní potřeby poddaných. Roku 1634 žili v zámku tři duchovní a v roce 1643 dokonce devět. Jednalo se o jezuitu, kteří sem utekli za švédské okupace z Olomouce.¹⁹⁷ Ale ani zde nebyli úplně v bezpečí, 1645 totiž vypálili Čejkovice Švédi obléhající Brno. Jezuité unikli do Uher, ale 1648 se vrátili a spravovali faru až do roku 1650.¹⁹⁸

Jezuité získali Čejkovice v období bojů. Ve 20. letech se v okolí pohybovali oddíly Gabora Bethlena. Na konci roku 1620 obsadili hodonínský zámek. Vojáci tábořili u Lužic a odtud to měli do Čejkovic blízko. Pavel Skála ze Zhoře popsal Bethlenovo řádění takto: *„Ale když nepřítel nastupoval císařským tuze na paty, tedy obklíčil je v místě tom se všech stran, že jim naprosto nic od žádných potrav ani píce za půldruhého měsíce odnikud dodávati se nemohlo. Pod tím pak nepřítel zjezdil a zhubil křížem celé markrabství moravské, ztekv a zplundroval...“*¹⁹⁹

Během třicetileté války plundrovala Čejkovice neustále vojska, sebrala například pět koní, 129 měřic ovsu, 13 měřic ječmene, čtyři centy masa a 18 věder vína. Dokonce tisícovka vojáků, která Čejkovicemi prošla, vypila většinu vína a skrmila svým koním množství obilí. Torstensonova vojska pak ve 40. letech zapálila kostel i zámek.²⁰⁰ Bohužel ani to nebyl vpád poslední. V roce 1663 žili jezuité

¹⁹⁵ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 120.

¹⁹⁶ MZA Brno, Fond E 25 Jezuité Brno, kart. 29, inv. č. 19.

¹⁹⁷ HOSÁK, Ladislav a kol.: Hrad, zámky..., Praha 1981, s. 81.

¹⁹⁸ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 124.

¹⁹⁹ SKÁLA ZE ZHOŘE, Pavel: Historie česká od r. 1622 do r. 1623, díl V., Praha 1870, s. 326.

²⁰⁰ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 126.

v Čejkovicích v poklidu, netušili, že v tomto roce bude po strastech let předešlých následovat turecký vpád.

Z průběhu 20. let se dochoval typář městečka. V pečetním poli je umístěn renesanční štít a na něj je vyobrazena rozkřídlená čejka stojící na nepatrném vrcholku, nad tímto štítem a pod ním je po jednom menším štítku stejného tvaru, tak, že zasahují do prostoru opisu: PECZET MIESTECZKA CZEIKOVICZ. Pečeť je zřejmě z roku 1629.²⁰¹

Mimo jiné měli jezuité zájem i na tom, aby po třicetileté válce byly osázeny co nejrychleji vinohrady, protože z nich měli největší užitek. Roku 1669 vysadil Jiří Bedřich Molitor, bratr čejkovického purkrabího, horu nazvanou podle něj Molitorka. Ta byla opět vysázena i roku 1747 vévodou z Olbramovic. Hora Borová byla opět vysázena 1698, tu drželi Vrbičtí v rozloze 7 ½ ačtle na šestiletou lhůtu. Roku 1704 byly vysázeny ještě 2 ačtle a další i několik let později. Snahy o obnovení a znovuvysázení vinic trvaly celé 18. století.

Jeden z čejkovických farářů, jménem Richter, založil začátkem 18. století pro jezuitu vlastní sklep. Na vlastní náklady jej nechal vykopat, sklenout a vybudovat i boudu na nářadí. Když v roce 1722 zemřel, byl sklep oceněn na 200 zlatých a peníze uloženy na kostel. Roku 1753 získala sklep vrchnost a dávalo se tam panské víno. Desátek z vinic dostávali místní faráři pouze z Vrbic, z Čejkovic měli užitky jezuité, faráři nepatřilo téměř nic. I přesto z obilí a dalších dávek získali značné obnosy. V roce 1754 měl kostel jmění 2 694 zlatých.²⁰² Kostel získal příjmy jen ze dvou odkázaných vinogradů v Čejkovicích a Podvorově, ale práce na nich se musela platit hotově a víno se vždycky nevydařilo. Roku 1717 byly prodány.²⁰³

Další zprávy o čejkovicích informují o povstání Františka Rákocziho, který získal v Polsku pomoc a začal připravovat kurucký útok. Nájezdy zasahovaly i jižní Moravu. *„Tato povstalecká vojna začala roku 1701, kde celé Uhry byly prázdny císařského vojska pro válku v následnictví španělské: tu uherští nespokojenci dostali chuť pomstiti krev svých předků, kterou oni rovněž v proradné rebelii za císaře Leopolda zaslouženě prolili Tato rebelie trvala 10 let až r. 1710 byla u Trenčina*

²⁰¹ DŘÍMAL, Jaroslav: Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeček, Brno 1979, s. 191.

²⁰² SOKA Hodonín, Fond Pamětní kniha městečka Čejkovic, inv. č. 145, s. 389.

²⁰³ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 136.

*poslední bitva, v níž Rákoci s 20 000 muži a kusy (děly) od generála Heiskra s 6000 muži kavalerie byl napaden.*²⁰⁴

Roku 1704 kuruci spálili a vydrancovali celé čejkovické panství. Z panských stavení nezbylo nic kromě kobyliského dvora, kam nepřišli. Shořel rovněž celý zámek, nedávno nově vystavěný nový dvůr, celý Perseus s 3 velkými lisy a velkými bečkami a náčiním, nářadí na honitbu a rybaření, všecko obilí na sýpkách, celý prušánský dvůr, 3 šenky v Čejkovicích i celý kostel. Tedy celé městečko Čejkovice až na 14 domů, ve vsích Prušánky, Vrbice a Podvorov nezůstala ani jediná chalupa. To viděl na vlastní oči páter Jan, který cestoval mezi Břeclaví a Čejkovicemi, když jel „...zpátky do Čejkovic a viděl krásné hospodářství, jak všecko stálo v plameni a kouři...“²⁰⁵

Kuruci řádili v celé vesnici, ve velkém vinném sklepě vyvrátili povstalci vrata, ale na víně neučinili téměř žádné škody. Poddaní však za nepřítomnosti pátera převora zapíjeli svůj žal a skoro celou zásobu vína vypili. Mimo spálené domy utrpěli poddaní škody i na dobytku, koních, volech ale i na spáleném nářadí.²⁰⁶ Po odchodu vojsk byl na Čejkovice žalostný pohled. Rozsáhlá stavební činnost, která následovala, vyžadovala množství materiálu. Samotný zámek byl obnoven v letech 1715-1717. K dosavadnímu půlkruhovému půdorysu byla přistavěna přední část a boční křídlo, které tvořilo hospodářskou část. Kolem zámky byl zřízen park.²⁰⁷

Roku 1749 se čejkovské panství patřící jezuitům skládalo z pěti obcí: Čejkovice, Prušánky, pusté Roztrhanice, Starý Podvorov a Vrbice. V této oblasti se nacházelo 1258 měřic a 2 achtle vinogradů. Od 1. května 1750 se platilo z bečky vína po 10 vědrech 6 zlatých daně, díky tomu víme, že v samotných Čejkovicích se vyšenkovalo 65 beček a 6 věder vína. Vinohrady zde zahrnovaly rozlohu celkem 488 měřic a 6 achtlů.²⁰⁸

Rozloha vinic se v 2. polovině 17. století hodně proměňovala. V 60. letech byla rozloha na celém panství dokonce nižší, pouze 966 měřic a 3 ½ achtle vinogradů. Z celkové plochy orné půdy zaujímaly vinohrady 42%. Tereziánský

²⁰⁴ SOKA Hodonín, Fond Pamětní kniha městečka Čejkovic, inv. č. 145, s. 389.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 368.

²⁰⁶ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 140.

²⁰⁷ HOSÁK, Ladislav a kol.: Hrad, zámky..., Praha 1981, s. 81.

²⁰⁸ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 145.

katastr zahrnuje i přespolní majitele, kteří se podíleli především na držení vinic. 94 měřic a 3/8 vlastnila jezuitská vrchnost, 25 měřic měl kníže Lichtenštejn. Pozemková činže z vinogradů vynášela 350 zlatých a 39 krejcarů.²⁰⁹

Příjmy z vína platily za největší a nejstabilnější, protože se odvádělo desátkem a poddaní jím platili i všechny platy. Přesto se víno ještě přikupovalo. To si dobře uvědomovali i jezuité. *„Ostatní reálie, lesy, mlýny, platy z usedlostí mají sice jména, není z nich skutečného užitku, není dřeva na prodej, mlýny nemají vody, hospody žádných silnic a platy poddaných se většinou zapravují vínem, krejcaru z nich neuvidíš. Užitek z dobytka, telat, sádlo, drůbež, všecek brav, jehňata, která zbudou, vše se posílá koleji na spotřebu.“*²¹⁰

Pokud se jedná o robotní povinnosti, patřilo panství olomouckých jezuitů mezi domény s průměrným až vyšším zatížením. Všechny roboty patřily mezi tzv. nevyměřené (neurbární). Kromě nich existovaly ještě roboty vyměřené, kdy se robotovalo určitý počet dní v roce v pevně stanovenou dobu – senoseč, žně, vinobraní atd.²¹¹

V polovině 18. století přibývá v Čejkovicích obrovským způsobem počet obyvatel, ať již domků nebo jen bud. *„Kromě celých sedláků a čtvrtníků nebylo v Čejkovicích menších rolníků, za to však mnoho tzv. bludařů čili domkařů, kteří měli svoje chalupy nebo bydleli v nájmu a počtem byli daleko četnější než sedláci.“*²¹²

V druhé polovině 18. století se poddanské vinice nalézaly v osmi horách, v Novosadě 29 čtvrtí a ¼ achtle, ve Staré hoře 19 čtvrtí a 1 ¼ achtle, Hlavině 7 čtvrtí, Šubě 8 čtvrtí a 2/4 achtle, v Syslích 11 čtvrtí a 1 ½ achtle, ve Veselé hoře 3 čtvrtě a v Kuklách starých a nových 9 čtvrtí. Celkem se jednalo o 117 čtvrtí a 3 ½ achtle. Vínem se splácely vrchnosti především staré dluhy. Tak zaplatili roku 1718 sedláci za dluhy 1520 vědry v ceně 3 810 zlatých a roku 1719 odvedli 1115 věder v ceně 3 988 zlatých.²¹³

Jezuité ukončili svoji vládu na Čejkovicích roku 1773. Z tohoto období se nám dochovaly zápisky místního pudmistra, který si všímal průběhu počasí, stavu úrody a

²⁰⁹ Tamtéž, s. 150.

²¹⁰ SOKA Hodonín, Fond Pamětní kniha městečka Čejkovic, inv. č. 145, s. 384.

²¹¹ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 153.

²¹² Tamtéž, s. 156.

²¹³ SOKA Hodonín, Fond Pamětní kniha městečka Čejkovic, inv. č. 145., s. 375.

dalších detailů. „Dne 15. listopadu 1773 páni páteři Jezoviti museli panství i řeholi opustit a petřínský řád přijat.“²¹⁴

Čejkovice byly nakonec odkoupeny císařem Josefem II., který se rozhodl je připojit k rodovému panství. Josef II. spojil Čejkovice s panstvím hodonínským, i když byly spravovány jako samostatná část. Hodonín s Čejkovicemi patřily mezi nejcennější moravské oblasti. Císař odkoupil panství za 252 150 zlatých. V této době činil výnos z vinogradů 89 zlatých, 12 krejcarů a 3 ½ groše. Důležitou budovou byla hospoda a v jejím sousedství stál sklep. Ve sklepě se nálévalo víno panské, obec sama měla povinnost vyšenkovat ročně pět beček vína. Když panství převzali jezuité, byla obec z poloviny pustá, proto nebyl problém s nálevem vlastního vína.²¹⁵

K hospodě patřilo čtvrt pustého vinohradu, od každého vyšenkovaného vědra vína měl hospodský 6 krejcarů mzdy. Hospodě škodilo zejména to, že vinaři směli volně nalévat od vinobraní do sv. Kateřiny, navíc na dvou jarmacích byla osmidenní volnost šenku domácího vína a navíc poddaní měli svoje vlastní vinice a pili vlastní víno.²¹⁶ V 80. letech byly vynikající výnosy z vinogradů a to 2 663 věder, 31 a ¾ mázů vína, což činilo přes 1500 hl vína.

Josef II. osobně navštívil panství na den sv. Václava roku 1785. „V roce 1785 silná zima zase byla, ovoce pomrzlo a žně teprve 30. července počínaly. Téhož roku dne 28. září Josef císař byl v Čejkovicích.“²¹⁷ Dokonce nechal opravit kostel.

Válečné události z počátku 19. století se Čejkovic moc nedotkly. Vojáci Kutuzova se pohybovali spíše na Čejči a Hodníně. Co se ale Čejkovicím nevyhnulo, byly živelné katastrofy a požáry. 1793 byla velká povodeň, která trvala 20 dní. V roce 1810 zase vyhořel celý dolní konec obce. Vše završila roku 1831 cholera, jež se v obci rozmohla.²¹⁸

V první polovině 19. století se Čejkovice již nijak zvlášť neměnily. Rozloha orné půdy, vinogradů a zahrad zůstávala stejná jako při poslední lánové vizitaci.

Vývoj v Čejkovicích se hodně podobal tomu na Hodonínsku. I když střídání majitelů a dělení statku bylo častější na čejkovickém dominiu. Obě oblasti si velmi

²¹⁴ SOKA Hodonín, Fond Pamětní kniha městečka Čejkovic, inv. č. 145., s. 9.

²¹⁵ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 162.

²¹⁶ SOKA Hodonín, Fond Pamětní kniha městečka Čejkovic, inv. č. 145, s. 381.

²¹⁷ Tamtéž, s. 9.

²¹⁸ JAN, Libor a kol.: Čejkovice..., Čejkovice 1998, s. 176.

vytrpěly během válečných událostí. Samozřejmě byla důležitá i rozloha. Hodonínský pán se musel kromě samotného Hodonína postarat i o dalších 20 obcí, které panství náležely. Oproti tomu k Čejkovicím patřilo pouze pár menších osad.

Pro obě oblasti bylo charakteristické pěstování vinné révy. Tato plodina se vysazovala ve všech vesnicích, městečkách ale i v okolí. Půda v této oblasti byla pro révu téměř dokonalá a proto se jí i dařilo, a přestože v některých oblastech českých zemí od vinaření odstoupili, tady se naopak rozšířilo a stále zdokonalovalo. V okolí Čejkovic i Hodonína se pěstovaly především bílé odrůdy révy. Červené byly také potřeba.

V okolí Mutěnic i Čejkovic se vinaři pokoušeli pěstovat frankovku, ale zdejší podnebí jí moc nevyhovovalo, takže výsledná úroda sotva stačila na pokrytí potřeb církve. S větším úspěchem se daly pěstovat odrůdy rulandské modré a jakubské.²¹⁹

Čejkovice se mohly s Hodonínem v pěstování a produkci vína směle rovnat. Hodonínské vesnice odváděly vína do blízkých klášterů, což Čejkovice nečinily, ale jejich majiteli byli po dlouhou dobu jezuité, a ti vína z místních vinic zhodnocovali také.

10. VLIV VINAŘSTVÍ NA KULTURU A KRAJINU

Vinohradnictví a vinařství na hodonínském panství ovlivnilo kulturu i krajinu. Nejen oblasti, na kterých byla réva vysázena, ale také místa, kde stály vinařské stavby, jako byly sklepy či lisovny, určovaly podobu a ráz krajiny. Stejně tak se veškerá činnost promítla i do lidových slavností a folkloru.

Při práci ve vinohradu se setkávaly celé vesnice. Lidé spolu trávili čas od rozbřesku až do západu slunce v těsné blízkosti. A tento čas si hojně zpříjemňovali zpěvem.²²⁰ Stejně tak se po práci odehrávaly další události s vinařským životem spojené, ať už to bylo samotné vinobraní nebo jiné. Vždy to byla příležitost k setkání ještě většího počtu lidí. Samozřejmě se ke zpěvu přidal i tanec, často se hrála různá představení, aby se život na vinici přiblížil i těm, kteří k němu neměli tak blízko.

²¹⁹ SOTOLÁŘ, Radek: Historické odrůdy révy na českém území IN. Trpké býti zdá se..., Mělník 2008, s. 19.

²²⁰ FOJTÍK, Karel: K dějinám vinařství na Moravě, IN. Český lid 4/43, Praha 1956, s. 156.

Vinařskou kulturu na Moravě však hodně ovlivňovala vinařství v Dolních Rakousích. Vystává otázka, zda existovala nějaká skutečná hranice, která odlišovala různé způsoby vinařství. Toto rozdělení ale bylo spíše umělé. Žádné zásadní rozdíly nebyly nikdy doloženy. Organizace a proces výroby byl velmi podobný. A zřejmě od sebe vinaři přejímali i některé výrobní postupy.²²¹ Čím se ale oblasti opravdu lišily, byly kroje, které obyvatelé odlišných krajů nosili, již zmíněné písně nebo podoby slavností, které se v Rakousku a na Moravě odehrávaly.

Dokladem zásahu vinohradnictví do krajiny a prostřední jednotlivých sídel jsou především vinohradické stavby. Jedná se hlavně o památky lidového stavitelství, které ukazují nejen na lokální stavební techniky a materiály, ale i na míru estetického vnímání tvůrců těchto staveb.²²² Mimo sklepy a lisovny se ve vinohradnických areálech nacházely i kapličky, kříže a studny. Ty tvoří do dnešních dnů komplexy, jež stojí v blízkosti vinařských vesnic a jsou tak němými svědky minulosti.

V oblasti hodonínského panství se nejčastěji umísťovaly vinné sklepy a lisovny mimo jádro obce, a to buď přímo pod vinohrady, nebo v jejich těsné blízkosti. Většinou se jednalo o řadové a jednostranné zástavby.²²³ Tyto areály se nazývaly budy. A v průběhu let se jejich podoba výrazně proměňovala, což bylo ovlivněno zejména ekonomickými, přírodními a politickými podmínkami.²²⁴

Nejrozšířenějším typem staveb na hodonínském panství se staly sklepy s nadzemní budovou-lisovnou. Materiály, které se na stavbu používaly, závisely především na skladbě půdy. Nejčastěji se hloubily sklepní prostory do měkkého pískovcového podloží.²²⁵ Původně se ke stavbě používaly kameny, později nahrazeny pálenými cihlami. Docházelo také ke zdobení sklepů, a to především florálními motivy - vinnými listy nebo hrozny. I když se malované ornamenty považují za novotvar, přesto jsou v současnosti vnímány jako atribut stáří a lidové tvořivosti.

²²¹ LANDSTEINER, Erich: Víno a hranice. IN. Václav Bůžek a kol.: Kultury na hranici, Vídeň 1995, s. 143.

²²² DUNAJOVÁ, Alena: Památkové péče o vinohradnické stavby na jižní Moravě, IN. Památková péče o objekty vinohradnické povahy, Brno 2014, s. 28.

²²³ KOVÁŘŮ, Věra: Krajina jižní Moravy a vinohradnická stavební kultura, IN. Zprávy památkové péče. Časopis státní památkové péče, 63, č. 1, Praha 2003, s. 23.

²²⁴ MATUSZKOVÁ, Jitka: Proměny sklepních areálů. Od užitku k reprezentaci, IN. Vinařovo slovo zní... Víno a vinařství v českých zemích po roce 1800, Mělník 2012, s. 103.

²²⁵ KOVÁŘŮ, Věra: Krajina jižní Moravy..., Praha 2003, s. 24.

Výraznou stránkou vinohradnických areálů a jejich působení v krajině tvořila forma zastřešení. Většinou budovaná z mohutných trámových stropů a valbovou střechou, později sedlovou. Jako krytina se využívala sláma. Ta byla ale již za Marie Terezie zakázána, kvůli požárům. Postupně tak začaly vznikat střechy pouze sedlového tvaru s pálenou taškou nahoře. Tyto typy sklepů se postupně ještě více rekonstruovaly a s různými obměnami se dochovaly až do dnešních dnů.

Sklepy a lisovny nejen vznikaly, ale docházelo i k jejich zániku nebo změně funkcí. To souviselo především s klesajícím počtem vinohradů a posléze vše ovlivnil i vzrůstající počet obyvatel. Tak se stalo, že budy, které byly nejbližší jádru vesnice se využívaly k nouzovému bydlení výměnkářů nebo mladých rodin. Takové příklady jsou známé například z Dolních Bojanovic nebo Mutěnic.²²⁶

Právě originální vzhled a charakteristika vinohradnických staveb zapříčinily, že se některé lokality staly památkovými rezervacemi. Z nichž nejstarší se nachází právě v okrese Hodonín, jedná se o sklepní areál Plže-Petrov. Tento soubor vyniká především svou původností, výtvarným charakterem i osobitým půdorysem.²²⁷

Soubory těchto staveb jsou do dnešních dnů důkazem architektonické kultury v oblasti hodonínské. Každým rokem se v jednotlivých areálech konají slavnosti, známě jako „otevřené sklepy“. Což jsou akce, při nichž se vinohradnické stavby otevírají pro veřejnost. Pověštinou se konají v letních měsících a dají se pokládat za projev revitalizace vinařské kultury z pohledu vinařských staveb.

²²⁶ MATUSZKOVÁ, Jitka: Proměny sklepních areálů..., Mělník 2012, s. 104.

²²⁷ Tamtéž, s. 108.

11. ZÁVĚR:

Cílem práce bylo ukázat, jaké místo a jaký vliv mělo vinohradnictví na hodonínské panství. Jak zasáhlo nejen do struktury a podoby krajiny, ale také do každodenního života obyvatel. A stejně tak dávalo podobu i místním zvykům a slavnostem, které často, byť v pozměněné podobě, přetrvaly až do dnešních dnů.

Vinařství a vinohradnictví patří k historii Moravy. Víno se stalo nedílnou součástí každodenního života obyvatel. Hodonínské panství bylo jedno z prvních území, kde se vinice vysazovaly stále více na půdách k tomu vhodných. Netrvalo dlouho a i vrchnostenská a církevní správa si začaly uvědomovat, jaký zisk vinice slibují.

Navíc s nástupem šlechty, která začala podnikat, tato pozornost ještě vzrostla. Církev si však udržela svůj vliv. Na Hodonínsku ovlivňoval dění především klášter cisterciáček v Tišnově a také klášter ve Velehradě. Majitelé, kteří se na panství střídali, však byli většinou nábožensky tolerantní, takže vinohradnictví se rozvíjelo i za přispění novokřtěnců, kteří byli výborní zemědělci. Neopomenutelnou společenskou skupinou žijící na hodonínském velkostatku byli i židé a i oni se připojili k pracím na vinohradech.

To, že vinohradnictví nebylo jen nutností k obživě, ale i oblíbenou plodinou, dokládá i skutečnost, že po veškerých válečných strastech, jež Hodonínsko několikrát potkaly, se na obnovování vinic pracovalo co možná nejrychleji. Nebylo ani těžké získat od vrchnosti pomoc při znovuzakládání vinic, většinou v podobě odpuštění některých platů a desátků. Skutečnost, že v zakládání a obhospodařování vinic se nebránilo ani židům, ani novokřtěncům, byť měli značná omezení, je také důkazem toho, že vinohrady byly pro oblast důležité.

Badatelé, kteří se věnovali Hodonínu nebo vesnicím, které v raném novověku patřily k hodonínskému statku, pojmají dějiny těchto obcí a měst jako popis majitelů, kteří se na panstvích vystřídali. Zachycovali také vztah jednotlivých pánů Hodonínska vzhledem k panovníkům a náboženské situaci na panství. Stav vinohradů a vinic na panství se v monografiích také zmiňuje, ale nevěnuje se jim výraznější pozornost.

Dalším specifikem vína byla také jakási „božská povaha“ tohoto nápoje. S vinohrady se však pojily pracovní úkony, které se vykonávaly s velkou přesností, na kterou dohlíželi úředníci, jako hotař nebo perkmistr. Dodržování pravidel stanovených vrchností byl vytvořen propracovaný soubor postihů a trestů. Vinicím se v tomto směru dostávalo velké pozornosti.

Do dnešních dnů převládá povědomí o Hodonínsku a jižní Moravě jako o vinařském kraji. Tuto charakteristiku si ale kraj musel zasloužit. Pokud jsme se zaměřili na vývoj vinařství na konkrétním místě, v tomto případě na Hodonínsku a v Čejkovicích, uvedli jsme, jak se vinohradnictví rozrůstalo a získávalo stále více příznivců, kteří mu věnovali čas a snažili se svou práci co nejvíce zefektivnit. Nic na tom nezměnil ani fakt, že jejich vinice byly vypleněny, vypáleny nebo zničeny krupobitím, Ani řádění nepřátelských vojsk, která vypila místní zásoby, většinou nezapříčinila, že by vinař na svou vinici zanevřel.

Vinná réva se pěstovala v raném novověku na Moravě na různých místech, i když ne na těch úplně vhodných, a proto došlo postupem času k jejich zániku. Obyvatelé hodonínského panství se pěstováním révy pouze připojili k tomuto fenoménu, ale netrvalo dlouho a vinařům začalo docházet, že zdejší půda je pro tuto plodinu více než vhodná. Navíc jim zajišťuje slušné zisky, a tím i slušnou životní úroveň. Svůj život tak stále více přizpůsobovali životu na vinohradu a tím začalo vznikat i povědomí o Hodonínsku jako kraji vinic a kvalitního vína.

Hodonínské panství patřilo v 16. a 17. století mezi jedno z nejstabilnějších a nejbohatších panství na jižní Moravě. A panovníci si tento význam velmi dobře uvědomovali, proto také Hodonínu a okolním vesnicím věnovali náležitou pozornost. Tuto pozornost pro sebe vytěžily i Čejkovice, které se vyvíjely v těsné blízkosti Hodonína, a měly s ním i hodně společného. Z velkostatku Hodonín se postupem času stalo stabilní město, v jehož okolí se rozvíjely vesnice a městečka jako byl Čejč, Mutěnice nebo Dolní Bojanovice a s jejich vývojem se rozrůstaly i vinohrady, pěstovalo se kvalitní a věhlasné víno. Vinice se tak staly tichými svědky toho, jak se tento vinařský region vyvíjel.

Společně s vinohrady se v okolí vesnic rozvíjely i sklepní areály. Vznikaly tak samostatné objekty, jakési vinařské vesničky spojené s tradičními vesnicemi. Ještě tak umocňovaly jedinečnost této plodiny a úkony s ní spojené.

Víno určovalo cyklus každodenního života na panství. Denní režim vždy ovlivňovalo, jestli byl čas sázení, okopávání nebo sběru. Výroba vína byla dlouhodobým procesem, kterému se věnovala velká pozornost a čas. A stejně tak se všichni snažily, aby se okolí dovědělo o kvalitě a jedinečnosti jejich vína.

Samotnému zavírání vinohradu nebo začátku vinobraní se těšil ještě větší pozornosti a to i od široké veřejnosti. Postupně se slavnosti s tím spojené více rozšiřovaly a s menšími obměnami probíhají až do dnešních dnů. A každým rokem je návštěvnost těchto akcí vyšší. Účastníci si často ani neuvědomí, že se tak stávají němými svědky dob minulých. Prožívají zde prostřednictvím různých představení a čtení z části horenských knih něco, co se jen o několik století dříve řadilo mezi každodenní rutinu obyvatel hodonínského panství.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATRY

PRAMENY

CHLUMECKÝ, Petr - CHYTIL, Josef - DEMUTH, Karl - WOLFSKRON, Adolf. *Moravské zemské desky (Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren)*. I. sv. řady olomoucké 1348 - 1466, Brno 1856.

KALINA, Tomáš. *Moravské zemské desky*. II. sv. řady brněnské 1480 - 1566, Brno 1950.

Moravský zemský archiv (MZA) Brno, Fond E 25 Jezuité Brno, kart. 29, inv. č. 19.

MZA Brno, Fond E 25 Jezuité Brno, kart. 38, inv. č. 226.

MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kart. 1, inv. č. 83.

MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kart. 2, inv. č. 8.

MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kart. 2, inv. č. 16.

MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kart. 2, inv. č. 26.

MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kart. 3, inv. č. 37.

MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kart. 3, inv. č. 45.

MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kart. 4, inv. č. 43.

MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kart. 5, inv. č. 57.

MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kart. 6, inv. č. 67.

MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, kniha 5.

SOKA Hodonín, Fond Archiv města Hodonín, inv. č. 17, L. 70.

SOKA Hodonín, Fond Kronika obce Mutěnice, inv. č. 121.

SOKA Hodonín, Fond Obecní úřad Čejč (OÚ-Čejč), Pamětní kniha městečka Čejče.

SOKA Hodonín, Fond OÚ-Čejč, inv. č. 2.

SOKA Hodonín, Fond Obecní úřad Mutěnice (OÚ-Mutěnice), inv. č. 121.

SOKA Hodonín, Fond Obecní úřad Mutěnice (OÚ-Mutěnice), Kronika mutěnského souseda Františka Vrby od roku 1757-1847.

SOKA Hodonín, Fond Pamětní kniha městečka Čejkovic, inv. č. 145.

HAVLÍK, Miroslav (ed.): *Urbář panství Hodonín z roku 1600 I.*, Strážnice 2012.

HLADÍK, Dušan: Dějiny kláštera Porta coeli I., Tišnov 1994, s. 68-72.

RITTER, Peter a kol. (ed.): Codex Diplomaticus et Epistolaris Moraviae (CDM), VII.-1, č. 6, Brno 1858.

URBÁNKOVÁ, Libuše (ed.): Povstání na Moravě v roce 1619, z korespondence moravských direktorů, Praha 1979.

LITERATURA

BALBÍN, Bohuslav: Krásy a bohatství české země: Rozmanitosti z historie království českého, Praha 1986.

BURDA, Alexandr: O víně, Opava 2013.

DŘÍMAL, Jaroslav a kol.: Znaky a pečeti moravských měst a městeček, Brno 1979.

DUNAJOVÁ, Alena: Památkové péče o vinohradnické stavby na jižní Moravě, IN. Památková péče o objekty vinohradnické povahy, Brno 2014, s. 27-33.

ENGLUND, Peter: Nepokojná léta. Historie třicetileté války, Praha 2000.

FIALOVÁ, Vlasta: Jan Adam z Víckova. Moravský emigrant a vůdce Valachů 1620-1628, Brno 1935.

FOJTÍK, Karel: K dějinám vinařství na Moravě, IN. Český lid 4/43, Praha 1956, s. 150-157.

FROLEC, Václav a kol.: Vinohradictví, Brno 1973.

HLAVINKA, Karel: Vlastivěda moravská II., Místopis Moravy, čís. 45 a, Hodonský okres, Brněnský kraj, Brno 1926.

HOSÁK, Ladislav: Historický místopis země Moravskoslezské, Praha 2004.

HOSÁK, Ladislav a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách a na Moravě a ve Slezsku, Praha 1981.

HOUDEK, Vítězslav.: Náhrobky Prusinovských z Víckova, Holešov 1914.

HRUBÝ, František, Moravská korespondence II., Brno 1934.

CHOCHOLÁČ, Bronislav: Hodonínské panství počátkem 17. století, IN. Časopis matice moravské, roč. CXIII., č. 1., Brno 1994, s. 65-74.

JAN, Libor a kol.: Čejč, dějiny slovácké obce, Čejč 2006.

- JAN, Libor a kol.: Čejkovice 1248-1998, Čejkovice 1998.
- JAN, Libor a kol.: Mutěnice, dějiny vinařské obce, Mutěnice 2002.
- JANČÁŘ, Radek: Horenská kniha těšovská, IN. Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka. 40, č.4, Břeclav 2004, s. 8-9.
- JOHNSON, Hugh: Příběh vína, Bratislava 2008.
- KNOZ, Tomáš: Víno v prostředí raněnovověké Moravy, IN. Trpké býti zdá se? Víno a vinařství v českých zemích ve středověku a raném novověku, Mělník 2008, s. 165-185.
- KORDIOVSKÝ, Emil: Vinice na Břeclavsku v 17. století, IN. Trpké býti zdá se? Víno a vinařství v českých zemích ve středověku a raném novověku, Mělník 2008, s. 144-158.
- KOVÁŘŮ, Věra: Krajina jižní Moravy a vinohradnická stavební kultura, IN. Zprávy památkové péče. Časopis státní památkové péče, 63, č. 1, Praha 2003, s. 22-26.
- KRAUS, Vilém a kol.: Nová encyklopedie českého a moravského vína, 1. díl, Praha 2005.
- KRAUS, Vilém a kol.: Nová encyklopedie českého a moravského vína, 2. díl, Praha 2008.
- KRAUS, Vilém a kol.: Réva a víno v Čechách a na Moravě: Tradice a současnost, Praha 1999.
- KRAUS, Vilém: Vinitorium historicum, Praha 2009.
- KRAUS, Vilém a kol.: Víno napříč staletím, Praha 2012.
- LANDSTEINER, Erich: Víno a hranice. IN. Václav Bůžek a kol.: Kultury na hranici, Vídeň 1995, s. 143-149.
- MATUSZKOVÁ, Jitka: Proměny sklepních areálů. Od užitku k reprezentaci, IN. Vinařovo slovo zní...Víno a vinařství v českých zemích po roce 1800, Mělník 2012, s. 101-115.
- NEDBAL, Lubor: Poznámky k historickému vývoji vinohradnictví na Hodonínsku, IN. Dějiny vinařství na Moravě, Brno 2005, s. 65-71.
- PLAČEK, Miroslav a kol.: Hodonín, dějiny města do roku 1948, Hodonín 2008.

POKLUDA, Zdeňek: Moravští Šternberkové: panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům, Praha 2012.

POŠVÁR, Jaroslav: Brněnské právo viničné, IN. Právněhistorické studie, sv. 9, Praha 1963, s. 270-284.

RADIMSKÝ, Jiří, TRANTÍREK, Miroslav: Tereziánský katastr moravský, Praha 1962.

ROYT, Jan: K ikonografii révy vinné v Čechách, IN. Trpké býti zdá se? Víno a vinařství v českých zemích ve středověku a raném novověku, Mělník 2008, s. 219-229.

SKÁLA ZE ZHOŘE, Pavel: Historie česká od roku 1622 do 1623, díl V., Praha 1870.

SLAVÍK, František: Moravské Slovensko od XVII. století, Hodonín 1903.

SOTOLÁŘ, Radek: Historické odrůdy révy na českém území, IN. Trpké býti zdá se? Víno a vinařství v českých zemích ve středověku a raném novověku, Mělník 2008, s. 16-24.

SVOBODA, Miroslav: Víno a válka, IN. Trpké býti zdá se? Víno a vinařství v českých zemích ve středověku a raném novověku, Mělník 2008, s. 158-165.

Svět vína, Praha 2006.

VÁLKA, Josef: Dějiny Moravy II., Brno 1996.

VÁLKA, Josef: Morava a husitská revoluce, IN. Moravský historický sborník, Brno 1986, s. 89-125.

ZÍBRT, Čeněk: Řády a práva starodávných pijanských cechů a družstev kratochvílných v zemích českých, Praha 1910.

SUMMARY

Viticulture and winemaking is very important part of economy in Hodonin area. The origins of this economy already belongs to the 13th century.

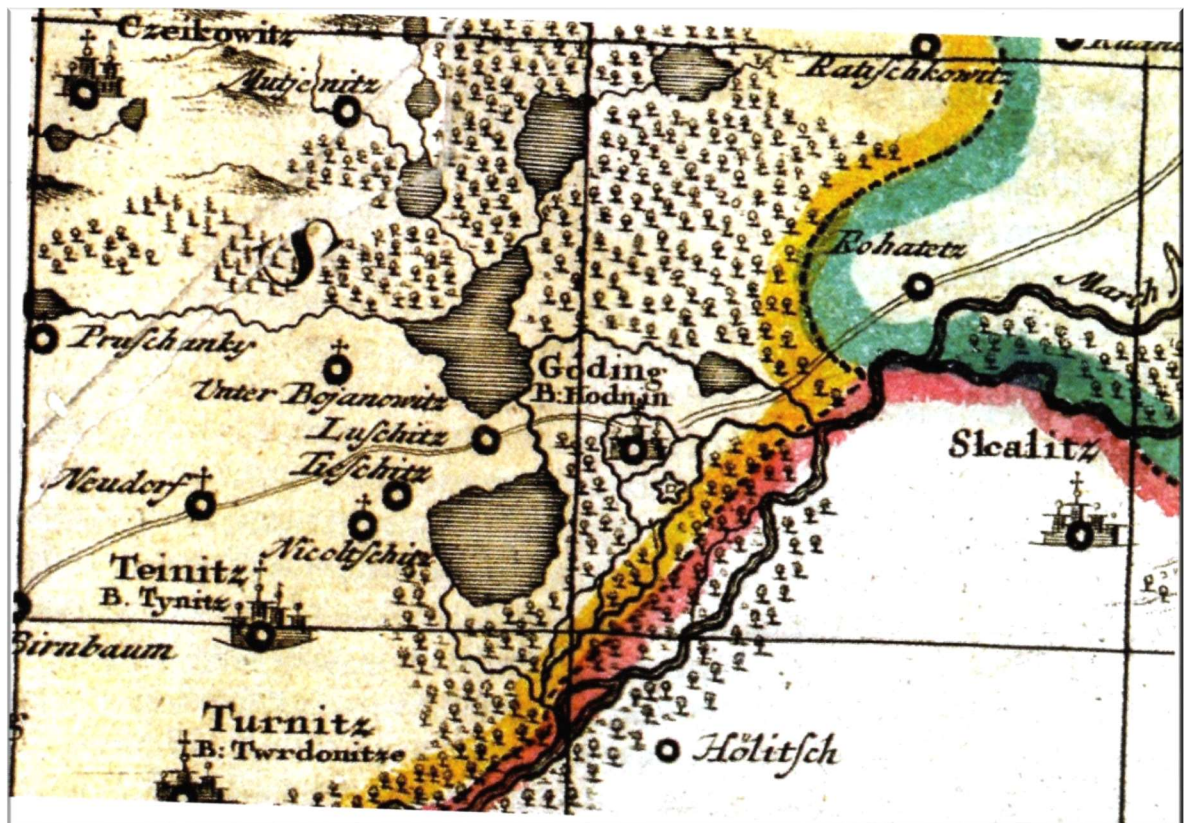
Hodonin manor of its size and significance belonged to the leading Moravian sites. The owners of this dominion paid great attention to the viticulture. They are well aware that they will flow from the considerable profits.

The owners of the manor were not the only ones on the Šeld of the vineyard profited. He is very involved also in the Church and later the nobility, which started business. Viticulture gradually gained increasing prestige and involved and culture associated with the winery. Developed significantly legislation and literature associated with this economy. It became a part of everyday life. Created an elaborate bureaucracy, which oversaw the work and compliance the acts. Despite the events of the war and natural disasters, the winery has maintained a leading position in the field of agriculture in Hodonin.

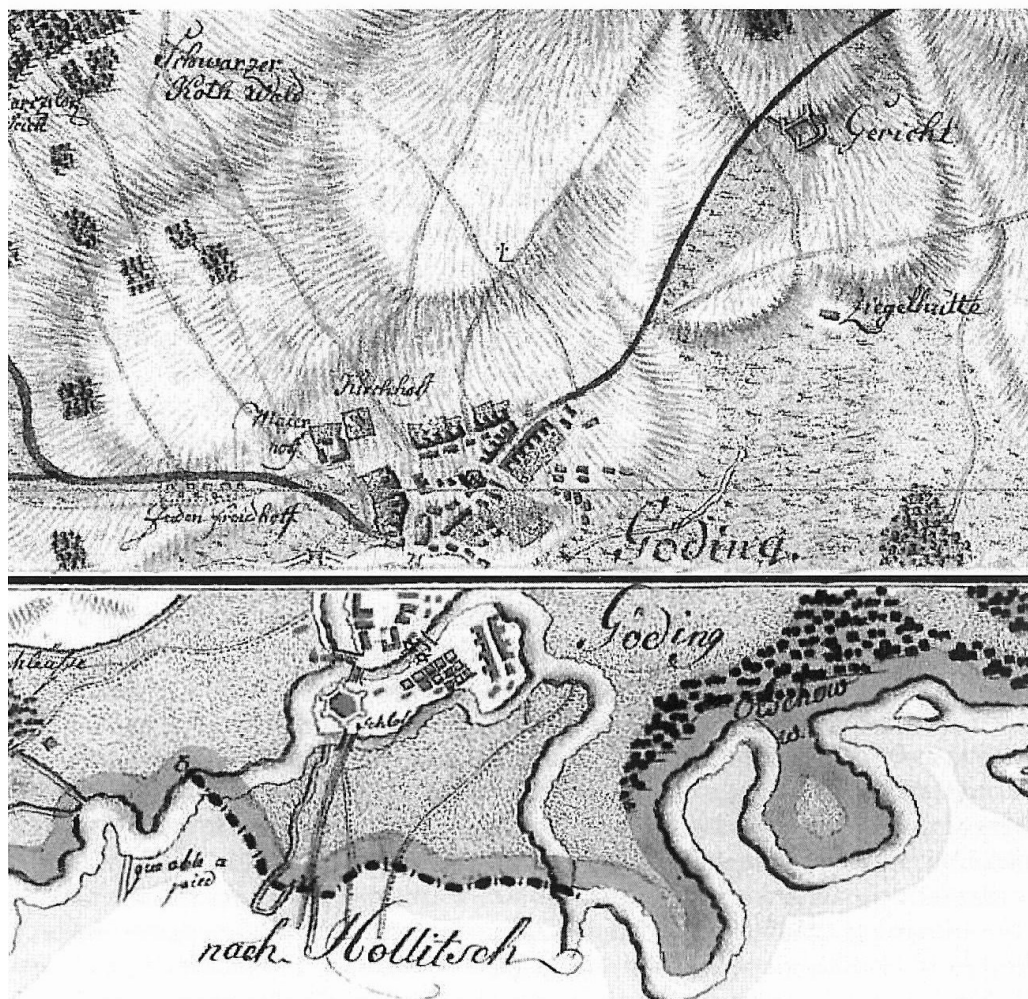
OBRÁZOVÁ PŘÍLOHA

I. Komenského mapa Moravy z roku 1624, okolí Hodonína před rokem 1620, Zdroj: PLAČEK, Miroslav a kol.: Hodínin, dějiny..., Hodonín 2008, s. 132.

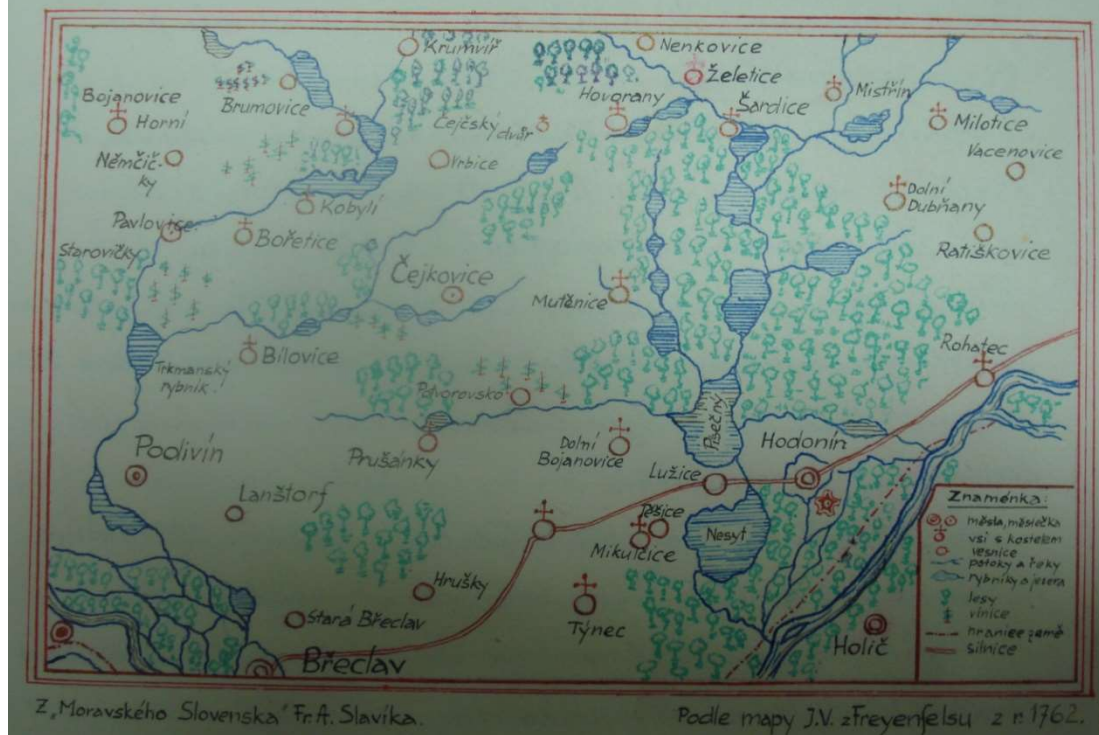

II. Okolí Hodonína kolem r. 1720, Zdroj: PLAČEK, Miroslav a kol: Hodonín, dějiny..., Hodonín 2008, s. 256.

III. Hodonín zachycen na mapě z prvního vojenského mapování v letech 1764-1768, Zdroj: PLAČEK, Miroslav: Hodonín, dějiny..., Hodonín 2008, s.261

Krajina u Hodonína a Břeclavě r. 1762.

IV. Mapa okolí Hodonína z roku 1762, Zdroj: SOKA Hodonína, Pamětní kniha obce Hovorany

V. Mapa okolí Hovorán z roku 1827, Zdroj: MZA Brno, Fond F5 Velkostatek Hodonín, inv. č. 1748, mapa č.5